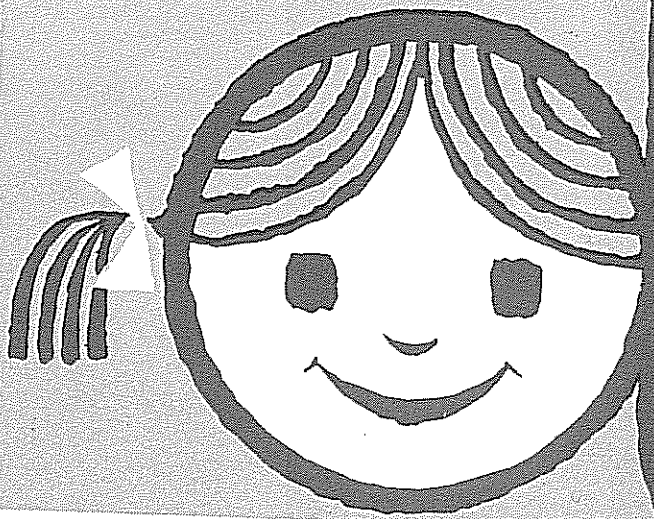

ספרות ילדים ועושר

ספרים
הספרייה הילדית
ע"ש דוד יריב

כתב-יפה

ש-עשרה
(נ"א)

קרן בית הנשיא משרד החינוך והתרבות עיריית ירושלים — המחלקה לחינוך
המרכז לספרות ילדים

המערכת: גרשון ברגסון (עורך), ד"ר אוריאל אופק
מדעי, חוה ויזל, ד"ר אסתר טרסי, אביבה לוי (מזכירה)
ד"ר מירי ברוך (יועץ)

כל הזכויות שמורות

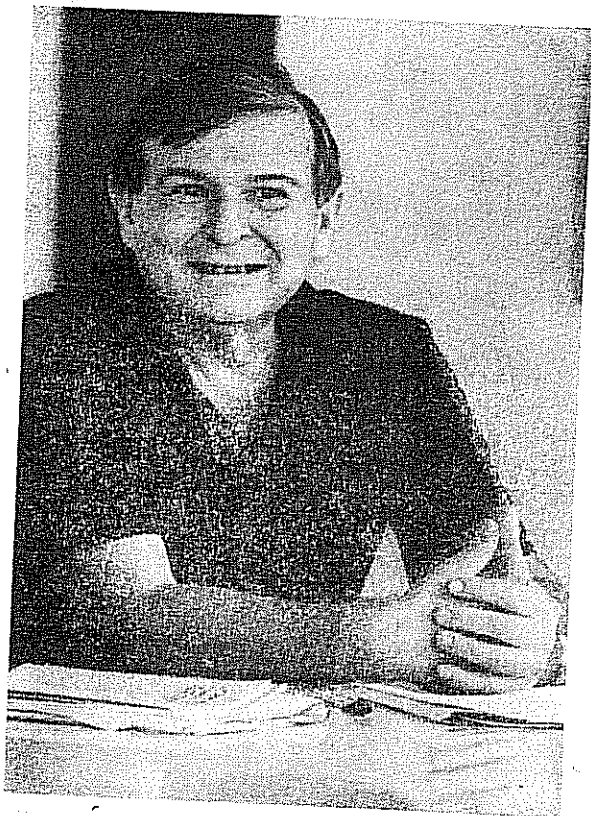
בהוצאת משרד החינוך והתרבות, המדור לספרות ילדים, ירושלים,
דוד המלך 8 טל' 02-238202/4

ISSN 0334 — 276 X

דפוס רפאל חיים הכהן בע"מ, ירושלים
מיצבו בנו משה ז"ל

ג'ג
תשמ"ז

ד"ר אוריאל אופק ז"ל

נלקח מאתנו ללא עת

סופר,

משורר,

עורך,

מבקר,

הסטוריון ביבליוגרף

של ספרות הילדים העברית

יועץ ומסייע בידרחה

ובנפש חפצה לכל דורש.

י"ח בתמוז תרפ"ו — כ"ב בטבת תשמ"ז

23.1.1987 — 30.6.1926

אוריאל אופק השתתף באופן קבוע ברבעוננו, החל מן החוברת הראשונה שהופיעה בסיון תשל"ד (מאי 1974) ועד חוברת נ' תשמ"ה, (דצמבר 1986). החל מחוברת י"א (מרס 1977), היה היועץ המדעי של הרבעון, ושל "ספרי קריאה לילדים" הקטלוג המנומק, שראה אור בתשמ"ב ובתשמ"ז. יחד עם הקהילה הרחבה של סופרים משוררים חוקרים, הסטוריונים וביבליוגרפים אנו מבכים את מותו.

חבל על דאבדין ולא משתכחין

חוברת מיוחדת מוקדשת לזכרו נפרסם ביום השנה למוותו

עיון ומחקר

לקראת יום השואה

על ספרי ילדים ונוער בנושא "השואה"

מאת צילה רוז

פרק א': סקירה כללית

כבר אמר מי שאמר: "ספרות השואה היא חסרת תקדים בספרות היפה ההיסטורית ובהיסטוריה של הספרות", כל שכן שהיא חסרת תקדים בספרות הילדים בעולם. הקושי לכתוב על נושא זה וכן החשש לטראומה נוראה העלולה לפגוע באיזון הנפשי של ילדים ושל בני נוער, גרמו לכך שמיעטו לכתוב על הנושא ובייחוד לילדים. אך לאחרונה, עלה חשש של שכחה וגבר הצורך לדבר ולספר על אשר קרה "שם", מתוך תחושה עמוקה שמצווה עלינו לזכור את אשר "עשה לך עמלק". "לך" — הוזה אומר, לכל אחד מאתנו.

במפגש מעניין שהיה השנה לבני-נוער עם לנה קיכלר — "אימם" של "מאה ילדים שלי" — מבחינה הסופרת כבדרך אגב, בין "ניצולי-שואה" לבין "שרידי-שואה" והעירה, שבעצם כל אחד מאתנו, שלא עבר את השואה, הוא "ניצול-שואה", בעוד מי שעבר אותה על בשרו ונשאר בחיים הוא "שרידי-שואה".

הבחנה זו משמעותית מאוד מבחינה הינוכית והיא מעוררת אותנו למחשבה: כיצד לאפשר לנערינו, ואף לילדינו, לחוש את היותם "ניצולי-שואה", זאת-אומרת לחוש שותפות גורל והשתייכות, לעם היהודי וזאת, כמובן, מתוך זהירות ומודעות לבעייתיות ולמורכבות שיש בדרך כלל בהצגת נושא השואה בבית-הספר.

אחת הדרכים האפשריות והיעילה היא, להפגיש את תלמידינו עם הספרות בנושא זה, שהקריאה מלווה בהנחיית המורה, או הספרן, שיעודד את הקוראים להביע רגשות ומחשבות ויתמוך בהם מבחינה רגשית ואינטלקטואלית. כיום, מצויים ספרים רבים, מהם המתאימים לבני-נוער בלבד ומהם המתאימים אף לילדים בכיתות הבינוניות והגבוהות של בית-הספר היסודי שאף בני-נוער ימצאו בהם עניין. אך יש לזכור שלא תמיד, עולה הבגרות הנפשית בקנה אחד עם הרמה הגילית ויש להתאים את הספר בעיקר ליכולת הרגשית והאינטלקטואלית של הקוראים, דבר שרק המורה המכיר את תלמידו יכול להבחין בו ולהתחשב בכך.

1. לנה קיכלר, "מאה ילדים שלי", תרגם מפולנית שמשון מלצר, הוצאת שוקן, תשל"ב.

בכל אופן, מחברים שונים השתמשו באמצעים שונים, כדי להחאים מבחינה פסיכולוגית את המסופר ליכולת קליטתם הרגשית והאינטלקטואלית של ילדים.

אחד האמצעים הבולטים הוא: לתאר את המציאות מעמדת תצפית של ילדים, כשהמסופר הוא על ילד, או על משפחה, ולרוב כשהם מצויים במחבוא, משחקים משחקי ילדים וקוראים בספרי ילדים. על-אף האימה ואולי דווקא כמפלט ממנה². בדרך זו, מצויה השואה בחוץ, מעבר למחבוא, ואנו יודעים על הנעשה בעקיפין, ולרוב מפי עדי-שמיעה בלבד. אמצעי אחר הוא: לתאר את גבורתם של ילדים בשואה, המגלים תושיה ואומץ לב. המשתתפים, כמבוגרים, בפעולות נגם במחתרת, גאבקים בזדים ומתמודדים איתם³. בדרך זו, עשויים הקוראים להזדהות עם אומץ-הלב והתושיה ונמנעת מהם הרתיעה מאלה שכביכול הלכו כצאן לטבח.

אמצעי נוסף הוא: לתאר את מה שהיה אחר השואה. לתאר את מי שהצליח להישרד, לעלות לארץ למקום מבטחים ולהשתקם⁴. בדרך זו מצויה השואה ברקע האחורי, כשברקע הקדמי מתוארים תבלי הקליטה וההתמודדות המוצלחת.

דרך אחרת היא: לתאר את הפן האנושי של מצילים גויים⁵. בדרך זו, המציאות אינה שחורה בלבד, לצידו של החושך קיים גם אור, והוא מעודד ונותן תקווה. ספרים כאלה המציגים את דמותם של חסידי-אומות-העולם מפחיתים ומרגיעים את רגשות הפחד המתעוררים אצל הילדים במפגשם עם השואה, ורצוי שילדים יקראו אותם. השימוש באמצעים אלה ואחרים, במגמה ל"רכך" את המפגש של הקוראים עם הזוועה ולהפחית את הזעזוע שלהם מבלי להפחית מערכו של המפגש, מצוי בעיקר באותם ספרים שמלכתחילה נכתבו כספרות יפה לילדים ולנוער⁶. במקרה כזה, ניתן היה למחבר ל"המציא" באופן מלא או חלקי, הן את המציאות המתוארת, הן את הגיבורים, הן את העלילה וזאת בנוסף לנקודת התצפית. כמוכן, שהחומרים בהם משתמש המחבר הם חומרים היסטוריים, ביוגרפיים ואוטוביוגרפיים, והגיבור הספרותי מייצג דמות סבירה באותה מציאות ממשית, כשם שהעלילה היתה עשויה להתרחש בה ואכן סיפור כזה נמדד ביכולתו ליצור אמינות כספרות אוטנתית ולתת תחושה לקורא, שהוא נפגש עם סיפור אמיתי⁷.

2. ראה למשל: אורי אורלב, "חיילי עופרת", ספרית פועלים, 1967.

אורי אורלב, "האי ברחוב הציפורים", הוצאת כתר, 1981.

יצחק מראס, "מול פנס הרחוב", הוצאת הקיבוץ המאוחד, תשל"ה.

3. ראה למשל: לווין קיפניס, "ילדים במחתרת", הוצאת ספרים יעד, ת"א.

שרה נשמית, "הילדים מרחוב מאפוז", הקיבוץ המאוחד, תשכ"ב.

4. ראה למשל: תמר ברגמן, "הילד משמה", הוצאת עם עובד, 1983.

5. ראה למשל: אסתר שטרייטורוצל, "מן המיצר", הוצאת עמיחי, 1963.

6. ראה לחלו, פרק ב' ברשימה המפורטת של קבוצה ד'.

7. בעניין זה ראה את ביקורתו המעניינת של שמואל ברגסון, על ספרו של אורי אורלב, "האי ברחוב

הציפורים", בתוך: ספרות ילדים ונוער, כסלו תשמ"ב, עמ' —. וכן את ביקורתו של גרשון ברגסון,

על ספרה של וורצל, "מן המיצר", בתוך: ספרות ילדים ונוער, אדר תשמ"ג, עמ' 28-29.

לרוב, תחושה כזו נוצרת בנקל בקריאת סיפור או רומן היסטורי הבנוי סביב דמויות ידועות ומוכרות ואירועים שהיו בבחינת מציאות ממשית.⁸

כמו כן, אנו מצפים שספרים שהם בבחינת ספרות יפה, בשל המבנה המיוחד שלהם, יאפשרו לקורא המסוגל לכך, להעמיק את החוויה הרגשית, האינטלקטואלית והאסתטית, ויאפשרו לו לגלות בסיפור משמעותיות לוואי סמויות, נוסף לאלה הגלויות שבו, כשהמשמעותיות הן בעלות מסר בונה, על-אף הנושא הקשה המתואר בו.⁹

כמו כן ספרים ברמה ספרותית, על-אף שהם מיועדים לילדים צעירים, עשויים להתאים גם לקורא המבוגר יותר, באשר המוקד יהיה לא רק ההזדהות או האמפטיה, אלא אף הדיון במשמעותיות האוביקטיביות והאסתטיות. (ואין הכוונה לניתוח פורמלי-פרוזודי או ז'אנרי גרידא). דיון כזה אפשרי רק כאשר הקורא יוצא מן המסופר שלתוכו נכנס, ועומד מולו בריחוק הנדרש לעיון ולהעמקה.

דוגמה קיצונית לנאמר לעיל, כיצד ספר המיועד לגיל צעיר עשוי להיות אתגר גם למבוגרים יותר, הוא ספרו של אורי אור-לב בשם: "כבא סורגת". זהו ספר קטן, לילדים קטנים, בו מסופר על סבתא הסורגת הכל, אפילו בית ונכדים. אך בשל הסביבה אליה נקלעה, הדוחה את נכדיה, היא פורמת הכל. הסיפור מסתיים בתקווה שכאשר תמצא הסבתא ארץ אחרת, שאנשיה נחמדים, שוב תסרוג בית ונכדים. בסיפור דמיוני זה הנראה ממבט ראשון תמים מאוד, מצוי רובד סמוי שאיננו תמים כלל. והוא הסיפור על השואה. התחושה המהותית של מי שחווה את השואה, (אפילו "כניצול שואה" ולא "כשריד שואה"), היא חווית ההתפוררות של עולם ומלואו. עולם שנפרם בן רגע, כעולמה הסרוג של הסבתא. זוהי חווית המעבר הפתאומי מן היש אל האין, מן הכל אל הלא כלום. ממה שהיה ואיננו עוד. ולכן סיפורו של אורי אור-לב "סבתא סורגת" הוא ספר על השואה, אם כי ברובד הסמוי שלו בלבד. אך רוב הספרים בנושא השואה, אינם דווקא בתחום הספרות היפה אלא, הם ספרי עדות או תיעוד. הסיפורים בהם אמיתיים, הגיבורים הם ממשיים. כאלה שהיו אז וכאלה המצויים גם כיום עימנו. הסיפורים מתבססים לרוב על התנסות אישית של שרידים. אלה הם ספרים אוטנטיים ומהימנים. אלה הם ספרי זכרונות, בין אם כתבו אותם עוד "שם", מיד לאחר השואה¹⁰, ובין אם כתבו אותם לאחר זמן, כאן ומתארים את שהיה "שם" בילדותם¹¹.

8. ראה למשל: דבורה עומר, "דמעות של אש", (על צביה לובטקין ויצחק צוקרמן וזמר גיטו ורשה), הקיבוץ המאוחד 1984, וכן עודד בצר, "הצנחנית שלא שבה", סיפור חייה המופלא של חנה שנש, שרביק, 1984.

9. אורי אור-לב, סבתא סורגת", הוצאת מסדה 1981.

10. ראה למשל: סיני אדלר, "בגיא צלמוות", "יד ושם", תשל"ט.

11. ראה למשל: מגדי גור, "נשארתי בחיים", קיבוץ דליה ומורשת 1980.

הילדה הופרט, "יד ביד עם תומי", ספרית פועלים ומורשת, 1980.

* לדוגמה: ראה, צלה רון בניתוח המבנה של הסיפור "החלום והיום", מאת ר. הולגדר, בתוך: ספרות ילדים ונוער, תשמ"א, עמ' 35-41.

סיפורים אלה, לא כווננו מלכתחילה לילדים, על־אף ש"הגיבורים" הם ילדים או נערים. הדחף של הכתיבה היה אישי, הצורך לתת מבע או פורקן לחוויות שהעיקר עליהם וחיבו מוצא החוצה. ואולי הצורך לשתף מבוגרים אחרים במה שחוו ולהנציח את הדבר האיום שלא ישכח. אך יחד עם זאת, ספרי זכרונות אלה מתאימים לקריאה גם לילדים, מתבגרים כמוכן, וזאת משתי סיבות עיקריות:

א. עצם העובדה שהמסופר הוא ע"י מי שניצול והוא קיים כאן ועכשיו ומצוי עמנו, פעיל ויעיל, נותן לקורא תחושה, שאכן בסופו של דבר לא תמיד הרע הוא המנצח ויש סיכוי להתגבר עליו. וכן שניתן להפוך את הסבל כמקור ליצירה.

ב. בסיפורים אלה, מתוארים לרוב ילדים קטנים, לכל היותר נערים. ואלה מעוררים בקורא הערצה והשתוממות מיכולת עמידתם בסבל ומדרך התנהגותם, בה שמרו על צלם האדם גם בין חייתו יער. ילדים אלה גילו: תושיה, גבורה, אומץ לב, אחריות ותחושת הזדהות שהתבטאה במתן עזרה, בהצלה, במעשי חסד וקידוש השם שהתבטאו בעצם המאבק שלהם לחיים בכלל ולחיים יהודיים בפרט¹⁰ ובמאבק שלהם נגד הצורך הנאצי, הן בגיטאות והן במחנות.

כל אלה, מאפשרים לקורא מפגש עם נצחונה של הרוח היהודית גם בגיא צלמות, ומאפשרים מפגש עם גבורה וחירוף־נפש בהתקוממות נגד השטן¹¹. כך מוצגת השואה גם מהצד ההירואי שבה, הן הנפשי והן הפיזי, כשהדמויות המרכזיות הן ילדים בני גילם של הקוראים. זוהי עובדה המאפשרת הזדהות עם כוחות הנפש במקום הזדהות עם התוקפן ומאפשרת יצירת אמפטיה עם הסובל ועם הסבל. ובכך יש משום "ריכוך" מסויים במפגש עם האימה.

ואכן מתברר, שספרי זכרונות אלה שש בהם ערכים שהזכרנו לעיל, נקראים בעניין רב ע"י צעירים ומתבגרים כאחד, וזאת על־אף שאין להם יומרות ספרותיות¹². דרך אגב, יש לזכור, שספרי זכרונות אלה, על־אף שאין להם יומרות ספרותיות, אין הם ספרי עדות ותיעוד היסטוריים רגילים, כבתחום המדעי והאינפורמטיבי, בו המתואר הוא כללי, אובייקטיבי ומופשט. אלא הם ספרים המצויים על־פני הרצף שבין התחום המדעי או האינפורמטיבי, לבין התחום של הספרות היפה. ביניהם יש הקרובים יותר לתחום האחד ויש הקרובים יותר לתחום השני, כשהמסופר הוא אישי מאוד, ייחודי וחד פעמי. אך יש גם ספרי זכרונות שניתן לכלול אותם ללא היסוס בתחום הספרות היפה¹³. אמנם, הגיבור בספרים אלה, שהוא גם המחבר עצמו, הוא דמות ממשית

¹⁰ ראה למשל: משה פרגר, "ניצוצי גבורה", 1952.

¹² ראה למשל. ליישה רות, "הצבעונים האדומים", יד ושם, תשמ"ד.

¹³ ראה: מאמרו של א. זחבי, "מכנת משותף בספרות השואה", בתוך: ספרות ילדים ונוער, שבט תשמ"א.

ומאמרו של מאיר וויל, "השואה בספרים לילדים ולנוער", בתוך: ספרות ילדים ונוער, כסלו תשמ"ב.

¹⁴ ראה למשל: אירית קופר, "בקצה היער", הוצאת הקיבוץ המאוחד, תשל"ז.

רחל הולנדר, "החלום והיום", הוצאת הקיבוץ המאוחד, תשמ"ב.

ליב רוכמן, "בדמייך חיי", הוצאת "יסודות", 1961.

מציאותית ולא ספרותית שהומצאה, אך מבנה העלילה, המבנה הפרספקטיבי, נקודת התצפית של המחבר נבחרו על-ידו במכוון מתוך כוונות ומשמעויות אסתטיות. בספרים אלו, בשל המבנה המיוחד שלהם ניתן לחשוף גם אמירות סמויות, ובעיקרי מצליחים מחברים אלה, להפוך את הגיבור המציאותי הממשי לסמל, ואת הייחודי והחד-פעמי, לבעל משמעות אישית ואוניברסלית כאחת.

מבין ספרי העדות, יש כאלה שנתחברו ע"י מבוגרים שתיארו ילדים קטנים, שפגשו בשואה. אלה הם בעיקר ספרים ביוגרפיים אך בחלקם גם אוטוביוגרפיים, כאשר המחבר המבוגר כותב גם על עצמו¹⁵⁻¹⁶. ספרים אלה מוזעזעים את הקורא בתיאור היסורים והמצוקה, הסבל וכאב היתמות שנתנסו בהם הילדים.

מבין הילדים הללו, יש כאלה ששרדו והצליחו לעלות לישראל ולהשתקם בה, וכיום הם חיים כאן עמנו מגדלים משפחות לתפארת. ובכך יש בודאי משום עידוד ותקווה. אך גם לזעזוע שחש הקורא מתיאור הסבל, מתלווים רגשי הערצה והתפעלות מכוח העמידה של ילדים אלו, ומיכולת ההישרדות והמאבק שלהם עם השטן המשחית. ורגשות אלה מרככים את הזעזוע.

באותו מפגש של בני-נוער עם לנה קיכלר, שהוזכר לעיל, ספרה על אחד מילדיה ששרד, לאחר שגילה תושיה בלתי רגילה בעת שעבר שבעה מדורי גיהנום, וכששאלה אותו: "מדוע רצית כליכך לחיות? הרי היה לך כליכך רע". ענה: "באמת לא רציתי לחיות, אלא שזו היתה הדרך היחידה שלי להילחם בהיטלר. הוא רצה להרוג אותי ואז עשיתי הכל דווקא כדי לחיות. ועכשיו שנשארתי בחיים, הרי אני ניצחתי אותו."

מוטיבציה זו להישרדות, מדהימה ומרגשת ביותר ובייחוד כשהיא נשמעת מפיו של ילד קטן. ויש הרואים בעצם קיומנו המחודש בארץ, ובייחוד בהקמת המדינה ניצחון על הנאציזם. ואין זה מקרה, שנושא השואה בבית-הספר, מתקשר בריזומנית עם נושא הגבורה והתקומה. עובדה, המאפשרת לקורא לראות בריזומנית גם את הפן האחר של הסבל שלעיתים הופך להיות כוח ומקור לצמיחה חדשה, אם כי אין נחמה ואין כפרה להשמדת המליונים.

ולבסוף הכתבים הקשים ביותר לקריאה, בשל העובדה הידועה לנו, שכותביהם, לא שרדו. אלה כתבים, שכתבו אותם ילדים ונערים בהיותם "שם" בגיטו¹⁷, או במקומות מחבוא¹⁸, כאשר רק הכתבים שרדו, בעוד כותביהם נספו. גם בכתבים אלה כנאחרים שהזכרנו קודם לכן, בולט הכוח הפנימי: הרוחני, המוסרי והדתי שעמד לכותביהם בעת צרתם. יתכן וכתבים אלה ואחרים שהזכרנו לעיל, עשויים לאפשר לקורא לחוש במידה זו או אחרת, אמפטיה לסבל ולטובל, ועוד

15. ראה למשל: לנה קיכלר, "מאה ילדים שלי", וכן ספרה "אנו מאשימים".

16. וראה: יוסף ז'מיאן "מוכרי הסיגריות", יד ושם, תשכ"ב.

קלרה פינקוהוף, "ילדי כוכבים", עם עובד, 1963.

17. "אין פרפרים פה", אוסף של שירים וציורים של ילדי גיטו טרוזינשדאט, עריכה: אבא קובנר, דברי

מבוא, תרגום השירים: לאה גולדברג, הוצאת מורשת וספרית פועלים, 1984.

18. ראה למשל: יומנה של אנה פרנק, הוצאת קרני 1953, (בת 13) וכן יומנו של משה פלינקר, הוצאת

יד ושם, 1961 (בן 16).

יותר, לחוש תחושה של שותפות גורל והשתייכות. ואולי תחושה זו, תיצור בקורא נכונות ומוכנות, להיות שותף ביצירת מצב, שבו שואה לא תיתכן שנית.

ולסיום הפרק הזה, אצטט בית אחרון מאחד השירים בשם "הפחד", המובאים בלקט המיוחד במיני: "אין פרפרים פה". את השיר כתבה ילדה בת 12, בהיותה בגיטו טרוינשטאדט. בגיטו זה עברו חמשה-עשר אלף ילדים למטה מבני 15, רק קרוב למאה מהם חזרו. אך כותבת השיר שלפנינו אינה בין אלה, היא נרצחה באושוויץ בדצמבר 1943.

"לא, לא, אלי! — אנחנו עוד רוצים להיות.

אל תדלדל בליבך את שודותינו.

אנחנו עוד צריכים עולם אחר לבנות.

יפה וטוב יותר, רבה עוד מלאכתנו".

פרק ב': סקירה מפורטת

כדי להקל על המורה להתמצא בספרים השונים המצויים בנושא השואה, ולהתייחס אליהם בהתאם, תוצג בפרק זה רשימה מפורטת של כ-40 ספר, כשהיא מסווגת לארבע קבוצות: יומנים, ספרי זכרונות אוטוביוגרפיים, ספרי זכרונות ביוגרפיים וספרות יפה, על גוניהם.

רשימה זו מתבססת בעיקר על החומר הרב, בנושא השואה, המצוי בכתב העת: ספרות ילדים ונוער, בחוברות המוקדשות לנושא זה במשך השנים האחרונות¹⁹, וכן, על קטלוג המנומק של ספרי קריאה הוצאת משרד ההינוך והתרבות.

בכל מקרה אציין את המקור בו נעזרתי, וביחוד אציין את מראה המקום של מאמרים שונים שהופיעו בכתב העת שלפנינו, שיש להם קשר ישיר לספרים שברשימה. הכוונה: לעיון ספרותי או חינוכי או דידיקטי, בהם יוכל המורה להיעזר בשעה שהוא דן עם בני-כיתתו בספר זה או אחר²⁰.

קבוצה א': יומנים

1. יומנה של אנה פרנק²¹. ראה: ספרי קריאה לילדים, קטלוג מנומק, הוצאת קרן בית הנשיא, תשמ"ב, ערך מספר 511*.

19. ראה למשל: חוברות — שבט תשמ"א, כסלו תשמ"ד, אדר תשמ"ג, שבט תשמ"ה, אדר ב תשמ"ו ועוד.
20. ראה למשל: מאמריהם של ג. ברגסון, מירי ברוך, א. זהבי, מאיר וייל, לאה חובב, צילה רוק, הרצליה רז ועוד.
21. על דרכים בקריאתו של היומן הזה: ראה מאמרה של מירי ברוך: "יומנה של אנה פרנק", בתוך: ספרות ילדים ונוער, אדר ב' תשמ"ו, עמ' 3—8.
22. ראה עיון במאמרו של ברגסון, "סדרת ספרים לנוער על שם קורצ'אק", בתוך: ספרות ילדים ונוער, אדר תשמ"ג, עמ' 24—26.
- * מכאן ואילך נציין בקיצור את שם הספר שהודפס בקטלוג המנומק, בהוצאת קרן בית הנשיא כך: קטלוג, שנת ההוצאה ומספר הערך.

2. יומנו של משה פלינקר. היומן נכתב בידי נער בן שש-עשרה, במחבוא בבלגיה לשם נמלט מהולנד. יומנו הובא ע"י אחיו. המיוחד ביומן זה שהוא נכתב עברית. תופעה לכשעצמה המעוררת התפעלות. ואומנם הכותב מצטייר כנער בלתי רגיל. היומן נמסר לעגנון והוא העבירו להדפסה ליד ושם. ליומן, מבוא מאת דב סדן. מגנוז "יד ושם", סדרת ספרים מטעם רשות הזכרון לשואה ולגבורה, 1964.

3. יומנו של הנער דוד. קטלוג מנומק, תשמ"ב ערך 510²².

4. עוד תצאי מכאן. נכתב בידי יונה מלארון, נערה ממגורשי טרניסטרין. נכתב במקור רומנית ותורגם לעברית ע"י זאן אנצ'ל. המתרגם הוסיף מבוא בפתח היומן ובו מידע גיאוגרפי. המיוחד ביומן זה, שיש לו תוספות מאוחרות יותר, כזכרונות, ששולבו בו אחר-כך והן מודפסות באות אחרת. היומן נרשם בשנים 1940 עד 1944, מגיל אחת-עשרה. הכותבת הצליחה להגיע לארץ ולכן התאפשר השילוב המיוחד של יומן אוטנטי עם זכרונות של הכותבת עצמה. הוצאת "יד ושם", תשמ"א²³.

מיומן זה המשולב בקטעי זכרונות, נעבור לקבוצה השנייה — ספרי זכרונות.

קבוצה ב': ספרי זכרונות, אוטוביוגרפיים

1. "בגיא צלמוות", כתב: סיני אדלר. המיוחד בספר זכרונות זה, שהוא נכתב מיד לאחר שחרורו של המחבר ממחנות הריכוז בתום המלחמה בהיותו בן שבע-עשרה. אך הוציא את הספר לאור, אחר עלותו ארצה ורק כעבור שנים. הכותב תרגם בעצמו את זכרונותיו מצ'כית לעברית. יצא לאור ע"י "יד ושם" תשל"ט²⁴ (לכיתות הגבוהות).

2. "בקצה היער", הוצאת הקיבוץ המאוחד, תשל"ו. את הספר כתבה אירית קופר. המחברת כתבה את זכרונותיה מתקופת המלחמה, בהיותה ילדה קטנה בפולין. הילדה בעלת השיער הבהיר, האף הסולד ועיני התכלת, מתחזה כילדה פולניה. היא הוברחה מן הגיטו על ידי אימה, כדי להצילה ואומנם היא היחידה ששרדה מכל משפחתה שנספתה בשואה, וזכתה לעלות לארץ.

בספר תיאור חי מרגש ונוגע ללב, של קורותיה וחוויותיה, גלגוליה והרפתקאותיה, אותם עברה בדרך המאבק הקשה לחיים. היא נודדת בכפרים עובדת בבתי-איכרים, ונמלטת ממקום למקום מפחד פן יגלו את זהותה, בנדודיה היא מגיעה למנזר יחד עם יתומים פולנים, ושוהה שם עד בוא הרוסים. הילדה עוברת נסיונות קשים ומרים; פיזיים, נפשיים ורוחניים ועומדת בהם בגבורה עילאית, היא מתמודדת עם ערכים לאומיים ודתיים אותם ספגה בבית הוריה, וברגעי יאוש היא מתאוששת באמצעות דמיונותיה וחוויותיה, בהם היא רואה ושומעת את בני משפחתה וביחוד את אימה, ואלה נותנים לה כוח להישרד, ולהישאר יהודיה לא רק בסתר אלא לבסוף אף בגלוי.

23. עיון ספרותי בספר זה ראה: ג. ברגסון, "סדרת ספרים לנוער על שם קורצ'אק". בתוך: ספרות ילדים ונוער, אדר תשמ"ג, עמ' 24-26.

24. עיון ספרותי בספר זה ראה: לאה חובב, "בגיא צלמוות", בתוך: ספרות ילדים ונוער, שבט תשמ"א. וכן ראה: ג. ברגסון, "סדרת ספרים לנוער ע"ש קורצ'אק, בתוך: ספרות ילדים ונוער, אדר תשמ"ג.

- כשהיא מעיזה לגלות יהדותה לאם המנזר. ספר מרתק ומעורר התפעלות. מתאים לקריאה גם בחטיבת הביניים. (לכיתות גבוהות).
3. "בהלוח היום", ספר אחר של אירית קופר. סיפורה של אותה ילדה אחר השואה. תוך סיפורה היא חוזרת אל עברה במנזר. הוצאת הקיבוץ המאוחד תשמ"מ²⁵. כנ"ל.
4. "נשארתי בחיים", כתב מנדי גור. זוהי עדות אישית של ניצול שואה. המחבר חוזר כעבור שנים, לתקופת השואה. בספר פרקים מלאי מתח לעתים קשים לקריאה בגלל תיאור הזוועות, מתאים לקריאה למבוגרים בלבד²⁶.
5. "החלום והיום", כתבה רחל הוגלדר, הספר מתקרב בהיקפו וצורתו לרומן, לפחות לרומן הקצר. הוא מתאר קורותיה וחוויותיה של ילדה יהודיה מהולנד, בת אחת-עשרה הנשלחת לאחר הישרדותה, לשוויץ להבראה. בתקופה זו, במשך שלושה חודשים, היא חווה בדמיונה שוב את מה שעבר עליה בתקופת השואה במחנה הריכוז, בד בבד עם תיאור חוויותיה בבית המשפחה אליה היא נשלחת להבראה. בספר זה מעלה המחברת בעיות פסיכולוגיות ופילוסופיות ומתמודדת עמהם בהצלחה. ספר מעניין ביותר, מתאים לקריאה לבני-נוער. ואף לחטיבת הביניים²⁷.
6. "לגיטו לא חזרתי", מאת שרה ירושלמי. ספר אוטנטי ומהימן. בו שיר תהילה לאדם לחסידי אומות העולם שהצילו אותה מצפורני הכליה ואיפשרו לה להגיע לחוף מבטחים. אל הארץ הנכספת. בספר תיאור משפחה הנודדת בליטא מ-1941 עד 1944, עד לכיבוש הרוסים את ליטה. המספרת מספרת בגוף ראשון על הנעשה בגיטו. המעורבות באימי השואה עצמה רק מתוך שמיעה. סדרת נוער "יד ושם תשמ"ס. (66 עמ'), מתאים לקריאה לבני-נוער²⁸.
- יש לציין, שספרים מסוג זה המעלים על נס את חסידי אומות העולם, עשויים להפחית ואפילו להרגיע את רגשות הפחד המתעוררים אצל ילדים במפגשם עם השואה.
7. "הלינו אותי הלילה", מניה הלוי. ספר שנכתב כאילו במתכונת של ספרות יפה אשר היסוד האוטוביוגרפי השתלט עליו. ספרה גדוש אפיונות אכזריות. אך מתואר בו מאבק אמיץ למען הישרדות בחיים של ילדה שכל בני משפחתה נספו. הוצאת ספרית פועלים, 1963²⁹.
8. הצבעונים האדומים, מאת לישה רות, ר' קטלוג מנומק מס' 4, ערך 134³⁰.
-
25. על הספר ראה: ג. ברגסון, "השיר והסיפור על השואה", בתוך: ספרות ילדים ונוער, שבט תשמ"א, עמ' 21.
26. ראה שם.
27. עיון ספרותי בספר ראה: צילה רון "החלום והיום", בתוך: ספרות ילדים ונוער, שבט תשמ"א, עמ' 35—41.
28. עיון בספר ראה: ג. ברגסון, "סדרת ספרים לנוער ע"ש קורצ'אק", "ספרות ילדים ונוער" תשמ"ג.
29. עיון בסיפור, ראה: א. זהבי, "מכנה משותף בספרות השואה", בתוך: ספרות ילדים ונוער, שבט תשמ"א, וכן ראה את מאמרו של מאיר, "השואה בספרים לילדים ולנוער", כסלו תשמ"ג.
- במאמר, דיווח על תגובות ילדים בכיתות ד', ז', ח', אחר קריאת הספר.
30. עיון בספרה של לישה רות, ראה: לאה חובב, "הצבעונים האדומים", בתוך: ספרות ילדים ונוער, אדר ב' תשמ"ג, עמ' 9—12.

9. "יד ביד עם תומי", כתבה: הילדה הופרט, המתארת סיפור הצלה ניסי שלה ושל בנה בתקופת השואה. הספר הדוקומנטרי הקטן, כתוב באיפוק סגנוני. אך המאורעות עצמן די בהן כדי להרשים את הקורא ולהדהים אותו. המיוחד בספר זה, הוא האפילוג שנכתב בידי בנה, אותו הבן שבינתיים נגר והינו סופר בזכות עצמו. באפילוג חוזר הבן ומשחזר את מה שמספרת אימו בעמ' 69—75, מתוך פרספקטיבה שונה. הוצאת ספרית פועלים ומורשת, ³¹

10. "בדמיין חי", ליב רוכמן, תורגם מאידיש בידי הנוך קלעי, הוצאת ספרים "יסודות", 1961. ספר זכרונות זה, משוחזר בצורת יומן, כמבנה ספרותי והוא אחד מבין ספרי הזכרונות המרשימים והעזים ביותר.

ואמנם, ספר זה זכה בפרס מטעם הקונגרס היהודי העולמי לתרבות. ליב רוכמן, הסופר, מתאר אירועים, מחשבות וחוויות, בצורה חיה רוטטת ורגישה מעין כמזה. זכרונות ממקומות מחבוא שונים; ראשיתם ממקום צר וארוך שבין שני קירות, בחדר קטן בבית גויה בכפר פולני, לשם ברח עם אשתו אחר התונתם, עם שלושה בני משפחה. סופם של הזכרונות ממקום מחבוא בעליית גג שבאסס, עד סוף אוגוסט 1944, מועד שחרור פולין בידי הרוסים. אף על-פי שהיומן מתואר מנקודת מבט של בני-עשרים ומעלה, הרי הוא מתאים לקריאה גם לצעירים יותר, ותלמידי תיכון ימצאו בו עניין רב. הספר הזה מומלץ, מטעם תכניות הלימודים החדשות, לקריאה ואפילו להוראה בכיתות הגבוהות בבית-הספר התיכון. דוד שמעוני כתב על הספר: "גדול ערכו האמנותי של הספר, אך גדול עוד יותר ערכו הנפשי, המוסרי החינוכי".

11. "יהודי ביער", י. גרינשטיין, הוצ' מאיר תל-אביב. הסופר, גרינשטיין כתב את סיפור חייו של פרטיזן יהודי ביער. זהו ספר זכרונות שנכתב תחילה בידיש ויצא לאור בשנת 1950, בשם "הפצתי בחיים". לאחרונה תורגם הספר בידי המחבר עצמו, והוא הוסיף לו פרקים שנכתבו על-ידיו לפני 30 שנה.

בספר, תיאור חי ומרגש של חיי פרטיזנים יהודיים ביערות בין פרטיזנים גויים. היהודים מגלים גבורה, אומץ-לב ותושיה בלתי רגילים, ואף על-פי-כן אינם זוכים ליחס אוהד אלא להיפך: רבים מביניהם נהרגו בידי הפרטיזנים הגויים עצמם לאחר שהתנכלו להם וגרמו להם סבל רב.

הספר כתוב בכשרון רב, אך העובדה של חיי הפרטיזנים היהודים בין הפרטיזנים הרוסים מעוררת מחשבות ורגשות קשים בקורא. אך אי אפשר להתעלם גם מהמציאות הקשה הזו. הספר מתאים לקריאה רק לבני-נוער.

12. "העטרה שאבדה", הוצאת בית לוחמי הגיטאות והקיבוץ המאוחד. את הספר כתבה שרה פלג-רוזניק. בספר תיאור מסע היסטוריים של המחברת בפולין, בהיותה ילדה. ילדה זו, שהיתה בת יחידה להורים אמידים שפנקוה מאוד, בגרה חיש מהר, מכורח הנסיבות, הן בהיותה בגיטו לודג' והן במחנה אושוויץ. אך גם בתיאור הזוועות במחנה ההשמדה, מתגלה הרוח היהודית האנושית, החום והאהבה, אהבת האדם והחיים, שאפפו אותה ואת אלה שהיו

31. הצעות לקריאת הספר הזה לכיתות ז' ומעלה ראה: שמואל הופרט (תומי הבן), בתוך: ספרות ילדים ונוער, אדר ב' תשמ"ו, עמ' 27—30.

במחיצתה. הקורא מתפעל מכוחות הנפש העצומים המתגלים בספר זה, לא רק בתוך המלחמה אלא אף לאחריה, כשאוּדים ניצלים מאש, כמוה, מנסים בשארית כוחותיהם להתאושש ולהשתקם וזאת מכוח האהבה והאמונה המפעמת בליבם. ואכן מחברת הספר היא דוגמה חיה לכוח זה. אחר המלחמה עלתה ארצה, כחברת בני־עקיבא, בעידודה של מדריכתה שרה שטרן קטן, והגיעה לקיבוץ סעד. בארץ נישאה לשריד שואה והקימה משפחה יפה. ועתה כעבור שנים, כתבה את זכרונותיה. הספר מומלץ לבני־נוער.

ק ב ו צ ה ג': ספרי זכרונות בעיקר ביוגרפיים, ספרים שכתבו מבוגרים על ילדים באותה תקופה. אלה הם סיפורים אמיתיים על ילדים אמיתיים. סיפורים אוטנטיים מרגשים.

1. "ניצוצי גבורה", מאת משה פרגר. ראה קטלוג מנומק, תשמ"ב, ערך 718.
2. "מאת ילדים שלי", וכן "המאה לגבולם", לנה קיכלר. ראה קטלוג מנומק, תשמ"ב, ערך 613.
3. "אנו מאשימים", מאת לנה קיכלר. ראה קטלוג מנומק, תשמ"ב, ערך 81.
4. "ילדי כוכבים", מאת קלרה פינקהוף. ראה קטלוג מנומק, תשל"ו, ערך 413³².
5. "מוזרי הסיגירות", מזכר שלוש הצלבנים. מאת יוסף זימאן. ראה קטלוג מנומק, תשמ"ב, ערך 628.
6. "הילדים מרחוב נאפו", מאת שרה נשמית. ראה קטלוג מנומק, תשמ"ב, ערך 317³³.

ק ב ו צ ה ד': ספרים שנכתבו כמתכונת של ספרות יפה. המיועדים לילדים ונוער. הסיפורים ריאליסטיים החומרים הם חומרים היסטוריים, ביוגרפיים ואוטוביוגרפיים, אלא שלרוב אף הגיבורים והמבנה העלילתי והפרספקטיבי, הם פרי המצאתו של המחבר.

1. "שניים שיצאו לדרך", מאת ימימה טשרנוביץ. ראה קטלוג מנומק, תשל"א, ערך 566³⁴.
2. "מסתרי הגורל", שרה גולזמן. ראה קטלוג מנומק, תשל"א, ערך 398.
3. "הכרי הקטנים", מאת פרדקא מיזא. ראה קטלוג מנומק, תשל"א, ערך 258.
4. "הדוקטור נשאר", מאת פאולינה אפנשלאק. ראה קטלוג מנומק, תשל"א, ערך 156.
5. "כידים נאמנות", מאת רבקה פנחסיק. ראה קטלוג מנומק, תשל"א, ערך 95.
6. "בני וגייטה", מאת פניה ברגשטיין. ראה קטלוג מנומק, תשל"א, ערך 107.
7. "חיילי עופרת", אורי אורלב, ספרים פועלים 1967. הספר מתאר שני אחים המצויים במחבוא. ילדים אלה משחקים משחקי מלחמה בחיילי עופרת, בשעה שהדי המלחמה האמיתית נשמעים

32. סקירה על הספר ראה: א. זהבי, "מכנה משותף בספרות על השואה", ספרות ילדים ונוער, שבט תשמ"א.

33. סקירה על הספר, ראה לעיל: א. זהבי.

34. מתוך הקטלוג המנומק של ספרי קריאה הוצאת יחדיו, תשל"ו.

מבעד למחבוא בחוץ. המשחק בפנים, מקהה במעט את המלחמה האמיתית. מתאים לכיתות הבינוניות והגבוהות³⁵.

8. "האי ברחוב הציפורים", אורי אורלב, הוצאת כתר 1981. הספר מתאר ילד במחבוא, המחכה לאביו שהבטיח לו להיפגש במקום הזה אחר המלחמה. בספר תיאור הרפתקאותיו של גיבור הסיפור, שיש בו השתקפות של ספרי הרפתקאות בנוסח רובינזון קרוזו. הילד משחק משחקי ילדים עם חברו העכבר המצוי עימו במחבוא, ויוצא מדי פעם מעבר ל"חומה" כדי ליצור קשר עם החוץ וכדי לאפשר לו להתקיים. הקורא נפגש עם השואה טיפין טיפין ורק ברקע מבעד למחבוא ומתוך שמיעה בלבד. מתאים לכיתות ד-ו³⁶.

9. "מול פנס הרחוב", מאת יצחק מראס. ראה קטלוג מנומק, תשמ"ב, ערך 629³⁷.

10. "ילדים במחתרת", מאת לוי קיפניס, הוצאת "עד". הספר משקף באופן מינאטורי את השואה. הילדים הגיבורים הספרותיים, לא הולכים כצאן לטבח. אלא הולכים בעקבות "אל נקמות השם", ופועלים בגבורה במחתרת. מתאים לכיתות הו-י³⁸.

11. "הילד משמח", מאת תמר ברגמן. ראה קטלוג מנומק, תשמ"ב, ערך 102.

12. "אל עיר נעורי", מאת בנימין טנא. ראה קטלוג מנומק, תשמ"ב, ערך 64.

13. "מן המיצר", מאת אסתר שטרייט-וורצל. ראה קטלוג מנומק מס. 4, תשמ"ו, ערך 243³⁹.

14. "דמעות של אש", דבורה עומר, הוצאת שרברק והקיבוץ המאוחד, 1984. מעין רומן היסטורי, המשתרע על-פני שש שנות המלחמה וממוקד במקום אחד — ורשה. התקופה: מכיבושה של פולין ע"י הגרמנים ב-1939 ועד שחרורה בידי הרוסים ב-1945. הדמות המרכזית המתוארת בספר היא צביה לובטקיין, מחברות תנועת "החלוץ" ואחת ממייסדי הארגון היהודי הלוחם, בגיטו ורשה. אך סביב דמות זו, מתוארים חבריה לתנועה ולארגון הלוחם, המציתים את אש המרד בגיטו כמו: מרדכי אנילביץ, ראש הארגון, יצחק צוקרמן מראשיה הבולטים והנועזים ועוד ועוד. ברקע מתוארים גם דמויות כיאנוש קורצ'אק ויצחק כצנלסון המייצגים דור של מחנכים ומשוררים, דמויות מופת שהושמדו, מי במרד ומי במשרפות. המוקד בספר זה הוא תיאור הגבורה והמרד, הן בגיטו והן מחוצה לו, כשתיאור זה מלווה במראות המצוקה, ההשפלה, הרעב, עבודות הכפייה, המחלות והמוות, והמשלוחים לטרבלינקה (ומכאן גם שם הספר דמעות של אש). בורזמנית מוצגת בפני הקורא גם אותה מערכת מינהלית מסובכת

35. ביקורת נלהבת על הספר ראה: לאה גולדברג, "זכרונות ילדות מימי האימים". בתוך: בין סופר ילדים לקוראיו, כינסה: לאה חובב, ספרית פועלים, עמ' 109-111.

36. עיון בספר זה ראה: ש. ברגסון, "השואה כרקע לספר הרפתקאות", בתוך: ספרות ילדים ונוער, כסלו תשמ"ב. וכן ראה את רשימתה של ציפי אלדר, בעקבות ריאיון שלה את אורי אורלב, על ספרו זה שזכה לפרסום גם בחו"ל ותורגם לאנגלית. בתוך: ספרות ילדים ונוער, סיון תשל"ו, עמ' 58.

37. עיון ספרותי בספר זה ראה: לאה חובב, "מול פנס הרחוב", בתוך: ספרות ילדים ונוער, שבט תשמ"ב.

38. על הספר ראה: חסידה נשר, "ילדים במחתרת", בתוך: ספרות ילדים ונוער, שבט תשמ"א.

39. ביקורת על הספר ראה: ג. ברגסון, "מן מיצר", בתוך: ספרות ילדים ונוער, אדר תשמ"ג, עמ' 28-29.

ומדכאה שהקימו הגרמנים בגיטו כמו היודנראט, על סבך הבעיות שהיא מעלה. ממליוני היהודים שהיו בפולין שרדו מעטים, ביניהם גם הזוג צביה ויצחק, שזכו להגיע לארץ ולחיות בקיבוץ "לוחמי הגיטאות" ולחקים משפחה. הם אומנם כבר אנם אתנו, אך דבורה עומר בספרה זה, הדליקה להם ולמליונים שהושמדו, נר זכרון שעשוי להצית לכבות (מתאים לקריאה לכיתות הגבוהות).

15. "בעקבות הלהבות", מאת דבורה עומר, הוצאת שרברק 1986. בספר זה נפגש הקורא עם השואה כאילו כבדרך אגב. על רקע המציאות הסוערת של שנות מלחמת העולם השניה (1939—1945), רוקמת דבורה עומר, סיפור מרגש ומרתק, מלא מתח ועניין שבמרכזו נער יתום יליד יוון המתגייס לצבא הבריטי כדי לחפש את אחותו שהשאיר בבית היתומים באתונה. בעקבות חיפושי האח את האחות העוברת תלאות ותהפוכות נפגש הקורא עם תוצאות השואה, עם ההרס והחורבן ועם שארית הפליטה, כשבד כבד נפגש הקורא עם גבורתם וחשייתם של חיילי ישראל בצבא הבריטי, הנלחמים בחירוף נפש באוייב הנאצי, נוסף לכך עוסקים החיילים הישראליים בהשגת נשק והברחתו לארץ ובעיקר עוסקים בהצלת שארית הפליטה ובארגון עלייתם ארצה. בספר זה מתודע הקורא לניצני התקומה היהודית ערב הקמת המדינה המוקמת על ההריסות של היהדות בגולה, אחר המלחמה, הן באירופה והן בצפון אפריקה. הספר מתאים לכיתות הגבוהות.

16. "הצנחנית שלא 'שבה'", ראה קטלוג מנומק, תשמ"ב, ערך 391.

לסיכום: יש לציין, שאם כי נסקרו כאן למעלה משלושים ספר, אין הרשימה מלאה ואין היא מקיפה את כל הספרים המצויים בנושא זה, ושראוים לקריאה, אך עליאף חלקיותה של רשימה זו, יש לקוות שהיא תוכל להיות לעזר למורה ולספרן, גם כשיפגשו בספרים אחרים ויוכלו להתייחס אליהם בהתאם לסוגים השונים שמויינו לעיל ולהתאימם ליכולת הנפשית, הרגשית והאינטלקטואלית של הקוראים, מתוך מודעות שאין יכולת זו חופפת תמיד את הרמה הגילית. כמו כן, חשוב לזכור, שיותר מכל ספר אחר, רצוי שהספרים בנושא השואה, יזכו לקריאה מונחית של מבוגר, שיוכל לעודד את הקוראים להביע רגשות ומחשבות, ויוכל לתמוך בהם מבחינה רגשית ואינטלקטואלית". כי במקרה זה, מעורבותו האישית של הקורא ביצירה, חשובה ליצירת האמפטיה שלו למסופר, ויש להעלות למודע, באומר ואפילו בצליל ובצבע, מה היצירה עשתה לו? איזה רגשות ואילו מחשבות היא מעוררת בו? ורק בשלב מאוחר יותר, ניתן לדון גם במשמעות, ברעיון ובמסר ואולי גם בביקורת ובהערכה מהיבט ספרותי.

40. כיווני מחשבה לקריאה תומכת בנושא השואה, ראה: צלה רון, "עיון בשירו של אבנר טריינין", "כתונת איש המחנות", בתוך: ספרות ילדים ונוער, שבט תשמ"ה, עמ' 59—64, (סעיף ג).

נוספיחי שואה – למדינה

על "פגישה מקרית" לאמיליה רואי

מאת לאה חובב

"פגישה מקרית", הוא סיפרה השני של אמיליה רואי. ספרה הראשון, "סיפור אחר", עוסק בהצלת יהדות דנמרק בימי מלחמת העולם השנייה. הספר שלפנינו אינו "ספר שואה" במשמע הרגיל שלו, אך גם בו מסופרת הדראמה והטראגדיה של ילדים בשואה, בצד מעשה ההצלה והשיקום בארץ ישראל.

הדוברת בסיפורנו היא אווה, בת למשפחה יהודית אמידה בקופנהאגן, שבתחילתו של הסיפור, בשנת 1947, היא כבת אחת-עשרה. המשכו של הסיפור הוא בביקור בישראל בשנת 1950, והוא נמסר בדרך של יומן אישי מתוארך במדויק. שני קטבים אלה יוצרים כעין עלילה כפולה ומורכבת. אולם הציר המקשר בין המקומות והזמן השונים, והוא שמברייח עלילה מקבילה בסיפור, הוא גורלו של יוסף = יוסף, ילד יהודי אובד, שגודל על-ידי איכרים גויים בדנמרק.

משפחתה של אווה מבלה את הקיץ בכפר שעל חוף הים, ליד יערות עבותים. באחד משיטוטיה ביער פוגשת אווה ביספר, נער כבן י"ב, המגלה לה בפשטות שהוא בן מאומץ, שנמצא ביער על-ידי אביו, הוא תוהה על מוצאו, ואף הקורא נעשה כאן סקרן. המתברר אינה מאריכה במתח שבפיתרון זהותו של יוסף, ואינה הופכת את הספר ל"בלש" או לספר הרפתקני. בפרקים הראשונים היא כבר מספרת על החיפושים של גברת לנגפוס, ניצולת מחנות ריכוז בשואה, אחר ילד קטן שאבד בספטמבר 1939 על חוף הים בדנמרק בליל סערה, לפני שעלה לאוניה עם אחותו ושאר הילדים להפליג לארץ ישראל. חיפושים אלה מוליכים אותה עם אווה ומשפחתה אל ביתו של יוסף ביער, אל ביקתת האיכרים. שם נודעת האמת, ובעזרת כפפה שנותרה מתגלה זהות הנער: הוא יוסף לרנר, הבן היהודי האובד, שאחותו ממתינה לו בקיבוץ בישראל. הנער נפרד מהוריו-מאמציו ועולה לישראל בספינת מעפילים עם מרת לנגפוס. המתח שנוצר מסתיים בכך, ולדעתי, קצת מוקדם מדי.

סיפור זה, כמו רבים כמותו, מצביע על החיפושים אחר ילדים יהודים אבודים שאומצו על-ידי גויים". כאן, כמו במחזה "בעלת הארמון" ללאה גולדברג, אין המאמצים ששים להודות ביהדותו של הנער, ואינם רוצים להיפרד ממנו. רק

1. פגישה מקרית, אמיליה רואי, כתר, 1986, 144 עמ'.

2. סיפור אחר, אמיליה רואי, הקיבוץ המאוחד, 1980.

3. ראה למשל: יומן אבי אדם, אריה קלוניצקי-קלונימוס, בית לוחמי הגיטאות והקיבוץ המאוחד, תש"ל.

4. בעלת הארמון, לאה גולדברג, ספרית פועלים, תשט"ו.

עקשנותה של המחפשת, הבטחתה לאם שנוספתה במחנה הריכוז, ו"הפגישה המק" רית" של אווה עם הנער, מביאים לסוף הטוב.

עוד עלילה במקביל נשזרת בספר סביב דמותה של אווה המתבגרת. מתוארים יחסיה עם אחותה לילי המבוגרת ממנה בשנתיים, ניצני אהבה ראשונים, קנאה ותחרות, ובעיקר — הביקור בישראל.

כשם שסיפורו של יספריוסף מתאר את ספיחי השואה, כך מתאר הביקור המשפחתי בישראל את ההווי בארץ עם הקמת המדינה. היומן שמנהלת אווה בחדשים מארס מאי 1950, מעלה בקצרה וברמז מאורעות וחוויות מאותם ימים של ראשית המדינה: לווייתה של חנה סנש, הצורך בתלושי-מזון בגלל הצנע, חגיגת יום העצמאות והמצעד הצבאי המרגש, פגישה עם בן-גוריון והרב הרצוג, בעיות קליטה ועליה, "מרבד הקסמים" ועוד. כל אלה מסופרים כחוויות שבהן נתקלה התיירת הצעירה, ולא כסקירות הסטוריות. בדרך זו מחייה המחברת את התקופה כפי שחייתה אותה הנערה באורח בלתי אמצעי, והקורא חווה את הדברים כביכול ממקור ראשון.

שילוב שתי העלילות מתרחש בארץ, בפגישה עם יוסף שנקלט בקיבוץ בתוך משפחתו, והפך להיות "צבר" רועה צאן. המחברת הגישה לקורא "אמת מציאור תית": הפרידה והריחוק בין הבנות והנער עשו את שלהם, הפגישה מאכזבת והשוני רב. המעגל נסגר גם מבחינת סוד פתרון העלילה הראשונה: הגורם להיעלמו של יוסף הילד מתגלה בווידיה של הנערה-העולה רות. אף הגברת לנגפוס מתגלה לפתע, והמשפחה מוצאת אותה בביתה המשוקם.

בספר מצויות דמויות משנה נוספות, המעבות את המרקם העלילתי ומוסיפות לתיאור נפשה של הנערה המתבגרת.

הפרידה מישראל קשה לבנות, אך הזרע נזרע והגעגועים לעלות ארצה מובנים ומורחשים. אולי בכך מצביעה המחברת על הדרך לקרב את יהדות הגולה, ובמיוחד את הנוער, לישראל. המחברת ומשפחתה הגשימו את עלייתם כעבור שנים לא רבות. הספר כתוב ברגישות ובעדינות רבה, נפש נערה מתבגרת נפרשת לעיני הקורא בשני חלקיו של הספר, וכך נוצרת עלילה פנימית-נפשית בצד זו החיצונית. אין בספר הטפה לעליה לישראל, אך הסיפור כולו משדר לקורא את האהבה לישראל, ואת ההבנה והמודעות שרק בישראל יכולים הפליטים לבנות שוב את חייהם. הציגנות שבספר אינה במרכאות כפולות, היא דרך חיים מחוייבת המציאות ליהודים, ופועל יוצא מן המלחמה והשואה. ה"האפיאנד" שבגורל הגיבורים עם הגיעם ארצה, מחזק מגמה זו. עם זאת, נשארים ברקע הסכנה, הסייטס ואובדן המשפחות בשואה, אך כל אלה אינם מתוארים בפירוט, ואין בהם כדי לזעזע את הקורא הצעיר.

ספר זה הוא תרומה ותוספת חשובה לספרות דורנו לנוער.

אשר קראתי למתים

מאת ג. ברגסון

זה עתה הופיע ספר שירים "אשר קראתי למתים" מאת ולדיסלב שלנגל, שירי גיטו ורשה בהוצאת טרקלין.

את השירים תרגמה מפולנית הלינה בירנבאום, שפירסמה ספרים בנושא השואה¹. המשורר שלנגל, פולני, ישב בגיטו ורשה, מרצונו, מתוך סולידריות עם היהודים ונספה במרד גיטו ורשה באפריל 1943.

שלנגל היה אחד המשוררים הפופולריים בגיטו. שיריו הוקראו בערב-שירה בבתיים, הודפסו בדרכים שונות ועברו מפה לפה.

על שיריו, שנמצאו לאחר המלחמה, אומר המשורר: "שירים אלה אמור הייתי לקרוא לאנשים שהאמינו שישרדו, אמור הייתי לעיין איתם בכרך זה כביומן תקופה זוועתית, שחלפה עלינו לאושרנו, זכרונות מתחתית הגיהנום — חברים לנדודים נעלמו והשירים הפכו תוך שעה אחת לשירים, אשר קראתי למתים".

בספר דברי הקדמה מאת הלינה בירנבאום ונתן גרוס, ומבוא, ארוך יותר, מאת המשורר.

הקורא בשלוש רשימות אלה יספוג מן האווירה שבגיטו ויהיה לו קל יותר להבין את השירים. חשוב לציין, כי יצירה פיוטית זאת נכתבה על-ידי משורר פולני, שנתן ביטוי לזוועות השואה בדרכו שלו. יש בשירים מושגים ומונחים, ושמות הקשורים למקום ולזמן, ומי שאלה אינם נהירים לו — יתקשה בהבנת הכתוב.

איזכורים שונים גם אלה יכבידו על תפיסת העומק של היצירה למי שאינו מצוי בהווי הפולני, בתרבות פולין, וביחסי יהודים-פולנים לפני המלחמה ובתקופת הכיבוש והגיטו.

אמנם פה ושם יש הסברים, מהם צמודים לשיר או בסוף הספר, אך אלה אין בהם כדי להבהיר כל שדרוש הבהרה. ואף-על-פי-כן טוב שהספר יהיה בידי המורים והתלמידים — בבתי-הספר על-יסודיים — משום שיש בו כדי לזרוק אור מנקודת ראות של "זר" על השואה וההתרחשויות בה.

מה עוד, שיש בספר מספר שירים שנושאי השואה והעוצמה הפיוטית שלהם קליטה לכל קורא אינטליגנטי. אציין כמה מהם:

שטות אניות (עמ' 33); התחנה הקטנה (עמ' 57); דף מיומן האקציה (עמ' 58);

1. "חיים בתקוה", הקה"מ בשיתוף לוחמי הגיטאות 1983, 166 עמ'. הספר ראה אור בפולין 1967, באנגליה 1971.

ניגון פנימי, קובץ שירים, "טרקלין", 1985, 100 עמ'.

שיחה עם הילד (עמ' 68); החפצים (עמ' 108); חמש דקות לחצות (עמ' 115);
התקפת נגד (עמ' 118).

על הספר כותב נתן גרוס :

...ובעטו הער והמבריק נתן ביטוי לטראגדיה המתחוללת שם... הם הציב אנדרטות
לאיש הפשוט ונתן ביטוי יחיד במינו למרד היהודי".
המורה שיתאמץ לקרוא בספר ויקנה ממנו לתלמידיו יצא נשכר ויעשיר עולמם
של חניכיו בדף נוסף על התקופה הסוערת והמסעירה.

רות בנישטי - נוי ראה את בתי ?

מאת הרצליה רז

ספר זה, שהוא יומן המקיף תשע שנים, מ-1946 עד 1955, כתוב על ידי ילדה-נערה,
בשלהי מלחמת העולם השנייה.

רות בנישטי, הכותבת את הספר, היא כיום סבתא לארבעה נכדים וחיה בשדה-
אליהו שבעמק בית-שאן, לשם הגיעה עם עלייתה ארצה ושם מסיימת את סיפורה.
הספר שייך לסוג הנקרא "ספרי-בנות". בשל המבנה שלו, העלילה האיטית
(יחסית) והגיבורה המספרת, מתאים הספר יותר לקריאת בנות מאשר לקריאת
בנים.

מבחינת הנושא אין חידוש בספר. מצויים ספרים רבים המתארים מוסדות ופני-
מיות לבנות או לבנים, אבל — ספר זה מרגש בשל איכויות מסויימות שנציין כאן.
ה"הום" שבתוכו מתרחשים האירועים הכתובים בספר, הוא בית בשטרסבורג
שבצרפת, והוא מרכז בתוכו בנות פליטות מלחמה.

זהו בית קיבול לצרות ולמבוכות, לנערות יהודיות שעולמן המשפחתי והרגשי
חרב עליהן והן מכונסות ב"הום" עד שיימצא להן פיתרון כל שהוא לעתיד.
המספרת בגוף ראשון מתחילה את יומנה כשהיא כבת-עשר ומסיימת אותו בגיל
תשע-עשרה. ציוני הדרך האישיים שלה מבטאים את סוף גיל הילדות וראשית-
הנעורים, כשכל תקופת ההתבגרות שלה, ושל הנערות והנשים (המטפלות והמורות),
שעליהן מספרת, היא עמוסה זכרונות מלחמה ושואה.

המספרת וחברותיה הן עקורות, שזהותן העצמית התבלבלה. עניין זה מוצא
ביטוי מדויק בדברי רות על עצמה ועל האחרים: "אבל לי יש הרגשה שאני צריכה
לרחף באוויר, כי כל מקום ומקום כבר שייך למי שהוא. מיריל אומרת שהיא צרפתייה
בתי-הדת היהודית, אבל אני לא. האחרות אומרות שזה לא חשוב. כל אחד מסתדר
עם מה שהוא.

אבא אומר שהוא אזרח העולם וגם הוא במחשבה מסתדר בלי בעיות, אבל במציאות אין לו רשות להסתובב היכן שהוא רוצה או אפילו לגור בתוך צרפת איפה שהוא רוצה" (66).

רות מרגישה עצמה "מרחפת" ולאורך כל הדרך היא מהפשת שורשים "הייתי רוצה לדעת על המשפחה שהיתה לי" אבל אביה משתדל להרחיק אותה מן היהדות. לדעתו "כל אחד הוא יהודי בצורה אחרת"; המורות והמטפלות מקנות לבנות ערכים כלליים (לומדים לטינית, מוסיקה, צרפתית...). אמה חולת-נפש ואסור לה לבקר אותה והאח שנשאר לה חי עם משפחתו את חיי היום-יום מרוחק רוחנית ונפשית מן הילדה המחפשת שורשים.

היומן הריאליסטי הזה הוא סיפור המתאר שיקום-עצמי, ילדה עקורה נאחזת בשרשי עמה ומחפשת ביודעין פיתרון קיומי לה כבת-העם; זאת אומרת פיתרון ליהודים.

כל התורה הציונית, דרך מימוש של אדם אחד, מוצאת ביטוי ילדותי וכנה ביומן הזה.

רות שואלת את הדוד מאמריקה שמבטיח לה כל טוב אם תיסע אתו לשם: "שאלתי את הדוד מאמריקה לאן בורחים היהודים הנרדפים שם אצלו והוא צחק ואמר שאצלם לא רודפים יהודים. אני חושבת שהיהודים יעשו עוד סיבובים רבים סביב כדור הארץ, אולי כמו שהירח מסתובב סביב הארץ ואני לא מסכימה לנדידה הזאת. כולם הצטערו על תשובתי. לא אמרתי להם שאני רוצה ללכת לגור בארץ-ישראל, כי אני עוד לא בטוחה במה שאני רוצה. "אני רק יודעת מה שאני לא רוצה, וזה — אמריקה" (66).

רות מתלבטת, מחפשת, נאבקת על גדילה והתפתחות (היא רזה וקטנטונת), על עצמאות ועל הייחודיות היהודית שלה.

המאבקים הללו שהם עיקר עיקרו של הספר מלווים עיניים רואות ונשמה היודעת לצחוק; לא צחוק לעגני אלא צחוק מלא אהבה.

ההומור שבספר צובע את כל האירועים בו בגווני רבים והופך את המציאות הריאליסטית, האפורה מאוד, לצבעונית ומשעשעת.

רות קראה לספרה "מי את בתי?" אבל הספר נותן תשובה חמה ונאמנה לאישיות של הכותבת, אילו קראה לספרה "מי אתה אבי?" היה סימן השאלה נשאר ללא פיתרון גם עם סיום הקריאה.

רות נאבקת על זהותה ומצליחה ליהפך מעקורה לחלוצה. היא אינה עולה לארץ-ישראל כפליטה, היא מגיעה לארץ ולקיבוץ כחלוצה היודעת לשם מה עלתה לארץ-ישראל — לעמק בית-שאן דווקא. כיוון שכיוונה עצמה לתנועת נוער-דתית היא משתקעת בשדה-אליהו, המשק הציוני-דתי.

ספר זה שקוי בדבריותו, הדברים מסופרים כפשוטם מבלי להתחסד ולהתיפיץ; אך הם מגלים נפש רגישה המחפשת פתרונות לעצמה ולאנשים הדומים לה. זהו סיפור על מאבק למימוש עצמי, סיפור של נערה הבונה עצמה משואה לתקומה.

עיון ומחקר

הז'אנר האלגורי וספרות לילדים

מאת סלינה משיח

המחקר התיאורטי בספרות לילדים מרבה לעסוק באספקטים ז'אנריסטיים שונים של השירה והספרות לילדים. עם זאת, מפליאה ההתעלמות המוחלטת מאחד הז'אנרים הבולטים והדומיננטיים ביותר בספרות זו — הז'אנר האלגורי. התעלמות זו מביאה לידי כך שסיפורים אלגוריים כגון **סבתא סורגת**, **העץ הנדיב** או יצירותיהם האלגוריות של ה. כ. אנדרסן ואוסקר ויילד, אינם נבחנים כאלגוריות. באותה שעה, זוכים באורח מסורתי המשלים והמעשיות העממיות, לניתוח ספרותי אשר האוריינטציה הכללית שלו מועגנת בחקר הפולקלור. אלא שאת המעשייה העממית, המעשייה האמנותית ואת האלגוריה המודרנית הנכתבת עבור ילדים יש לנתח על פי המפתח **הספרותי**, הז'אנרי, אשר בו כתובות היצירות. בכך נשכיל להרחיב ולהעמיק את הבנת המרכיבים הצורניים והתכניים של היצירות הללו. מטרת המאמר להפנות את תשומת הלב אל הז'אנר האלגורי, מהותו וכלליו המכוננים, ולהציג אותם סוגים ספרותיים, אלגוריים, המיועדים לילדים; המשל, המעשייה העממית והאמנותית, האלגוריה הספרותית המורחבת ואת הסיפור האלגורי הקצר.

המונח האלגוריה (allos + agoreuein דיבור בציבור באופן אחר, שונה מן הרגיל)¹ בא לציין אמירה או ציור לשוני אשר משמעותו כפולה: האחת ליטרארית פשוטה, ואילו השנייה משתמעת, מרומזת, מושאלת וקוראת לפרשנות. כפל משמעות זה,

1. ראה למשל, "הז'אנרים בספרות הילדים" בספרה של לאה חובב, **יסודות בשירת הילדים**, כרטא, תשמ"ז 1986, עמ' 31—40. וכן ספרה של ברוך מירי, **סוגיות וסוגים בשירת ילדים**, ספרית "אוניברסיטה משודרת" משרד הבטחון, תשמ"ו 1985.
2. אורלב אורי, **סבתא סורגת**, מסדה, 1981. וכן סילברסטיין של העץ הנדיב, תרגום: יהודה מלצר, ירושלים, "אדם", 1980.
3. ראה לדוגמה: *Olrik A, "Epic Laws of Folk Narrative" in the The study of Folklore*: ad. A. Dundes. Englewood Cliffs. 1965. pp. 129—141. וכן, שנהר עליזה, **מסיפור עממי לסיפור ילדים**, חיפה, גסטליב בע"מ, 1982.
4. **האנציקלופדיה העברית** כרך ג', תשי"א, הערך "אלגוריה".

המצוי בבסיסה של כל אלגוריה מקרב אותה אל המטאפורה הניבנת או מפירוש יחסי הגומלין שבין שתי משמעויות. ואמנם, ציצרו (43—106 לפנה"ס) וקווינטיליאן (100—35) קבעו לראשונה שהאלגוריה הינה בבחינת מטאפור מורחב והיא מאפשרת לרעיונות המובעים בה לעטות כסות על מנת לגלות משמעויות נוספות מנוגדות או שונות⁵. תחבולה זו של "התחפשות" מדגישה את החותם הדואלי של המוחשי והמופשט, הריאלי והסימלי המאפיינים כל כך את האלגוריה, ועל כן, מציעים חוקרי המודרניים של ז'אנר זה, תאוריה רחבה המבטלת את החציצה המלאכותית שבין סמבוליזם ואלגוריה, ורואים בשני הסוגים הספרותיים הללו ז'אנר אחד אשר בתוכו משלימים הסמלי והאלגורי זה את זה⁶.

האלגוריה היא ז'אנר ספרותי א־מימטי באשר היא משתמשת בתבניות סמבוליות הגם שמטרותיה ריאליסטיות. על פי התיאוריה ההחבה של האלגוריה, נכללים בז'אנר זה סוגים ספרותיים רבים, החל מסאטירה וסיפורי מסע דמיוניים, וכלה במיתוסים ובסיפורי מעשיות⁷, שכן לכולם מרקם סמבולי, משמעויות רב־רובדיות והן מפעילות בעת ובעונה אחת שני מישורים: ליטרארי ומופשט.

מאפייניה העיקריים של האלגוריה מושפעים ישירות מאופיו הכפיייתי של הרעיון (התמוה) המרכזי, המשעבד אליו את הרכיבים הספרותיים השונים; דמויות, עלילה ושפה. ז'אנר זה, שהינו זידקטי ואינסטרומנטלי מעיקרו מבקש להעביר מסרים אקטואליים ואוניברסליים בצורה קליטה, עתירת דמיון ומשעשעת. לכן, מעוצבות הדמויות באורח חד מימדי כפיגורות, טיפוסים, או פרסוניפיקציות אשר אינן מבקשות לחקות בני אנוש, אלא לבטא רעיונות מופשטים באורח מוחשי. פיגורות אלה מאופיינות באורח ויזואלי (מימד, לבוש, אביזרים), באמצעות פעולה חיצונית (ולא פסיכולוגית, פנימית), כשהן מקוטבות ("הטובים" ומנגד "הרעים") ומקובעות (לא מתפתחות, בלתי משתנות)⁸. תחבולות ספרותיות אלו מאפשרות לקורא להפנים את המסרים מבלי שהללו ייתפסו כהטפה זידקטית, אלא, כדראמה אפית אשר בתוכה לובש כל רעיון, איכות או קו אופי — דימוי ויזואלי, מואנש ומלא חיות⁹.

העלילה האלגורית המשועבדת לרעיון המרכזי, פתורה אף היא מהצורך לחקות את המציאות באופן אריסטוטלי, ומתוך נאמנות לעקרונות ההסתברות. היא מתרחשת

5. Bloom Edward A. "The Allegorical Principle", in *ELH*. 18 no. 3. (september 1951) p. 165.

6. לצורך דיון מפורט בנושא, ראה: Honig Edwin, *Dark Conceit* (New-York; Oxford University Press, 1966)

Frye Northrop, *Anatomy of Criticism. Four Essays*. וכן: Press, 1966)

(Princeton University Press, 1973)

7. Fletcher Angus, *Allegory, The Theory of Symbolic Mode* (Ithaca & London: Cornell University Press, 1970) p.25.

8. שהם אורי, המשמעות האחרת, מכון כץ לחקר הספרות העברית, אוניברסיטת תל־אביב, תשמ"ב,

ב"אין" מקום שהוא כל מקום, וב"אין" זמן שהוא כל הזמנים. היא מורכבת מאפיזודות מבודדות, המתקשרות זו אל זו באמצעות פעולה סימלית שאיננה כפופה למרות "האמיתית". לפעולה סמלית זו שני דפוסים עיקריים; האחד ארכי-טיפי, צורתו מעגלית והוא מתואר כריטואל או כהלוכה. בתחילתו עוזב הגיבור את הבית, בשיאו נאבק במתנגדיו, ובסופו חוזר אל ביתו. יש ופעולה תלת שלבית זו מתוארת כטקס חניכה (בגרות) במישור הדמיוני, כאשר המאבק מלווה במוות סמלי ואילו השיבה הביתה — בתחייה ובהתבגרות¹⁰.

הדפוס השני בעלילה האלגורית, צורתו סימטרית ומאוזנת, והוא ערוך כתבנית קרב, או כמאבק המתחולל בין הגיבור ליריבו. נצחונו של הגיבור מסמל את נצחון הטוב המוחלט על הרע המוחלט, הצדק על העוולה.

סופר העושה שימוש בז'אנר האלגורי נעזר במספר תחבולות ספרותיות שבאמצעותן הופך הרעיון המופשט לציורי ומוחשי. כזו היא למשל טכניקת הפקעת עצמים ואובייקטים יום-יומיים, מתוך המימד הטבעי-ריאלי שלהם, והפיכתם לאובייקטיביזציות כלומר לדימויים ולסמלים הבאים להמחיש באורח ויזואלי רעיונות אבסטרקטיים. לדוגמא בית הסוכריות במעשייה העממית הנזל וגרטל, שהוא בבחינת אובייקטיביזציה של התאוות האורליות באותו שלב התפתחותי שבו מצויים הגיבורים, או היונה, באלגוריה הקלאסית לילדים **זירה להשכיר**¹¹ שהיא המחשה ציורית לרעיון השלום.

בחינת המרכיבים הספרותיים של המעשייה העממית והאמנותית, של המשל ושל האלגוריה המודרנית לילדים, תגלה שניתן להבינם ולנתחם על-פי המפתח הז'אנרי ומאפייניה העיקריים של האלגוריה כפי שנסקרן להלן.

מצד תכנים, אין המעשייה העממית, הקלאסית, לילדים — ה-fairy tale מציגה בפני הילד אמצעי הזייה אשר יש בהם משום בריחה מן המציאות, גם לא תעתיק של המציאות עצמה.

"The Fairy-tale is an anitiation"¹² המעשייה היא חניכה¹³. באמצעותה עובר הילד, במישור הדמיוני, ותוך כדי הזדהות עם הדמויות, תהליכים של מוות ותחייה סמליים, תהליכים של מאבק והתבגרות. המשמעות הסמלית הזו, כמו גם המשמעות הפסיכולוגיות השונות המסתתרות ברבדיה השונים של המעשייה¹⁴ מעידים

9. Fletcher, *Allegory, The Theory of Symbolic Mode*, p. 159

10. Eliade Mircea, *Myth and Reality* (New-York: Harper & row, (10). Publisers 1963), p. 201

11. גולדברג לאה, **זירה להשכיר**, ספרית פועלים, 1977.

12. Luthi Max, *Once Upon a time, on the Nature of Fairy Tals*. (N. Y.: Frederick Ungar Publishing Co. 1970) p. 61

13. לצורך דיון מפורט בנושא, ראה: Bettelheim Bruno, *The Uses of Enchantment*. N. Y. Pinguin
14. Fromm Erich, *The Forgotten Language*. N. Y. Grove Press, Inc. 1957. וכן: Heusche Julius E. *A Psychiatric Study of Fairy Tales* Springflied, Ill: Charles C. Thomas, 1963.

על אופיו האלגורי של סוג ספרותי זה, המפעיל בו זמנית, שני מישורי משמעות :
ליטרארי ופיגורטיבי-משממע.

מצד הצורות, קוראת המעשייה לפירוש רעיוני ודימויי, והדבר בא לידי ביטוי
בתבניות סמליות, במרקם העלילתי, בתחבולות לשוניות ובדרכי העיצוב של
הדמויות.

דמויותיה של המעשייה הינן כמעט תמיד פרנסוניפיקציות, או טיפוסים רפרזנ-
טטיביים המתוארים כניגודים מוחלטים : מכשפות ופיות הינן האנשות מסורתיות
של הרע המוחלט ושל הטוב המוחלט. הנזל וגרטל, כיפה אדומה או סינדרלה הינם
טיפוסים המייצגים את כלל הילדים או אף את הילדות עצמה, כתקופה של צמיחה
מותמדת והתמודדות בלתי פוסקת עם מציאות המיוצגת על-ידי עולם המבוגרים —
המעברים החדים מינקות לילדות, מילדות לבגרות, מתום ובערות לניסיון ולמודעות
מונצחים לכן בדמויות פיקטיביות אשר נכון יהיה לכנותם דימויים, שכן אין
השינויים החלים בהם מתוארים באמצעות היגדים מילוליים או צמיחה נפשית,
פנימית "המעגלת" אותם, אלא, בעשייה פועלית ובאיפיון חיצוני המותיר אותם
בתדממדותם. שמות תויות, פרטי לבוש, סממנים פיזיים-גופניים ואבזרים, אופיי-
ניים להם.

נאמנה לז'אנר האלגורי ולכלליו המכוננים, אין המעשייה מציגה גיבורים מימטיים,
אריסטוטליים, כי אם פיגורות מקובעות, בלתי משתנות, שהרי גם אם נישאה
סינדרלה לנסיך, הנזל וגרטל שבו לביתם וכיפה אדומה קמה לתחייה מתוך בטנו
של הזאב, עדיין הם מקובעים כדימויים ספרותיים. השינוי שחל בהם הינו חיצוני
בלבד ואיננו יודעים כיצד עיבה את אופיים, כיצד השפיע על גופם, לבושם או
הרגליהם.

ניגוד קוטבי, חד מימדיות ומקובעות מאפשרים לגיבורי המעשייה לתפקד כדימויים
ציוריים המבקשים לבטא רעיון מופשט באורה דרמטי, מוחשי ומלא חיות. אך לא
רק הדמויות שבמעשייה מתפקדות באופן אלגורי. כמוהם גם העלילה המורכבת
משרשרת של אפיזודות מבודדות, וכן הפעולה הסמבולית (טכס חניכה במישור
הדימויי, נצחון הטוב על הרע, וכו'), המשלבת מאגיה וקסם. המאגיה והקסם
מופעלים כ-*deus ex machina* תוך התעלמות מוחלטת מכל אפשרות לפתרונות
על-פי דרכי ההסתברות במציאות. זאת כדי להטות את העלילה בצורה קצרה
וחד משמעית להבהרת הרעיון.

האובייקטיביזציות והדימויים הויזואליים (שביל ביער, זהב ויהלומים, נעל
זכוכית, הר זכוכית, באר קסמים וכו'), המבודדים מתוך הקונטקסט הריאלי שלהם
מעידים אף הם על אופיה האלגורי של המעשייה, באשר הם מתפקדים כמטאפורות
והרצון להעביר אמת אוניברסלית בצורה קליטה ומשעשעת, מצביעים על כך
שהמעשייה העממית לילדים, הינה אלגורית במהותה ומשתייכת לז'אנר ספרותי זה.
המשל הסיפורי, שהפך אף הוא לחלק מהספרות הקלאסית לילדים, נחשב

באורח מסורתי כסוג של אלגוריה¹⁴. המשל מינייאטורי, ומורכב פחות מן האלגוריה, מגלה את המסר החבוי בו באמצעות טיפוסים רפרזנטטיביים, האנשות, אנימציה ופעולה שאיננה ריאליסטית בהיותו פשוט בצורתו, הוא בנוי כדימוי בעל נושא מוביל, ומתחלק לשני חלקים: סיפור ונמשל. הסיפורים המאוכלסים בעל־חיים המתנהגים כבני־אדם, מבקשים לרמוז על סיטואציה מקבילה בעולם האנושי¹⁵. בכך הם חושפים את אופיו הכפול של המשל: ליטראלי וסמלי־משתמע, בדומה לזה של האלגוריה.

ספרות המשלים¹⁶ אומצה על ידי הילדים לא משום האספקטים הזידיקטיים של הז'אנר, אלא משום היותם קצרי יריעה, תמציתיים, בעלי קו עלילתי אחד, ודרמטיים בדמויותיהם המקוטבות. הסיטואציה הבסיסית אשר בה מתנהגים בעלי חיים כבני אנוש, בעולם בעל־חיים שהוא אספקלריה לעולמנו, תורמת לגוון ההומוריסטי החביב על הילדים, אך כשאין הילדים יודעים להפנים את המסרים המשתמעים ממשחק בבואות זה, נחשף לפנייהם המשל ברובדו הליטראלי בלבד — כסיפור בעל־חיים. לכשיגדלו, יוכלו להנות מהבנת הנמשל, ומיכולתם לפצח את חידת ההקשרים האלגוריים הסמויים שבין המשל לנמשלו, בין הרובד הליטראלי לרובד הפיגורטיבי.

בדומה למשל ולמעשייה העממית, כך גם המעשייה האמנותית, כפי שהיא מתבטאת בסיפוריהם של אוסקר ויילד ורה. כ. אנדרסן¹⁷, מכסה טפח כדי לגלות משמעויות נסתרות וזאת בטכניקה ובאמצעות תחבולות ספרותיות שנקבעו מלכת־חילה על־ידי הז'אנר האלגורי, כלליו ומתכוניו. אך לא רק סיפורי המעשיות המצומצמים בהיקפם, ניכרים בחותמם האלגורי. בדיקת המרכיבים הספרותיים באותם ספרי ילדים אשר יריעתם רחבה, תגלה שבין אם נכתבו כאלגוריות במודע, או שלא במודע¹⁸, הריהם בבחינת משלים או אלגוריות מורחבות, משום אופיים האי־מימטי, משמעויותיהם ודרכי העיצוב של המשמעויות הללו.

בראשית המאה ה־20 זכתה הטכניקה האלגורית לשימוש נרחב ופופלארי, בסדרות ה"קומיקס" שנתחבבו על ילדים ובני נוער¹⁹, אלא שאת הפריחה האמנותית של הז'אנר יש לראות דווקא באלגוריות מודרניות, היוצאות לאור חדשות לבקרים,

14. Quintilian, *Instituto Oratoria* VIII, vi, 57 p. 333.

15. נוי זב, סיפורי בעלי חיים בעדות ישראל, חיפה, המוזיאון לאתנולוגיה ולפולקלור, תשל"ו, אסופה מס' 29, עמ' 139.

16. מהמשל הקלאסי נוסח אייזופוס, לאפונטיין או קרילוב, ועד המשל המודרני, בן זמננו, כגון זה של בורלא עווד, הדרקון השובב, הקיבוץ המאוחד, 1979, או של דוקטור זויס, המלך צבי־צב, ספרית פועלים, 1965.

17. ויילד אוסקאר, ספר האגדות, ש. זק ושות', 1977. וכן אנדרסן, ה. כ. כל אגדות אנדרסן, מסדה 1967.

18. ראה: סויפט יונתן, מסעי גוליבר בארץ הענקים, מסדה, 1976. וכן קולודי, ק. פינקווי, 1977.

והן מקיפות קהל גילאים מגוון ורחב ידיים. איזכור קומץ אלגוריות מת כולה, יוכל להדגים עובדה זו :

זירה להשכיר, האלגוריה הקלאסית של לאה גולדברג והביצה שהחפשה

אשר רובדיהם הליטראריים המשעשעים אהובים על בני הגיל הרך, בשעה שהילדים הבוגרים נהנים לחשוף את המשמעויות הנסתרות של רבדים אלה. **מעשה באוצר** לאורי שולביץ, **סבתא סורגת** לאורי אורלב, **הרפתקאות פרידננד פדהצור** לאפרים סידון, **העץ הנדיב** לשל סילברסטיין, **הפיל והפרפר** לאי. אי. קאמינגס, **ומשל האריה הטוב** להמינגווי" — כולם משלים אלגוריים הפונים אל ילדים ובני נוער, המבינים שיש לקרוא ספרות זו "קריאה אחרת", כדי לממש את הפוטנציאל הרעיוני החבוי בה. הז'אנר האלגורי מקיף אם כן, חלק נכבד מהספרות הנכתבת עבור ציבור הילדים. הפופולאריות הגואה שלו נעוצה ביכולתו לפנות אל קשת רחבה של גילאים — גיל ונסיון חיוו והבנתו. שכנות הסמלי והריאלי המחותיים לז'אנר, מאפשרים לו לעורר רבדים שונים באישיותו של הילד; הרגשי והלוגי, הדמיוני והאנליטי ובכך להתקרב אל תפישת עולמו של הילד, תפישת עולם המאופיינת בדואליות. אל הבוגר קוסם הז'אנר האלגורי ביסוד השעשוע המסתתר בין רבדיו, זה המזמין למעין משחק פיצוחי המלווה בבילוש ובפיענוח.

איכותו המיוחדת של הז'אנר האלגורי נבחנת במטרתו: עידון מסרים זידקטיים והפיכת רעיונות אבסטרקטיים למוחשיים, קליטים ומשעשעים. תפקיד זה מקנה לאלגוריה מקום נכבד כז'אנר אינסטרומנטלי המבקש לחנך בדרכי נועם, ומכאן חשיבותו ומרכזיותו בספרות הקלאסית ובספרות המודרנית הנכתבת עבור הקוראים הצעירים. מן הראוי, שיצירות השייכות לקטגוריה ספרותית זו, יאובחנו כאלגוריות, ואילו תכניהם וצורותיהם ייבדקו על פי המפתח הז'אנרי הזה, לאור מהותו וכלליו המכוננים.

19. לדיון רחב בנושא הקומיקס וספרות לילדים, דאה: שטרן דינה "הקומיקס" כתמונת עולם וכספרות לילדים, בתוך **אצבעוני בכור שטן ומושיע**, 1985, עמ' 107—126.
20. ליאוני ליאו, **קטיכחול וקטיצהוב**, הקיבוץ המאוחד 1975. פרנקל אלונה, **הספינה והאי**, כתר 1985. גולדברג לאה, **זירה להשכיר**, ספרית פועלים 1977. פגיס דן, **הביצה שהתחפשה**, עם עובד תשל"ו. שולביץ אורי, **מעשה באוצר**, הקיבוץ המאוחד תשמ"א. אורלב אורי, **סבתא סורגת**, מסדה 1981. סידון אפרים, **הרפתקאות פרידננד פדהצור**, כתר 1976. סילברסטיין של, **העץ הנדיב**, אדם, מוציאים לאור 1980. קאמינגס אי. אי. **הזקן שאמר "למה"**, ספרית פועלים 1965. המינגווי ארנסט, **משל האריה הטוב**, עם עובד 1978.

חלום הכוח הטוב

מאת מנחם רגב

ניקאים להתיישב עליה ומשך אותה וגם אותם ואחר כך שנה 100 כוסות גזוז, וגם אכל 60 מנות פלאפל כשאלף ילדים צפיט בו בשתיקה, ואחר-כך נזכר שהוא עסוק והלך לעבר יפו ואלף ילדים הולכים בעקבותיו (7).
ההגזמה היא חלק חשוב בתיאורים מסוג זה. מה שבולט בתיאורים אלה היא גבורתו של היחיד, האינדיבידואליסט, מול ההמון המריע. כוחו וגבורתו שקר לים לעומת כוחם של מאות צופים מריעים, שאינם מאמינים למראה-עיניהם. שמעון רוזי אמנם פועל כגיבור של מופעים, אך הוא מבצע את פעולתו בחר-צות העיר. הסיום מדגיש את העובדה המופלאה, שהוא אינו מתרגש כלל מעוצמת מעשיו, וכך נוצר ניגוד בין אדישותו של האיש החזק, ובין התרגשותם הגדולה של מוחאי הכף: **"ואחר-כך נזכר שהוא עסוק והלך לעבר יפו ואלף ילדים הולכים בעקבותיו"**.

האיש החזק הוא שיר של נתן אלתרמן, והוא חלק מקבוצת שירים בשם "צרור נפלאות הקרקס", ובהם שירים על קוסם, על ליצנים, על להטוטן ועוד. וכך מתוארת הופעתו של האיש החזק:

הוא יוצא בצעד עז! הנה הנהו!
הוא נושא אדרת תכלת-לובן-פז!
הוא נושא מגן-דוד עלי חזהו,
הוא חבוש קסדת-ארד מן המזאוס,
כמנהג הגיבורים אשר מאז.

חלום הגבורה מלווה את האדם מילדותו. מעשיות, מיתוסים, סיפורים, סרטים — בכל אלה מופיעים בני-אדם המצטיינים בכוח פיזי בלתי רגיל. הכוח הזה מאפשר להם לבצע משימות בלתי-אפשריות ש-אדם רגיל אינו יכול להן. אבל היפה שבדמויות אלו הוא בכך שהן מנצלות את שריריהן כדי לסייע לחלשים ולאלה שנקלעו למצוקה. אנחנו מתמקדים כאן בשמשונים טובי-הלב ולא בחזקים רעי-הלב שגם הם מופיעים בספרות ובקולנוע. הקורא או המאזין או הצופה מעריך את הכוח העצום המוצג לפניו, שהרי זוהי כאילו התגשמות חלום ילדות. קשה, כמובן, להזהות עם דמויות מיתיות המופיעות במעשיות. לעומת זאת, נוח להזהות עם **גיבורים בשר ודם** שאפשר למשש את שריריהם. אלה הם גיבורי הקרקסים למיניהם, מפרקי השרשראות ומרימי משקלות הענק.

על גיבור אחד כזה — דמות תל-אביבית ידועה — כותב הסופר **חיים גורי** בנוסח טלגיה:

שמעון רוזי ישב על מכונית-משא פתוחה ובשיניו החזיק שרשרת שהיתה מחוברת לפלסטפורמה, 2 מ' רוחבה ו-5 מטר אורכה. העוברים והשבים השתגעו, הריעו לאורך הדרך: 'קדימה רוזי!' ומחאו לו כף. רק נבזה אחד ירק סיגריה בוערת: 'לא חוכמה, העגלה ריקה'. רוזי התרגז והזמין 40 סלר

1. חיים גורי, "הספר המשוער", עם עובד, 1971.

ובכן, לא סתם גיבור אלא כזה שצבעי אדרתו הם כצבע הדגל הלאומי, שנושא על חזהו מגן־דוד, והוא חוליה בשלשלת "הגיבורים אשר מאז", וכך הבידור מקבל ממדים יותר "רציניים". מול הקהל המשתולל בהתלהבות למראה שריריו האדירים, הרי כמו בתיאור הקודם: "ומי, כאיש מתון ולא נרגש, / ובשלוה, ובלי להסתכל סביבהו". ובשאר בתי השיר מתוארות פעולותיו: טוּחַן אגורה בין שיניו, מפרק שרשרות ומרים משא של פלדה. הגיבור מבצע את הכל כלאחר־יד. והקהל? הוא הרי "הרים", "פרק" ו"אָזר כוח" יחד עם גיבורו הנערץ. ולכן מסתיים השיר, בחיוך אלתרמני:

רובים סביב, ללא סיבה וטעם,
אז מוחים את הזעה מעל מצחם.

אבל במקום אחר בספרו מתברר שחיים גורי מתבונן בגבורה לא רק כביסוד קרקסי, אלא רואה אותה בעיניים ערכיות. הוא מבקש לספר על אנשים חזקים, בעלי אופי, המכוונים את כוחם למעשים טובים:

"וכך אני רוצה לספר על כמה שאטרים אמיתיים אשר השם יתברך חננם ביופי ובכוח. מהם שאהבו "ללכת מכות", והיפשו אותן, מגורדי ידים, מהם שעשו זאת בליט ברירה בבואם להגן על כבוד העם היהודי או מעמד־הפועלים".

כמו סמל המגן־דוד על חזהו של הגיבור בשירו של אלתרמן, גם כאן אין

אלה סתם אנשי כוח וגבורה, אלא שלי־חיים של העם והמעמד. נושא זה יהיה בולט יותר בקטעים שיובאו בהמשך הדברים.

הסופר מוסיף יסוד חשוב להבנת גיבוריו הנערצים: הם אף פעם לא ניצלו את כוחם לרעה: "הם היו למזלנו טובי־לב, והיו אומרים: "לא בכוח חברה, לא בכוח רק בשכל", בבואם לתת כתף... אני רוצה לספר באנשים שלא פגעו מעולם מעולם בחלשים מהם".

נחום גוטמן, נאמן לגישתו לראות את המיוחד והמעורר הערצה בחיי יומ־יום ובאנשים הצנועים, מביא בנושא הגבורה והכוח תיאור משלו:

רגילים אנו לייחס גבורה לבעלי שרירים. רגיל הייתי לחשוב את סבלי יפו לגיבורים, כי ראיתי אותם נושאים משאות כבדים ומי־כונות ברזל, קשורים בחבל מרופד במטפחת אל משקעי־מצחם... ראשם לא נמלק מעליהם מכובד המשא וגופם לא נרמס תחת כובדם... האנשים שבסמטאות עוצרים את המשא־ומתן ושותקים עד שיעברו הסבלים על פניהם. באויר היה נשאר, לרגעים אחדים, כאילו חלל ריק: הערצת האנשים לגבורה שעברה בסך לפני עיניהם (87).

לא גיבורי־מופעים, אלא סבלים פשוטים שעבודתם הקשה והמיוחדת מעוררת את הערצת הצופים בהם. הרחוב שהם עוברים בו הופך למופע־גבורה בלתי צפוי, אבל פעילותם של הגיבורים אינה נעשית לשם בידור, היא חלק מן החיים.

2. נתן אלתרמן, ספר התיבה המזמורת (האיש החזק), מחברות לספרות, 1958.

3. נחום גוטמן, שביל קליפות התפוזים, יבנה, 1958.

גיבור יהודי בעולם של גויים

בספרו האוטוביוגרפי, 'קורות כיתה אחת' מקדיש **בנימין טנא** פרק שלם לגיבור היהודי הפולני זישה ברֵייטברד. הוא היה גיבור של מופעים, אך השפעתו היתה מעל ומעבר לזו של בדרן מעורר-הערצה:

"אנו, היהודים, המוקפים המוני-גויים זר ועויין שבו לנו על שום חולשתנו ופחדנותנו, דומה שהקיצונו בוקר אחד כמו מתוך חלום — סיוטים — הנה קם לנו גיבור, שצורינו מרכינים ראשם ומודים: יהודי זה עולה עלינו בכוחו ואין גוי שישוה לו!" (101).

כשהילד המספר בא להופעה הוא מצפה ל"נפיל מארץ הנפילים". והנה **ברייטברד** "קומתו ממוצעת, אבריו חטור בים ופניו נינוחות". אך זו רק מראית-עין. הוא מבצע את כל משימות הברזל הקשות, נוסח "שמעון רודי" ונוסח "ה-איש החזק" של אלתרמן.

אך עיקרו של התיאור הוא ספקנותם ושנאתם של הגויים הפולנים מול תשר-אות היהודים, שברייטברד זקף את קור-מתם. אלא שהספקנים, בעלי-הזרוע מבין הגויים, שרוצים להוכיח שמעשיו אינם אלא אחיזת-עינים, יורדים נכלמים ומ-שוכנעים מן הבימה. דמותו הופכת ל-**מיתוס** בשירו של הקבצן הסומא, המור-פיע בתצר עם תיבת הנגינה שלו:

זישה ברֵייטברד, כשמשון הגיבור,

ליהודים הוא נותן שמחה ואור.

ראוהו גויים וחורקים הם שן —

הלואי שיתפקעו. אמן ואמן! (105).

כשלומדים בבית-הספר היהודי את פרשת שמשון, קורא אחד הילדים: "והרי יש לנו שמשון הגיבור משלנו!".

הסיום הוא עגום: ברֵייטברד נפצע בכרכו באחת ההופעות, ונפטר מהרעלת-דם: "השמועה על פציעתו פגעה בנו, היהודים, כרעם ביום בהיר. פנינו האפי-רו מעצב ויגון. עם שלם התפלל על חייו של גיבורו, אך תפילותיו לא הועילו!".

אפשר לומר שברייטברד, נוסף למשא הפלדה הכבד, מעמיס על גבו גם את הגורל היהודי. היסוד הבידורי בגבורתו בטל בששים במסגרת הבעיות של המיעוט היהודי המדוכא בקרב החברה הגויית בגולה.

הגיבור הרגיש

כמו שמעון רודי היה גם אמיל קורוצ'ניקו גיבור-מופעים ידוע בארץ-ישראל שמלפני כמה עשרות שנים. סיפורו של **משה בן-שאול**, 'ההצגה הגדולה של אמיל קורו-צ'ניקו' מתרחש בילדותו של הסופר בירוי-שלים. יש בסיפור פרטים רבים שבהם לא נעסוק כאן. נציין בתחילה שתי נקודות המופיעות גם בסיפורי הגיבורים שכבר הזכרנו. הדברים מובאים מפני הילד המספר:

"המסך השחור נסגר ונפתח, וראיתי את

אמיל קורוצ'ניקו ידידי עולה על הבמה. עתה

היה עטוף באדרת-מישי אדומה, והבחנתי

ב'מגן דוד' קטן שתלוי היה בקצה של

שרשרת-זהב דקיקה המקיפה את צוארו" (65).

הנה גם אמיל, שאיננו יודעים אם היה

יהודי, מופיע וסמל יהודי על צוארו. כמו

4. בנימין טנא, קורות כיתה אחת, עם עובד, 1976.

5. משה בן-שאול, חלונות לשמים (ההצגה הגדולה של אמיל קורוצ'ניקו), מסדה, 1979.

למען גיבורו שליחויות קטנות. ואז, כשמגיע הרגע שבו עליו למלא את התחייבותו השלישית, נמסר לו שאמיל חולה. האם יצטרך לוותר על המעשה השלישי, וכך גם על הפיוס עם וילי, שבו רצה כל כך? הוא מגיע למלון ומוצא את אמיל שרוע על המיטה. הילד, בדמעות, מגלה לו את כל ליבו ובקשתו. הגיבור מלטף את לחייו ושערו, ולמרות חוליו, מחליט לסייע לידידו הקטן במצוקתו. מגיע הרגע הגדול: מניחים על חזהו של אמיל אבן מלבנית ושקופה. הילד מוזמן לבמה. אמיל לוחש לו שזה רק בלוק של קרח. וכשהוא מכה עליו ברגליו מתנפץ הגוש לרסיסים, והקהל צועק: "להחזיר את הכסף, אין זאת בכלל אבן... זה קרח... רמאות...".

אמיל קם חיזור ומתנווד מחולשה. הילד נופל על צוארו, מנשקו ומודה לו. אמיל לוחץ את ידו: "לך, בני, ניצחת. מסור שלום לחבריך. אני נוסע, יותר לא נראה...". (66). בזכות ההקרבה הזאת, חוזרים הילד ווילי להיות ידידים. זהו סיפור רגיש על ידידות בין גיבור נערץ, המתגלה, כחבר לעת צרה, ובין ילד הזקוק לעזרתו. יש בתיאור טרם ההופעה האחרונה, מעין סיכום של כל האלמנטים שהזכרנו עד כה:

"בטרם השתרע לרוחבה של הבמה נעצתי עיני בפניו. מבטו היה רך ואוהב. לפתע נעלמה מעיני קומתו הקטנה, כיעורו וקרחותו הגדולה. הוא היה בעיני מלאך אלוהים, שמשון כל השמשונים, נביא כל הנביאים. היה בעיני מלך גדול ונורא שיש בכוחו להושיע את העם, להובילו אלי חוף מב-טחים" (65).

ברייטברד, גם הופעתו החיצונית של אמיל אינה בהתאם לצפיות: "...איש קטן, קרח למחצה ושרירי עד אימה". בהמשך יתברר, שגדולתו אינה רק במבצעיו מסמרי רי-השיער, אלא גם באופיו ובפנימיותו שהם העיקר.

דמות אחרת בסיפור יוצרת קשר של אותנטיות עם סיפורו הנזכר של גורי — שמעון רודי. "שמעתי איך פרנקל אומר לאחי: 'קורוצ'נקו הוא אפס. שמעון רודי הוא שמשון אמיתי. הוא בהרבה יותר חזק, ואם אמיל הצ'כי יפסיד יתפוס הוא את מקומו'" (54). בשיאו של הסיפור, שנחזור אליו, מתאספים אנשים כדי לראות את המופע של אמיל: "גם שמעון רודי בעל התסרוקות החלקה היה כאן. הוא התיישב בהרחבה כשהוא מש-ליך לפיו, אחת לאחר השניה, סוכריות 'טופי' חומות" (64).

אבל הסיפור בכללו שונה תכלית שיהיה נוי מזה של טנא, למרות הדמיון בסמרי מנים החיצוניים. מסגרת הסיפור היא הריב והברוגז שבין הילד המספר וחברו האהוב וילי פרנקל. מגיע ילד-מתווך ומספר שוילי מוכן להשלים בתנאי שהמרספר יעשה שלושה דברים. השלישי הוא: "אתה צריך לעלות על האבן שישומו... על חזהו של אמיל קורוצ'נקו שלך, ולנקש בעקביך כמה וכמה פעמים" (59). יש בדרישה זו משום התאכזרות, כי וילי יודע שנוצר קשר של הערצה וחיבה מצד הילד אל גיבורו אמיל, שבכל הופעותיו הוא נוכח: "אמיל התחיל להבחין בי, כיון שנשארתי תמיד עד סוף ההצגה ועודדתי אותו בקריאות שמחה שעה שהעלו את האבן על חזהו המתנשם" (57). במשך הזמן הוא מתחיל למלא

הגבורה כסאטירה

למ'לה-אברהם הוא גיבור סיפורו של **שבתאי טבת**, 'פעמים אברם'. זהו סיפור קומי-סאטירי, שבו מסביר דודו של למ'לה שכל כוחו של אמיל קורוצ'נקו, שלהופעתו הם עתידים ללכת, נובע מ-אכילת עשב. בעת ההופעה אומר האחייך לדוד בהתרגשות: **"תראה אותי, תראה אותי! גם אני רוצה להיות גיבור נורא ואיום כמוהו!"** (228). אחרי ההצגה מסביר הדוד הבדחן, ברצינות גמורה, שכל כוחם של סוסים ושוורים נובע מאכילת עשב, ושאמיל הגדול "לועס עתה מלוא לוגמניו מסל העשב השמור עמו במסתרים" (229). בהשפעת דודו מחליט למ'לה לאמץ לעצמו שם גיבורים נועז ומרשים: "פעמים — אברם". אמו נבהלת כשהיא שומעת את בנה קורא מתוך שינה:

פעמים אברם — רסק,

קרקר — פעמים אברם.

פעמים אברם — נענע.

מעץ — פעמים אברם.

פעמים אברם — כוץ

נפץ — פעמים אברם.

'כל עשב, 'כל עשב, פעמים אברם — 'כל עשב.
('כל, קיצור של 'אכול ו)

הסאטירה נעשית פרועה יותר ויותר, כשהגנן העירוני מתאונן שהגיבור המיר-עד אוכל את העשב בכיכר דיזנגוף, ובעל חנות פרחים טוען שהוא זלל לו שיח אספרגוס שלם. בסופו של דבר נחבל למ'לה כשהוא מנסה להסיע מריצה מלאה בטון. כשהדברים מתגלים, זוכה הדוד למנה הגונה, **"וכן נאסר עליו להפגש ולדבר עם למ'לה בשעות שלאחר שקיעת החמה. איסור זה תוקפו יפה לעשר השנים הבאות"**. (236).

במסע הגיבורים שלנו עקבנו אחרי גיבור השרירים הנערץ, שפעם הוא נקרא זישה ברייטברד, ופעם שמעון רודי, וב-מקרה אחר זהו אמיל קורוצ'נקו. כל אחד הוא מושא הערצתו של ילד השואף להיות כמוהו. בתיאור המופעים הבידוריים נמזגים גם אלמנטים לאומיים, במיוחד בסיפורו של טנא. לא מקרה הוא שבשני הסיפורים הישראליים הולך ה-אלמנט הזה ונעלם. סיפוריהם של בן-שאל וטבת הם, ביסודותיהם, הרבה יותר אוניברסליים. האחד סיפור עדין של ידידות בין ילד ובין מבוגר, והשני סאטירה הנובעת מבדיחות-דעתו של מבוגר.

פרס זאב לספרות ילדים ונוער, תשמ"ז

בבית-הסופר בתל-אביב, באולם מלא מפה לפה, הוענק פרס זאב לספרות ילדים ונוער תשמ"ז. את הזוכים ברכו: דוד פור, יו"ר המזה"פ במשרד החינוך והתרבות; יוסף נבו, יו"ר האגודה למען החייל; יואב ברש, מנהל "מסדה", בשם המול"ים. הנחה: גרשון ברגסון, ראש המדור לספרות ילדים במשרד החינוך והתרבות.

הנימוקים למתן "פרס זאב" תשמ"ז לרות אלמוג על ספרה 'צוענים בפרדס' ("מסדה", 1986)

רות אלמוג התפרסמה עד כה בעיקר בזכות ספריה למבוגרים. לאחרונה נתעשרה ספריית הילדים שלנו בכמה ספרים — מפרי עטה — לילדים.

'צוענים בפרדס', הוא המגובש והבשל שבהם. בספר זה באו לידי ביטוי כישורים ספרותיים משכבר וכאלה שהבשילו עם הזמן והנסיון המצטבר. ניכרים בו רגישות מיוחדת לעולם הפרטי, הדינאמי, תוסס ואופייני, של הילדים: שאיפה להרפתקנות מסתורית ובר-זמן גילויי הססנות, חששות ופחדים ילדותיים, נטייה להתגרריות קנטרניות, לעיתים אפילו קצת "מרושעות", ובר-זמן חשיפה של סף עלבון עצמי נמוך מאוד, סקרנות מרחבית לעומת הסתגרות מופנמת, התערבות "חצופה" בענייני מבוגרים והורים (למשל: נישואין שניים של אמא) ובר-זמן שמירה קנאית ומופגנת, כביכול, על ערך העצמאות והעצמיות בעולם של חברת הילדים.

הסיפור עצמו מבליט את הכישרון לבנות עלילה מושכת ומעניינת, עם יסוד של הרפתקה מוזרה ומסקרנת, במסגרת של מציאות "ריאליסטית" (דמוית-מציאות-של-מש), ולא פחות מכך מפגין עושר דמיוני, שהוא פרי חדירה מחודשת של הסופרת לתודעה ולחיי-החברה של הילדים. הדמיון כאן הוא חלק בלתי-נפרד מעולמם של הילדים, כשם שזה מתבטא בהתנסויות ממשיות במציאות החוץ-ספרותית.

הסיפור מצטיין ברקימת מערכת יחסים מורכבת ומיוחדת בין ילדה לאימה, בין הילדה לשכניה הבוגרים, ובין הילדה לחבריה המגוונים; וכל זאת מבלי לנסות לגנוב את דעתם של הקוראים על-ידי ביטויים "מחליקים" או אירועים מתקתקים — מלאכותיים.

אף שהסיפור מסופר (כתוב) בגוף שלישי והמספרת ה"כל-יודעת" משתדלת לשמור על מעמדה האימפרסונאלי, מחוץ להתרחשויות עצמן, ניתן להתרשם בנקל מעוצמת החום, ההבנה והאהדה, שמוקרנים ממנה במהלך הסיפור.

הסיפור מוגש בסגנון פשוט, "נקי", ענייני וקולח, בלא כל הצטעעויות; והחשוב מכל — בניית הדמויות מאפשרת בנקל לילד הקורא להשתתף באופן "חי" (חרדה, תקווה, הזדהות...) בכל מה שעובר עליהן.

לא נעדרים מן הריקמה הסיפורית גם שביבים של הומור דק ועדין ונתחים חיוניים של הווי היסטורי ארץ-ישראלי; כלומר: ילדות בצילם של פרדסים, "פורשים", אנגלים, מחתרות, הדי בית-הסוהר בעכו, "שבועות", סודות, אקדחים, תנ"ך ותליות.

לזכותו של הספר הבלתי-יומרני ייאמר עוד, שהוא נעדר כליל דיגרסיות דיזאק-טיות, בין מפורשות ובין מובלעות. רק משפט אחד (משפט-מפתח) עשוי להדהד מתוכו, עם סיום הקריאה ואילך; כחומר למחשבה חוזרת שתלווה את הקורא: "אילינקה שלי" — אמרה אמא — "הדמיונות הם כדי לכתוב סיפורים ואגדות, לא בשביל החיים".

כל שהוזכר כאן, ולא הכל הוזכר כאן, כמובן, עושה את ספרה של רות אלמוג ליצירה חשובה ששכרה בצידה. ועל כך החלטנו פה אחד להעניק לה את "פרס זאב", התשמ"ז.

ולראיה באנו על החתום:

אורי אורלב

גרשון ברגסון

ד"ר שלמה הראל

דברי רות אלמוג:

חבר השופטים, אדונים נכבדים, ידידים ובני משפחה.

אל ספרות הילדים נתוודעתי מחדש באמצעות בנותי, תחילה קראתי בה למען ואחר כך למען עצמי, משום שגיליתי בה עולם נפלא ומלהיב, ועל כך אני אסירת תודה להן.

לעיתים קרובות חשקתי גם אני לעשות משהו בתחום הזה, אבל עלה בידי לכתוב רק ספר קטן אחד לפני הרבה שנים בשם "נפי, נסיך הקרנפים" (עם עובד). ניסיתי כוחי שוב ושוב, אבל התברר לי בהדרגה שאין זה מגרש המשחקים שלי.

מה היתה הסיבה, מה ההבדל בין ספרות המתכנית "ספרות מבוגרים" לבין ספרות הילדים — דברים אלה לא הצלחתי להבהיר לעצמי, אף על פי שהבנתי ששם נעוץ הקושי, בהבדל הדק ואולי העקרוני בין השתיים.

באחד מספריו שואל ז'אן פול סארטר: "מדוע לכתוב?" ומשיב כי לכל אחד סיבותיו שלו. האחד מחפש מפלט ובורח והשני מבקש לכבוש כיבושים. אבל עדיין נשאלת השאלה מדוע לברוח או לכבוש כיבושים דווקא בדרך הזאת.

ובכן, אני מקבלת את גירסתו של סארטר שמעבר לכל הסיבות קיימת בחירה פנימית, הכרעה להרחיב את הסובייקטיביות של האני עד לקצה גבולו, כלומר: עד למקום שבו הוא מתחבר עם הזולת הקורא. לפי תפיסתי מתלווה אל הכרעה כזאת התגייסות, משום שהתגייסות היא ההצדקה היחידה שאני יכולה למצוא למעשה פלישה כזה אל תחום הזולת, מעשה של הסגת גבול, לפעמים קשה וגם למדי. איני מתכוונת להתגייסות פוליטית במובן צר, אלא במובן הרחב ביותר שבאפשר,

במובן האנושי-כללי. ומשום שאיני מוצאת טעם בעשייה הספרותית ללא התגייסות כלשהי, מתחייבת מכאן צורה של חתרנות.

לפי תפיסתי, לכתוב פרוזה פירושו בראש ובראשונה ומעבר לעיסוק במילים ובלשון — המהות הפנימית של הפרוזה — להיות סובורסיווי, בדרך זו או אחרת. והנה, בספרות ילדים ונוער לא גיליתי יסודות אלה של התגייסות מעבר לדידאקטיקה פשוטה, אבל דידיאקטיקה אינה לטעמי, יותר מזה, אני דוחה אותה בשתי ידיים ורואה בה ניגוד חריף לחתרנות. מנה דידיאקטיות באה להגן על מסגרות קיימות, החתרנות באה לערער עליהן ולהעמידן בסימן שאלה.

לאחר בירור זה שעשיתי עם עצמי ולאור המסקנות שאליהן הגעתי הוצאתי את עצמי מן המשחק — רציני ככל שהוא — של ספרות הילדים. כך, עד שקיבלתי יום אחד מכתב מאת נירה הראל — עורכת מדור ספרות ילדים ונוער בהוצאת "עם עובד", אשר בו הזמינה אותי לכתוב ספר בשביל ההוצאה שבה היא עובדת. עניתי מיד בשלילה. אבל נראה שההזמנה פעלה פעולה מסויימת. יום אחד נזכרתי בכדור כסף שמצאתי בשדה ליד ביתי, ומשנזכרתי באותו עניין היה ברור לי מיד כי עלי להעלותו על הכתב. כך נולד ספרי "כדור הכסף" (הוצאת עם עובד, דן הסכך). זה היה נסיון ראשון, ואני לא האמנתי כי אוכל לחזור עליו, עד שד"ר זוהר שביט, ידידתי, ביקשה ממני ספר בשביל "מסדה", ההוצאה שבה היא עורכת את מדור ספרות הילדים והנוער. הפעם לא השבתי בשלילה, אלא החלטתי לעשות מאמץ גדול ולהוליד עוד ספר. ראשית, לא רציתי לאכזב ידידה. שנית, הייתי שרוייה, כמו תמיד, במצוקה כספית וכאן הוצעה מקדמה מפתה.

באחד הלילות, בשעה הפוריה של קודם שקיעה בתרדמה, חזרתי בדמיוני אל מחוז ילדותי האבוד, מחוז הסיפור על כדור הכסף, ודליתי משם את "צוענים בפרדס". למחרת ישבתי אל שולחן העבודה שלי וכתבתי במשך שעות-עבודה רבות את הטייטה הראשונה של הספר, אשר זיכני בפרס זאב.

הנימוקים למתן "פרס זאב" תשמ"ז לדורית אורגד על ספרה 'הנער מסיביליה'

ספרה של דורית אורגד, "הנער מסיביליה", הוא יומן היסטורי, על אנוסים בספרד, במאה ה-17.

הנער מסיביליה, גיבור הספר, הוא הנער מנואל בן ה-13, שמשפחתו ברחה מפורטוגל מאימת האינקוויזיציה ומוראותיה.

אנו מתוודעים לחיי משפחות אנוסים בראשית המאה ה-17 ועד מחציתה: הווי חיים, חרדותיהם, מאמציהם לשמירת יהדותם בסתר. קיום מצוות בגלוי, שאין בהן כדי לעורר חשד של המשרתים הנוצרים ושכניהם; וקיום מצוות בסתר, שעם גילוי העובדה ע"י הסביבה, הם ממיטים אסון על עצמם.

אחת הבעיות החריפות העולות היא — אימותי ואיך מגלים המבוגרים את הסוד לילדיהם ומה מידת הסכנה בעובדה שילדים יודעים סוד כמוס.

הידעו לשמור עליו ויגלו תבונה מספקת? הידעו להיחלץ מצרה בעת מבחן? דורית מתארת את משפחת האנוסים המעורה בחייה היומיומיים בסביבה, שבה הם חיים כנוצרים לכל דבר מחד-גיסא, ומקיימים במידה לא מועטה אורח-חיים יהודי מאידך גיסא.

היא מצליחה לשכנע אותנו ואנו מאמינים בדואליות הזאת: העמדת פנים כלפי חוץ, ואמונה עמוקה בפנים.

הסיפור שזור אפיזודות של מתח שעל סף הרפתקה, התיאורים הריאליסטיים של האנוסים החיים בתרדה, בפחד, מעוררים סימפטיה והזדהות. אנו שמחים בהצלחתם וחרדים יחד עם הגיבורים בעומדם על-סף הגילוי.

צורת היסוד של הרומן הוא ה"אני המספר" שהוא גם גיבור הספר. בסיפורו הוא מתאר בבהירות את העלילה והתפתחותו הוא בה. אנו מתוודעים לתקופה בחיי העם שהיא הירוואית במהותה ופשוטה כל-כך במעשי היום-יום.

הז'אנר של הרומן ההיסטורי לנוער אינו נפוץ בתקופתנו במידה מספקת, וסוג ספרותי שתורם להרחבת אופקיו של הקורא הצעיר אינו ממלא את יעודו כמצופה, מפאת המחסור בו.

הנער מסיביליה, ושני ספריה האחרים של דורית אורגד בסוג זה של יצירה ספרותית, ממלאים, בחלקו, מחסור זה.

הספר שזיכה את המחברת בפרס, ראוי לציון מיוחד מפאת חדות התיאור, מתח בעלילה והריאליזם המשכנע.

על כל אלה החליטה ועדת השופטים פה אחד להעניק לדורית אורגד פרס זאב לשנת תשמ"ז.

ולראיה באנו על החתום:

אורי אורלב

גרשון ברגסון

ד"ר שלמה הראל

דברי דורית אורגד:

אפתח בדברי תודה: לשופטי וועדת הפרס ע"ש זאב, שבחרו להעניק את הפרס החשוב הזה לספרי "הנער מסיביליה"; למשרד החינוך; למשפחת המשורר זאב — ששיריו קרובים מאוד לליבי — ולוועד למען החייל, על עצם קיומו של הפרס; לד"ר יעקב שביט ולמרכז זלמן שז"ר שזימו את כתיבת הספר, ובלעדיהם הוא לא היה רואה אור; למשפחתי המעודדת ותומכת; לחברים הטובים שלי כאן, שבאו להיות אתי במעמד זה. ועל המשמעות של החברות, כפי שנודעת לגבי, אשוב בהמשך.

לפני שנה נדברתי עם רות אלמוג לבוא יחד לטכס שבו קיבלה נירה הראל את פרס זאב. זה היה בחנוכה והכבישים בלב העיר היו פקוקים. הגענו ברגע האחרון ואני נדחקתי לתוך האולם, שהיה מלא מפה לפה, והקשבתי בדריכות. הדברים שנאמרו ריתקו אותי ועוררו אצלי מחשבות. נירה, למשל, דיברה על מורכבות

הדברים, על כך ששמחה ועצב באים כרוכים זה בזה. היא הזכירה את ילדותה, ואני נזכרתי בשלי ובדרך הארוכה שעשיתי מאז.

התחושה המשמעותית ביותר שאני זוכרת מימי הילדות היא תחושת המבוכה של שאלות אין קץ — שאלות שלא היה מי שישב עליהן. שכן רוב הזמן הייתי לבד, והדיאלוגים שלי היו יותר עם בעלי-חיים וצמחים מאשר עם אנשים. בספרים שקראתי — והייתי בהחלט תולעת ספרים — אומנם מצאתי פה ושם תשובות לשאלותי, אך רבות מהן נותרו בלתי פתורות.

משבגרתי אמרתי בליבי: אלמד מדעים, ארכוש לי נקודות-אחיזה מוצקות, וכך אהיה מוגנת בפני הספקות והלבטים. אך כשסיימתי את לימודי התואר הראשון במדעי החברה — לימדתי בבתי ספר תיכוניים ועסקתי בעיתונאות — הרגשתי שלמעשה השתנה מעט מאוד בעולמי הפנימי, והמשכתי להתלבט.

אחת השאלות המרכזיות שהעסיקה אותי תמיד קשורה בעובדת היותי בת לעם היהודי. אני זוכרת את עצמי בתור ילדה, תלמידה ביסודי, מכתת את רגלי בחולות ללכת לבית הכנסת המרוחק להאזין לתפילות. ואיזו חווייה זו היתה בשבילי כשהזמינו את משפחתי, שהיתה חילונית שבחילונית, לסעודת לילת-שבת בביתם של יזידים דתיים. אכן, הזיקה העמוקה לדת היהודית, על כל השאלות הכרוכות בזהותי העצמית, הביאו אותי להמשיך את לימודי בפילוסופיה יהודית. אחד הקורסים הראשונים ששמעתי במסגרת לימודי לתואר שני, עסק במשנתו של פרנץ רוזנצווייג, ואני הלכתי שבי אחר תורתו.

הרגשתי שתורה זו מדברת — במונחים מופשטים אומנם — על מה שאירע לי, וכאן אני מגיעה לספרות ולחברות, (אגב, בשמונה מן הספרים שכתבתי מופיעה המלה "חברות", או "ידידות", בשם הספר).

אתחיל בספרות. מיום שקראתי ספרים, ובעקבות הקריאה נרקמו בתוכי עלילות משלי, השתוקקתי להעלות את סיפורי על הכתב. אבל יראת הכבוד האדירה בפני המילים, והיו כנראה גם סיבות אחרות, מנעו אותי מכך ימים רבים. (גם כיום אני מרבה להתלבט בעת הכתיבה, מוחקת ומתקנת...)

כשנולדו בנותי וסיפורתי להן סיפורים, מצאתי לבסוף את האומץ הדרוש. השפה שהיתה טמונה בי, אך לא העזתי להשתמש בה, הפכה — דרך הסיפורים — לשפה העיקרית שלי. בה אני משתמשת בשיחות עם יוצרים ואוהבי ספרות, ואיתה אני באה למיפגשים עם קוראיי הצעירים.

בימים אלה השלמתי את עבודת הדוקטוראט בנושא הקשור בפרנץ רוזנצווייג, ואני מרגישה כאילו אני ממלאה צוואה בלתי כתובה שלי. אולם לא במחקר שערכתי, אלא בכתיבת סיפורים היסטוריים לבני הנעורים. סיפורים שמגמתם היא העמקת התודעה היהודית.

עתה, שסיפורתי על האופן שאני רואה את כתיבתי על נושאים היסטוריים-יהודיים, אולי מובנת עוד יותר הכרת התודה שאני חשה על כך שדווקא הספר "הנער מסיביליה" הוא שזיכני בפרס.

הנימוקים למתן "פרס זאב" תשמ"ז לתמר אדר על ספרה
"חתול, ספן, ליצן", הוצאת מעריב, ת"א, 1986

תמר אדר, הידועה כמי שכתבה כמה מהסדרות הפופולאריות ביותר לטלוויזיה החינוכית וספרי ילדים רבים, הגיעה בספרה — חתול, ספן, ליצן, להישג ספרותי ניכר. המדובר בסיפור מושך ומורכב, שיקשה לסווגו ולהגדירו במדויק, כמו גם להתאימו לגיל-יעד מובחן ומסויים.

הספר עשוי לעניין מבוגרים וילדים כאחד, אף שהמימוש של רבדיו הסמויים ישתנה כמובן בהתאם. סיפור-המעשה הוא אמנם פשוט וניתן לשיחזור בנקל, אך מבנהו ועיצוב עולמו של הסיפור מיוחדים במינם. מבנהו מורכב, יחסית ו"מזמין" פעילות ספרותית אינטנסיבית ומרתקת מצד הקורא. יש בו סיפור מסגרת (חיצוני) וסיפור פנימי, התחלות רבות, סימטריות, מעגלים עלילתיים קונצנטריים, אנאלר גיות מפתיעות ומהפכים מעניינים. המפגש עם כל אלה מחייב את הקורא "לקישורים לפנים" ול"קישורים לאחור", ל"תיבנות גרידא" ול"תיבנות תוזר".

יש בסיפור שילוב של לשון פרוזה, סיכום-דיווח תמים, ופרוזה פיוטית, דיאלוגים ילדותיים בצד אפוריזמים גבוהים ושירים ליריים סנטימנטאליים בצד פזמונות קלילים המעלים שחוק בזוויות הפה והעין. ריבוד סגנוני זה נמצא מקביל למעשה לריבוי פניו של מבנהו התימאטי של הסיפור. הסיפור הוא כבואה של החיים הריאליים, אשר יש בהם, כידוע, מצבים, חוויות ואירועים מגוונים, החל בפתוס של ממש וכלה ב"שמאלץ", כדברי הסופרת עצמה.

החתול, הספן, והליצן, הם לאמיתו של דבר משל לפסיפס האנושי שבעולם הזה, לפחות בחלקו. באופיים, בהתנהגותם ובהתייחסותם של ה"גיבורים" זה לזה, יש בעצם המחשבה של טיפוסים אנושיים קיימים ואפשריים, המתהלכים במקומותינו, בינינו ובין ילדינו. ובתוך כל אלה בולט במיוחד ההיגד, בצד אמירות מורכבות ורבות-משמעות אחרות, שעשוי לשמש כאן "כלייט-מוטיב": "ילך אדם אחר ליבו...". החיפוש הכמעט נואש אחר האופק והחתירה העקבית להגיע אליו, הם ביטוי מיטאפוריים-סמלי של צו המצפון האישי, הרחקת-הראות וכוחו של יצר ההגשמה האישית. לפיכך צפוי שיהיה לזה אימפאקט חשוב על הילד בשעת הקריאה ולאחריה. תמר אדר הצליחה לגעת בקצות העצבים הרגישים ביותר של מבנה האישיות והחברה המצוייה, ומעמידה שוב ושוב למבחן את הערכים הבסיסיים ביותר של הקיום האנושי, ואלה משותפים למעשה לכל **הקוראים** האפשריים של הספר, ומכאן גם נובע ההיקף הרחב של כוח השפעתו הצפוי. החתול, הספן, והליצן, נקלעים במהלך הסיפור לסבך של יחסים ומצבים, המחזד את אופני ההתמודדות, העמדות וההשלכות במקרים מקבילים במציאות; בדידות, ידידות, התאכזרות, התעללות, ניצול, הצלחה, כבוד, נפילה, תקווה, התאוששות, רחמים, נוסטלגיה, נאמנות "כפולה" וחצויה, נאמנות "עיוורת" לזולת ונאמנות לעצמך — כל אלה, "בנפח" טקסטואלי שונה, מתנקזים אל צומת של עלילה אחדותית אחת.

ההכרעות הן כבדות-משקל והן פתוחות להתלבטויות. לכן, מעובה הסיפור בפרוטנציאלים הגותיים, העשויים לשמש מנוף להזדהות או הסתייגות, ומכל מקום — לחשיבה, לשיפוט ולהרהורים חוזרים. על כל אלה החלטנו להעניק לתמר אדר את "פרס זאב" לספרות ילדים תשמ"ז.

ולראיה באנו על החתום:

אורי אורלב

גרשון ברגסון

ד"ר שלמה הראל

דברי תמר אדר

אני מודה לחבר השופטים, שמצא את הספר שלי ראוי לפרס ע"ש אהרן זאב ז"ל. אני מודה לאלה ששמו ציון בספר, ולאלה ששמו אינו מוזכר בו, ושתרמו ועזרו, כל אחד על-פי דרכו ומכל לבו.

ולבני משפחתי, אני מודה על שבתקופה הארוכה והקשה של הכתיבה, כשהייתי מנותקת, ושרוייה במסע הסוער והמסעיר, מתנדנדת בין מציאות לדמיון, הם היו לי עוגן ונמל-בית.

המציאות והדמיון שהזכרתי שני פנים להם; הפן האחד — המציאות היומיומית, הדינמית, הדורשת מעורבות פעילה מתמדת, ודמיון המושפע מהלך-נפש בו הנך מצוייה בעת הכתיבה, ואשר כל חזירה של עולם מבחוץ הנו, לא פעם, בבחינת הטרדה קשה ושיבוש. עם הפיצול הזה חייבים לחיות, ולהמשיך ולשרת את שני "האדונים" התובעניים הללו.

וישנו הפן האחר: המציאות והדמיון שבסיפור עצמו. כשעלילתו של הסיפור הינה כולה פרי הדמיון. שהרי מה לחתול, לספן ולליצן — אם בלב היס ואם בקרקס — ולמציאות והווי-חיים הקרובים והמוכרים לנו? הרי זרים הם ואינם שייכים לא למקום ולא לזמן שבהם אנו נתונים.

אלא לאמיתו של דבר סיפורי הוא סיפורו של מסע — מסע מפרך. ואם על-פירוב מפליגים אנו מן המציאות אל אשר ישאנו הדמיון, הרי שכאן נהפכו היוצרות: הפלגתי מן הדמיון אל המציאות הקרובה, האינטימית והפנימית ביותר שידעתי.

וככל שהעמקתי לנבור במעמקי נפשי — כך נמצאו לי דברים שאת קיומם לא שיערתי.

וכך, מתחת לכל המסכות הדמיוניות שבסיפור, ניסיתי לפרוש יריעת-חיים אמיתית, ריאליסטית בתכלית ללא כחל וללא שרק, ויש כאן צילום, השתקפות, או ציור, של מפה על כל שביליה ונפתוליה. מפה אותה הכרתי אישית ולא למדתיה מפי השמועה!

אודה ואתודה: לא היו כל מסרים בפי וגם תשובות לשאלות אין עמדי. לכל

היותר ניסיתי לעורר שאלות ותהיות מתוך מבוכתי ; מתוך המבוכים אותם חקרתי בעצמי, ולא אחת על בשרי-ממש... כמאמר המשוררת רחל : "רק על עצמי לספר ידעתי...".

כשסיימתי את הכתיבה, התקבל הספר בהוצאה מסויימת, שבה, כך בפירוש נרמזתי, יטפלו בו באהבה, דבר שהיה חשוב לי מאוד.

הספר צוייר בידי ציירת, ועבר את כל השלבים עד שהיה ממש מוכן לדפוס. ואז החלה פרשה מייגעת של עיכובים ודחיות, שנמשכה כשלוש וחצי שנים. וכל אותה תקופה העיק הספר על לבי כמו משא כבד ולוחץ. כליכך רצייתי להשתחרר ממנו, שילך לדרכו, שיעזוב אותי, שיצא כבר לאוויר העולם ! אך כלום לא אז. עד שיום אחד אזרתי את כל הכוחות והוצאתי את הספר מאותה הוצאה, ושוב היה עלי להתחיל מבראשית. פניתי "לספרית מעריב", כשבלבי החלטה, שאם לא יתקבל הספר שם, לא אגע בו יותר, ואפילו עלתה בי מחשבה להשמידו, עד לידי כך הגיעו התסכול והעייפות שחשתי.

הספר התקבל בהוצאה אך בתנאי שיטופל בו כבספר חדש, כלומר, ציורים ועיצוב אחרים לגמרי. הסכמתי. והנה, אותו ערב שקיבלתי את הידיעה התקשרה אלי בחורה, שהביאה לי מכתב מאיטליה, מבתי. נפגשתי עמה, ישבנו ושוחחנו ולתומי שאלתי אותה במה היא עוסקת. היא ענתה לי : אני ציירת ! הייתי המומה לגמרי וקראתי : הרי את עדיית פאנק ? ! כן. ענתה לי אני עדיית פאנק ! נדהמתי. מפני שארבע וחצי שנים קודם לכן, כשעדיין כתבתי את הספר, ראיתי ציורי ליצנים של עדיית, ואמרתי בלבי : הלוואי שהציירת הזאת היתה מציירת את הספר שלי ! נתתי לה את כתב היד. למחרת, מוקדם, התקשרה וסיפרה לי שעד שלוש בלילה קראה את הסיפור ועד הבוקר חיפשה בקדחתנות במגרות ומצאה, כי חלק מציוריה כאילו צויירו במיוחד לספר זה.

זה מקרה אחד, אבל לא יחיד, בשרשרת ארוכה של מקרים מוזרים ואולי אפילו מופלאים הקשורים בספר.

ועל כל אלה : על כל הפליאות, ועל הפגישות, וגם על הפרידות, ועל כל כאב שלא היה לשוא, ועל כל עכבה, שבסופו של דבר נפתרה.

על הכל, אני אסירת תודה מאוד.

חווית הקריאה

מיכאל אנדה: הסיפור שאינו נגמר* (ספר וסרט)

מאת אסתר טרסי-גיא

שיחתי המדומה עם מיכאל אנדה לפני שכתב את הסיפור, "כביכול" התנהלה בערך כך:

אני: אנה, כתוב משהו, שיבטא את תחושתו של הקורא הצעיר...

אנדה: לא, אני אכתוב ספר, שהוא עצמו...

אני: משהו מודרני, אבל על המוטיב הנושן: גיבור צעיר עושה דרך ארוכה, מלאת מכשולים, למען מטרה קדושה...

אנדה: עד ל"הפי-אנד" הרצוי, אבל אני אמציא סכנות מרובות עד כי הקורא עצמו ייכנס לתוך העלילה המסובכת, הדמיונית.

אני: אבל הגיבור ימצא דרך בחזרה...

אנדה: כן, הוא ימצא, הוא יחזור למציאות.

בשביל מדור "חווית הקריאה" ספרו של מ.אנדה נמש מתנה, שכן אם המדור הזה מנסה לענות על השאלה מהו התוכן והאופי של ספר שגורם לקורא הצעיר חוויה? הרי ספרו של אנדה הוא התשובה העמוקה, המבריקה והעשירה ביותר. משום שהוא גורם להזדהות מלאה עד כדי כניסתו של הקורא לתוך העלילה. הספר, גדול-ממדים, הוא מטפורה אחת גדולה שמתגשמת לעיני הקורא: הגיבור עוזב את המציאות ונכנס לעולם הדמיוני "ארץ שאין לה גבולות".

בספר — ילד מסכן, לא יפה, שמן, יתום מאם, נרדף על-ידי חבריו, בורח מן המציאות לעולם הדמיוני שנפתח לפניו מעל דפי הספר.

בסרט — קצת בסטייה מן הטכסט — רואים אנו ילד, יפה, פניו הבלתי נשכחים בזמן הקריאה, הזדהותו עם גיבור הספר, ריחוקו המוחלט מעולם המציאות — ולבסוף שובו לעולם זה.

הילד הקורא הופך גיבור שני בסיפור.

* הסיפור שאינו נגמר, תרגומה: חוה פלץ, הוצ' "לדורי", 296 עמ'.

בספר — רמזים הרבה לפיענוח רעיונות, כגון "כל סיפור אמיתי הוא סיפור שאינו נגמר"... או: "יש אנשים שלא יוכלו לעולם ללכת לפנטסיה, ואחרים שיכולים אבל נשארים שם לתמיד, ויש רק מעטים שהולכים לפנטסיה וחוזרים משם כמוך. והם משיבים את שני העולמות לאיתנם".

בסרט — כמוכן, ניצול מלא של העלילה הקונבנציונלית מלאת הסכנות בדרכו של הגיבור, מסחררת במצבה, צבעיה, צורותיה, תוך צפייה ממושכת יש ותוקפת אותך לאות; השפע מכניע את הצופה ומחטיא את מטרתו — ההנאה. אבל הספר העצום צריך היה להשתקף בסרט לא פחות עצום ממנו.

ועובדה: הספר והסרט — שניהם כובשים את הקורא. דווקא הדפים הראשונים והאחרונים בספר מעניינים ביותר את הקורא בתיאורי המצבים הריאליים (הספר בנוי "כסנדויץ", כאשר העלילה הדמיונית לפותה בפנים בשני חלקים הנציאותיים) ואילו בסרט: העולם הדמיוני העשיר זוחה "גונב" את התוכן המציאותי.

אנו מסוגלים להתרשם ממראות יפים במיוחד, ומזדעזעים ממראות מבהילים, במיוחד בסרט, ואנו מרותקים לראש המהורהר, זה ראשו של הגיבור השני, השקוע בספר, ואנו נהנים הנאה אסתטית.

קשה להחליט מהו קטע הראוי לציטוט, ועל איזה קטע לפסוח? בחרנו דווקא בקטע לא אופייני לטיבו של הספר, לא מבריק, אפור כביכול, אבל קשור ישירות לנושא, שמעטיק אותנו:

תאוות ליבו של בסטיאן בלתאזאר בוקס היתה ספרים. מי שלא בילה את-צהריים תמימים באוזניים לוחטות ושיער פרוע, שוכח עולם ומלואו, שוכח קור ורעב בהשתקעותו בספר — מי שאף פעם לא קרא בסתר לאור פנס כיס מתחת לשמיכה, מפני שאבא או אמא או מישהו אחר שכוונתו טובה כיבה את האור, בנימוק הסביר שעכשיו מוכרחים לישון, כיוון שמחר בבוקר יש להשכים קום ולצאת משמיכת הפוך —

מי שאף פעם לא הזיל דימעה, בגלוי או בהסתר, משום שהינה בא סיפור מופלא לקיצו ויש להיפרד מן הדמויות, שאיתן יחד עברת הרפתקאות כה רבות — דמויות שאהבת והערצת, שלהן דאגת ועימך קיווית, וללא חברתן נראים החיים ריקים וחסרי-טעם —

מי שאינו מכיר את כל אלה מניסיונו הוא, לא יוכל להבין את שעשה בסטיאן עכשיו (עמ' 9).

הוא נעץ עיניו בכותרת הספר, והיה לו קר וחס חליפות. זהו, בדיוק זה היה הדבר שעליו חלם לעיתים קרובות כל כך ואשר אליו נכסף מאז דבקה בו התשוקה לספרים: סיפור שלא יסתיים לעולם! הספר מכל הספרים!

במבט ראשון

מאת ג. ב.

לכיתות הנמוכות

השפן הקטן / שירי חיות שאהבנו, עיצבה: ברכה אלחסיד, צלם: פולדי שורץ, כתר / כתר לי 1986, 32 עמ', (לא ממוספרים).

בספר 28 שירי-ילדים מוכרים היטב בגני-ילדים, מושרים ולכן פופולריים מאוד. בין השירים משל ביאליק, קיפניס, אנדה, פניה, שטקליס, גולדברג — הנחשבים קלאסיים; ויש שירים, מוכרים גם הם, משל רבקה דוידית, מוהר, פוצ'ו, ע. הלל ועוד. אין חידוש בלקט, כי מלבד היות השירים ברובם מוכרים ומודפסים באנטולוגיות שונות הם גם הוטבעו על גבי תקליטים וקלטות ומושרים בפיהם של זמרים שונים. אם כך, מה ההצדקה להדפיסם מחדש? אף בגלל התימטיקה לא מוצדקת הוצאה מיוחדת, משום שלגילאים נמעני השירים הריכוז התימטי אינו חשוב במיוחד, והקשר בין בעלי-החיים אינו מעניין יותר מאשר הקשר ביניהם לבין צעצועים אחרים. הסיווג והמיון אמנם תחום פעולה חשוב בגן, אך באותה מידה הגיוון חשוב לא פחות, ועומס של נושא יכול גם לעייף.

ואף-על-פי-כן אני ממליץ על הספר בגלל האיורים הצבעוניים המלווים את הטקסט בנאמנות וקליטים מאוד אצל הילדים.

הספר מעוצב כך: בשני הצדדים של העמודים, מצד ימין ומצד שמאל מודפס הטקסט של השיר ובאמצע הציור המשתרע על פני שני העמודים.

יש והציור משרת את שני השירים שבקצוות כגון: האיור ל"הפרח לפרפר" (ביאליק)

ו"בא אלי פרפר נחמד" (ברגשטיין); או "דובון וומבו" (יחיאל מוהר) ו"הדובים"

(ליון קיפניס); ויש שהציור אמנם אחד הוא אך אפשר לחלקו לשניים כאשר צד ימין

מאייר את השיר שמימינו וצד שמאל מאייר את השיר שמשמאלו.

הצבעים של הציורים עדינים ונעימים לעין ומהנים.

סמדר שיר, ברוך הבא אח נחמד, "דביר", 28 עמ', מנוקד.

נועה פוקחת את עיניה בשעת בוקר מוקדמת ושואלת את סבתא היכן אמא. פירושו של דבר שגילתה לראשונה שאמא אינה בבית. ובאותו מעמד מגלה סבתא: "נועה שלי כבר שכחת? אמא שלך בבית-חולית, נולד לך אח גלעד. והיום אמא וגלעד חוזרים הביתה.

משהו לא מסתדר לי, אם "היום" אמא הוזרת פירושו של דבר שנעדרה מהבית שלושה ימים לפחות, האמנם יש להעלות על הדעת שילדה קטנה תמימה "שכחה" שאמא נסעה לבית-החולים ללדת ומגלה עתה את פשר היעדרותה?

פתיחה זאת לסיפור מיותרת, אינה הכרחית ולא אמינה, לפי ההמשך ברור שלנועה אין שום הרהורי קנאה והיא שמחה לקבל את אחיה. אדרבא, היא מחפשת דרך לשמח אותו, רוצה להנעים את בואו ו"הופכת עולמות" כדי למצוא משהו אטרקטיבי בשביל האח.

הסיפור על עיקרון הצבירה משרה רוח טובה על הסביבה כולה, כי השכנים, ואפילו הדוור, שמחים על הולדת גלעד. תמונה שבתוך כל ההמולה והשמחה, שבה משתתפים אנשים רבים, חלקו של אבא הוא בכך שמצלם את האירוע וזה הכל...

סיפורי איתמר — שני ספרים של דוד גרוסמן, בהוצאת עם עובד, 1986, מנוקד.

1. **אח חדש לגמרי**, כתב: דוד גרוסמן, איירה: אורה איל, 24 עמ', ללא ממוספר, בצבעים.
2. **איתמר מטייל על הקירות**, כתב: דוד גרוסמן, איירה: אורה איל, 24 עמ'.
הספר הראשון דידיקטי מובהק.
שיחה בין אב לבנו בשעה שאבא רוחץ את איתמר באמבטיה. השיחה נמשכת כזמן הדרוש לסבן את הילד לנגבו ולהביאו למיטה.
נושא השיחה: הבטן השמנה של אמא ומה יצא ממנה.
אין אנו יודעים בן כמה הזאטוט — הוא יכול להיות בן 3 או בן 4 ואולי אף בן 5.
אבא מכוון את השיחה ברוח של קתרסיס ואיתמר מביע משאלות: אולי יצא אח כדורגל, ואולי אח שוקולד, ואולי את אריה, או אולי ארנב. השאלות המכוונות של האב מבהירות את החסרון של כל "האחים", עד שאבא משמיע הצעה "אז אולי בכל זאת טוב יותר שיצא מן הבטן השמנה של אמא תינוק ילד"?
לאחר שאלות תחקיר, ובקבלו תשובות מניחות את הדעת מסכים איתמר שזה יהיה אח ילד.
הספר ישרת הורים, שבמשפחה עומד להיוולד ילד נוסף ויש בה ילדים בגיל נמוך.
הספר השני איתמר מטייל על הקירות — עשיר יותר בתוכנו.
גם בספר זה איתמר הוא הגיבור והמספר הכלי-יודע, מספר עליו ועל מעשיו. הסיפור מעוגן בדמיון המבוסס על הנפשה של הציורים ושל התמונות בספר, הסיטואציה מוכרת לנו. לא זו בלבד שהילד מדבר אל הדמויות שעל גבי התמונות, אלא מאניש אותן ומשלב עלילה שיש גם מתח, וגם סוף-טוב לפי הכללים "המ-חייבים" סיפור לילדים בגיל הרך.
האיורים בספר זה ממחישים היטב את המסופר בו והתנועה רבה. גם סיפור זה חינוכי, אך המגמה מובאת בעקיפין והיא מוצנעת.

המוטיבים בשני הספרים ידועים ונפוצים ואין בהם שום חידוש לא בעצם הנושא ולא בדרך הגשתו.

דוד גרוסמן פירסם ספרים שנמעניו נוער — ד"ר קרב שזכה בפרס זאב. ולמבוגרים — חינוך הגדל, שזכה בפרס יצירה, "עייני ערך אהבה" שלגביו היו הדעות חלוקות, "הפלישה" לגיל הנמוך סוגרת כביכול מעגל יצירה, כלומר כתיבה לכל: למן הגיל הנמוך ועד... 120, אני במקומו הייתי נמנע מנסיין נועז זה.

אבא־ב רוצה לישון, כתב: זיל מורפי, תרגמה: אורית בן־דוד, גרפיקה: אריה מוסקוביץ, "יבנה" 1987.

בספר שני סיפורים: האחד ריאלי על דרך האנשה, דובון־אב אינו יכול להירדם בביתו בשל נחירת אשתו ומשחקו הרעשני של בנו, הוא מנסה למצוא מקום שקט מחוץ לבית — אך ללא הועיל, חוזר הביתה ומתברר שאין מקום טוב ממנו. הסיפור השני כולו דמיון על דרך מציאות מקבילה, דובון טס לירח, הסיפור מופנה לילד בגיל הרך והמושגים שבו — טיל, טיסה לירח אינם בגבול התפיסה שלו, אך סיפור המעשה יתפס ולו גם אם לא כל הפרטים שבו יובנו במדויק. עיקרו של הספר בציורים הגדולים שתופסים את רוב שטחו של העמוד, ממילא הטקסט מועט ביותר — שתי שורות עד שמונה. החריזה אינה עקבית — לעתים רק השורה השלישית והרביעית מחורזת, ולעתים אא בב, ולעתים שורה שלישית או חמישית שאינה מתחרזת לקודמותיה. אך הלשון הפשוטה והקולחת והציורים מרהיבי העין יתחבבו על הקורא־המאזין הצעיר.

לכיתות הבינוניות

ילד שובב ירושלים, כתב: אלי בן־שזר, ציורים: א.א. שוורץ, ספרית פועלים 1986, 80 עמ'.

בספר ארבעה־עשר סיפורים, שגיבורם הוא אלי, ילד שגדל בירושלים הקטנה והעניה מלפני יובל שנים, "זאת היתה ירושלים בין הישן והחדש, בין היידיש, העברית והלאדינו, בין המסורתי והחופשי". רובם של הסיפורים מתארים הווי של ילדים ב"חדר" של אותה תקופה.

מחבר הספר, שהוא בעל הזכרונות, מתחיל את סיפורו בהיותו בגיל שש ומסיימו בהיותו בר־מצוה. הילדות שעברה על הילד — והוא כאמור ה"אני המספר" בבגרותו — היתה ילדות קשה. הוא גדל באווירה נוקשה גם בבית וגם בחדר, אך לא רק סביבתו הקרובה השאירה צלקות בנפשו, הוא היה עד לתופעות שליליות בשכונתו.

רוב הסיפורים ספוגים שלילה. הרבי בחדר מתאכזר לאלו — ולא רק לו — כשהוא נוקט שיטת ענישה של מלקות. אך לא רק הוא, גם תלמידי החדר, שגם הם טעמו לא פעם את טעם המגבל על בשרם, מציעים הצעות נדיבות למספר המלקות שהרבי יכבד בהן את שני הילדים שחטאו.

לא זו בלבד שאינם מזדהים בכאבם של הבריהם, אלא כמעט נהנים ממראה ההלקאה. גם אם יש פה ביטוי לסיפוקימה על כי לא הם בלבד ספגו מכות — הרי התמונה כולה מעציבה את הקורא.

דמות הרבי שלילית. הוא ערמומי, לועג לרש, מעניש ואין בלבו רגש של רחמים לפעוטות שהעזו לדמיין, בראותם אוניה בירושלים, והרי בילדים בגיל שש מדובר.

ב"דגלים לשמחת תורה" — דמות הגבאית שלילית, רמאית, מתאכזרת.

המלמד ר' חיים יעקב (בסיפור "עוזר למלמד") — נצלן.

בסיפור "נכרח מהבית" — המבוגר זסלנסקי נוכל.

בסיפור "בבקשה לעצור את הילד" — תופעה של רמאות ורשעות של אח.

המורה לאנגלית בבית-הספר מגלה אכזריות ממש, המנחל מתעלם ממועשיו הרעים ועובר עליהם בשתיקה. כאשר מסופר על מעשה חיובי, ומחזירים לבית-הספר את הילד שהורחק — מעשה חינוכי חיובי זה אינו נובע מכוונה טובה אלא משום שהחזרתו של הילד משרתת את ביה"ס שרצה לנצל את הילד המחוונן בקולו הערב שישמש חזן באירוע מסויים.

המחבר התכוון למסור תמונת הווי נאמנה, וזו הצטיירה בעיניו, בבגרותו, באור שלילי. אף רגעי ההומור הסיטואציוני אינו מרכז את השלילה, והילדים "יותר גדולים" שאליהם מכוון הסופר את סיפוריו יקבלו מושג מוטעה על התקופה.

לכיתות הגבוהות

צביה שיף-כרמון, ימים של אהבה (רומן לבני-הנעורים), ציורים : אהרן שבו, "כתר", 1986, 122 עמ'.

"לבשתי שמלה בצבע תכלת. נעלתי נעליים חדשות פרעתי את צמותי והברשתי את שערי השחור עד שהעלה ברק, הנהג הגיע. אמא ליוותה אותי למכונית החדר-הה...". הנהג פתח לפני את דלת המכונית ישבתי על המושב המרופד מאחור והרגשתי את עצמי כמו גיבורה מאחד הסרטים שראיתי" (76).

זהו קטע מיומנה של נערה בת 15 הרושמת בו את חוויותיה ומתארת את אורח חייהם של "הגימנזיסטים" בגמנסיה העברית, ברחביה ירושלים.

הקורא את הקטע — המתאר גדרנות של הנערה, המכונית החדורה, והחווילה שאליה הגיעה לבילוי — משער שמדובר בימינו, ימים של רדיפה אחרי החומרי, הנוצץ, המתירני, אך לא.

היומן כתוב בימים ספטמבר 1945 ועד אוגוסט 1946, 11 חודשים בתקופה של טרום-המדינה.

הנערה "האני המספר" בגיל ההתבגרות, מעורבת בחיים הסוערים של היישוב, היא בתוך ההתהוות והאירועים כחברה בתנועת-נוער, וכמו היישוב כולו מודעת לסכנות האורבות לו הן מצד הערבים והן מצד השלטון הבריטי.

תמימותה של הנערה מתבטאת בהתאהבותה המהירה בקצין האנגלי ג'וי.
"אבל אני אוהבת אותך אמרתי בייאוש".

"נדמה לך דליה, בילינו יחד חופשה נהדרת, אבל אי אפשר לקרוא לזה אהבה, היה לי נפלא בחברתך... אבל עלייך לגדול ולהתפתח, ולי אסור להפריע לך" (94).

ואכן התברר, כי צדק הקצין האנגלי שהיה מבוגר מדליה ב-13 שנים. תמימותה של הנערה באה לידי ביטוי גם בהערכתה את הצעד של חברתה נאווה, שהתאהבה באחמד, עזבה את בית הוריה והלכה אחריו למצרים. אך נשמתה נשארה שסועה, "לפני שנפרדנו" הכריחה אותי נאווה לקבל ממנה סיכה דמות דגל כחול-לבן משובצת ביהלומים".

"הבטחנו להתכתב והיה ברור לנו שנשוב וניפגש".

הספר כתוב בפשטות ויש בו במידת-מה דחיסות של תיאורי הווי כאילו רצתה המחברת לחבוק עולם ומלואו על כל הבעיתיות שבו, וזה לא ניתן.

ה ע ר ה : צורם במידת מה השימוש במילית לי, לו, לצורך או שלא לצורך כגון : הציץ לו מתחת לערימת ניירות (10); "התרוצצו להם בכיתה"; מדלגים להם על הכסאות (11); משקפיו החלו לרקוד להם על אפו; על ברכי מונח לו ספר מעניין (13); "חבויה לה מערה" (14); מתמיה שהמערכת לא שמה לב לשימוש במילית ללא צורך.

אגדה נודרנית לילדים

מאת זירה שמיר

חיים נגיז — סיפורו של הצב מר גדעון ששוני

צייר: יזהר כהן, הוצאת ח"ן, תשמ"ו, 60 עמ'.

הנושא עיניו אל אידיאל נשי נכסף. ההתרגשות שנגרמת לו במחיצת האשה הנכספת גורמת לו למעידה מביכה, ואז מתגלים למרבה הכלימה משמניו המבזיזים. אראז, הוא מחליט לערוך מבצע הרזיה בן 214 יום, ולהגיע למראה הרזה, שיקרבו אל בחירת לבבו. אחר מספר ימי דיאטה, הוא זוכר שאוכל זה דבר טוב, אבל כבר הספיק לשכוח מדוע. איך מסתיים מבצע ההרזיה המרתוני של הצב השמנמן? כמו בחיים, כשם שמסתיימים רוב מבצעי ההרזיה של כולנו... בחברת השפע של ימינו, שבה חלק גדול מאוכלוסית הילדים סובל מעודף משקל ומגערות של הורים ומורים. ילד שמנמן, או שמן, יוכל לשאוב ניחומים מחוויותיו של הצב גדעון ששוני בתחומי ההרזיה. אולי המומחים לתולדות ספרות הילדים יוכלו להעמידני על טעותי, אך למיטב ידיעתי אין עוד ספר ילדים מקורי, המעלה סוגיה אקוטית זו באותנטיות כזו ובמודעות-עצמית חריפה כזו. בספרות המקור למבוגרים, אנו מוצאים את בעית הילד השמן ברומאן של א"ב יהושע "גירושים מאותרים", שבו הילד גדי, המפותח מכפי גילו (מטילים עליו להשיג על אחותה התינוקת ואפילו לרחוץ אותה, והוא אף מגלה תובנות בלתי מצויות לגבי התופעות שמסביבו),

כשקראתי בפעם הראשונה את ספרו של חיים נגיז "סיפורו של הצב מר גדעון ששוני", הייתי נתונה בהלוך-רוח של פליאה ושל השתוממות. לא רבים הם הספרים, הנוטעים בלב הקורא את התחושה, שהמחבר חשף בהם נתח מעולמו הפנימי על חששותיו המודחקים, על משאלותיו הכמוסות, על יופיו ועל כיעורו. בדרך כלל, סופרי ילדים מנסים להיראות לפני ציבור הקוראים שלהם במחלצות נאות, ומעלימים מהם את צידו ה"בלתי נאה" של עולמם. כך היה הנוהג לגבי נושא הבגידה והגירושין, למשל, ששנים רבות לאחר שאריך קסטנר שבר את ה"טאבו" לגביו, המשיכו להתנזר ממנו בספרות הילדים העברית, ואילו לאחרונה, משנפרץ ה"טאבו" ביחס אליו, כמו ביחס לבעית השכול והמוות, כמעט כל סופר ילדים נדרש אליו, עד כי היה למטבע עובר לסופר, שנשתחק מרוב שימוש.

כך גם ביחס לנושאים אחרים, ש"האגדה" לילדים, ולילדים גדולים, "סיפורו של הצב מר גדעון ששוני" נוגעת בהם, למשל, נושא הדיאטה, המעסיק במציאות, קרוב לוודאי, לפחות את מחצית הקוראים, אם לא למעלה מזה, ואילו בספרות היא נושא צדדי ושולי למדי. גדעון ששוני הוא צב שמנמן למדי,

גם מגלה סימני נסיגה של הרטבה ואכזי-
לה אובססיבית, עד כי לוקה הוא בהת-
קף-לב מעודף משקל (הוא, ולא סבו בן
השישים ושש, שעת עדנה היתה לו).
ב"סיפורו של הצב מר גדעון ששוני" לא
רק בעיית עודפי המשקל היא בעיה,
שעליה נסבה עלילת הספר, אלא גם
בעיית הרכילות החברתית, הנאמנות
והבגידה, התחרותיות וההשגיות שבחיים
המודרניים, וכיוצא באלה סוגיות, שספ-
רות הילדים לרוב מנוטרלת מהן.

מן הצד האחד, הספר פונה אל הבט-
חונות הישנים והטובים של משל החיות,
שמן התנ"ך ואזופוס ועד ימינו לא דלל
מעיינו, ומן הצד השני, עולמו של הספר
הוא עולם מודרני של חידוני-טלביזיה
ותחרויות-יופיי, עתונים ופוסטרים, להקות
דיסקוטק ופרופסורים לספרות.

כמשל חיות, מצליח הספר להעלות
בהומור ובדקות-אבחנה תכונות שונות
ודפוסי התנהגות שונים של טיפוסים אח-
דים: כך, למשל, מגלה החרגול הרזה
והקופצני, הבנה לגבי משאלותיו הליבי-
דינליות הכמוסות של הצב השמנמן ופר-
תר את חלומו: "בקיצור, אתה זקוק
לכלה... כן, כלה. ואם תרצה לדעת דווקא,
יש לי בשבילך מישהי נפלאה". בהיעלם
אחד, הוא אף הופך לשדכן. כך, הופך
החרגול מדמות "קלאסית" של בטלן
קל-דעת, ליצור חרוץ ויעיל, החרד פן
איחר לפגישה (כמו השפן בעל השעון
ב"עליסה בארץ הפלאות").

ואילו השפן שפנפנוביץ, המומחה לדי-
אטות, מתגלה כבעל זהות אחרת לחלו-
טין, ממה שעשוי הקורא לשוות בנפשו.
הוא דווקא פרופסור לספרות וחבר באגו-
דת הסופרים, שמומחיותו בדיאטה באה

לו מכושרו לספר סיפורים, המשכיחים
מן המאזין את הרעב המציק (מעין גיר-
סה מודרנית לסיפור שחרזדה, הממתיקה
בכוחה של אמנות הסיפור את הדין).
האין שמו של השפן ניתן לו לזכר "שפן
הסופר" מן המקרא?

אחת השופטות בתחרות היופיי בטל-
ביזיה שמה אילנית. שמה יחשוב הקורא-
הילד, ששמה ניתן לה על שום דמיונה
לזמרת הנוזעת? לא ולא! שכנתה לחבר
השופטים היא צפרדע, ואין "אילנית"
אלא סוג של צפרדע, ובאופן פרדוקסלי
צפרדע כעורה זו היא שמכנת כשופטת
בתחרויות יופיי.

ואין זה הפרדוקס היחיד שבסיפור:
החתול פוף, המשתתף בתחרות הטלביז-
יונית האבסורדית בין החתולים והעכ-
ברים, מגלה במפתיע תכונות הומניטריות
להפליא, ומעניק לעכברים את זכות
הניצחון בחידון, כדי שלא לסכן את חיי
המסכנים. מעין גירסה מודרנית לשירו
האבסורדלי של ביאליק "בתשובתי", שבו
כורת החתול בדמיונו חוזה עם העכברים.

והסוף? באגדה אנושית זו, שבה בע-
יותו של האדם המודרני (השמנה והר-
זיה, תחרותיות, משאלות וסיכולן, בגידה
ורכלנות ועוד כהנה וכהנה) מוצגות בגלוי
ובחן, בלא הסוואה מן הילד, שמא תהיה
לו החשיפה לרוועץ, בא הסוף ומנפץ את
ציפיות הקורא. הנה, הקורא ציפה לסוף
מודרני וכאוטי, ברוח ה"סיום הפתוח"
שבספרות המודרנית והמחבר מפתיעו
ב"סוף טוב" קונבנציונלי של חתונה
"כמו באגדות", למען לא יובך הקורא
הצעיר וייקלע לתחושה של אובדן כיוו-
נים. הכל באים על סיפוקם, וכדי שהת-
מונה לא תהא מתקתקה מדי ולא תגלוש

אל ה"ק"יטש", מנטרל ההומור הריאליסטי את תחושת החגיגות האגדית: "...ושפתותיהם נגעו בעדינות-בעדינות אלו באלו. זו היתה נשיקת הכ-לולות.

באותו רגע עפו אל שמי התכלת 500 יונים צחורות והכריזו... הם התחתנו! הם התחתנו! חתן וכלה! חתן וכלה! שרו בקצב 1,000 ליותנים והקציפו את האוק-ינוסים.

... אבל כל החיות והדגים והעופות ענו להם: — אנחנו כבר יודעים! אוף, נודניקים...

כי הטלויזיה הבינלאומית של החיות העבירה את הטכס בשידור חי לכל העולם, וגם אל הכוכבים הק-רובים".

אגב תהליך ההרזיה וההשמנה של הצב, מר גדעון ששוני, משתנה אישיותו, ובמקביל מתרחש תהליך של חילוף זהות יות אצל הזמרת, נשוא אהבתו, שהמירה את שמה והחליפה כביכול את אישיותה. תהליך ההרזיה, המתרחש למשמע סיפוריו של פרופסור שפנפוניץ, מזכיר כאמור את תחבולת שחרזדה וסיפורי אלף לילה ולילה. מעניין לציין, כי תחבולה נושנה

זו, שכבר היתה למדרס סופרים, חזרה בשנה האחרונה ברזמנית, בשני גילויים, שאינם קשורים זה בזה: בספרו של דוד גרוסמן "עין ערך אהבה", שחלקו הרא-שון מסופר מתודעתו של הילד מומו, מעין גלגול מודרני של "מוטל בן פייסי החזן", ובאגדה המודרנית "סיפורו של הצב מר גדעון ששוני", שבה הסיפור משכיח את סבל הרעב ומסייע לצב החביב להשיל את משמניו. אין זאת, כי עלילת שחרזדה היא אחת הדרכים, שבהן מתמודדת הסופר המודרני עם הפרגמנטריות של העלילה, עם התייש-נותה של העלילה הרציפה והליניארית, שבה החוליות נקשרות בסדר כרונולוגי, או בקשרי סיבה ומסובב. תבנית שחרזדה נותנת ביד הסופר את האפשרות לכתוב סיפור שהוא גם "קלאסי" ו"מיושן" וגם מודרני ו"מפורר", בעת ובעונה אחת. לאחר שקראתי את הספר מספר פעמים, ובכל פעם נתגלו לי בו פנים חדשות, ערכתני ניסוי וקראתי את הסיפור באוזני שלושה ילדים, שהם בגילים שונים (מכיתה ב' ועד גיל צבא) ואינם נטולים חוש הומור. שלושתם הקשיבו לו, כשחיוך של הנאה ושל הפתעה על פניהם, וכל אחד מסיבות השמורות עמו...

נוי אונור שכל האגדות שנחות

על : סיפורו של הצב מר גדעון ששוני, כתב : חיים נגיד, צייר : יזהר כהן,
הוצ' חן, תשמ"ו.

מאת אביבה לוי

"הצבה יוספינה היתה זמרת מפורסמת. בכל עיתוני העכברים באמריקה כתבו עליה והדפיסו את הפוסטרים שלה בצבעים, צבה יפה בחצאית אדומה, עומדת על רגל אחת (עמ' 8).

מר שאלתיאל, החרגול השדכן מדרבן את הצב ששוני להוציא מן הכוח אל הפועל, את כמיהתו לקשר ולאהבה, אך הזמרת יוספינה, דוחה את ששוני בגלל ממדי גופו.

שמן? אני שמן? מופתע מר ששוני ונכנס למשטר של דיאטה. כדי לא לחשוב על אוכל הוא מעסיק עצמו בסיפורים, בעזרת השפן — הפרופסור לספרות, המומחה לדיאטות ומכור לטלויזיה.

הסוף טוב. מר ששוני זוכה בידה של יוספינה והם נישאים בטקס מרשים המועבר בטלויזיה לקצווי תבל.

על החוט המקשר הזה, של סיפור אהבה ו"סוף טוב" תלויים חרוזי סיפורים המתארים מצבים קיומיים, שהם פועל יוצא של אהבה, געגועים, קנאה, אכזבה, תחרות וכו'. מצבים עצובים ושמחים השכיחים בחיי המבוגר והילד. הסיפורים הופיעו בשעתו בהמשכים במדור "מעריב לילדים" שבעיתון "מעריב".

חיים נגיד כותב אגדות "מעודכנות". הוא כותב על נושאים שהם כמעט "טאבו" לילדים מתחום חיינו העכשווי כשהן משקפות את התקופה ואת תחושת האבסורד השוררת בה. לכן אנו מוצאים הרבה צבע, דמויות בעליהיים המייצגים תכונות אנושיות בסיטואציות מתחלפות, קטעי הומור ואיגיון.
...מה עשית מאז פגישתנו האחרונה?

— לא עשיתי הרבה. אכלתי רבע עלה חסה גדול, שלושה וחצי עלי כרוב — אתמול.
— נפלא, נפלא, מלמל שאלתיאל והוסיף בהתפעלות. — אבל דבר אחד איני מבין, מדוע אתה עליז תמיד. האם שום דבר אינו מקלקל את מצב הרוח? למשל, הגשם שירד הלילה.

— דווקא חלמתי הלילה חלום נחמד על אסקימואים".
האהבה היא השפה הבינלאומית של אנשים ושל בעלי-חיים הפועלים בסיפורים
כבני-אדם. ניכר כי הרומנטיקה היא הכוח המניע בחייהם (מנקודת מבטו של
המחבר). כוח מיסטי, לא ריאלי.

הסיפור על הכרוב והבצלצה גדוש פאתטיות וסנטימנטליות, לעומת זאת הגישה
של הנמכת-העולם שסופר עליו קיימת אף היא, מכיוון שהגיבורים הם בעלי-חיים,
יצורים נחותים מבני-אדם, המעוררים בהתנהגותם בד"כ גיחוך.

תכונות ומצבים בחיינו זוכים לעיתים לביטויים תמציתיים ומטפוריים, לדוגמא:
גירושים ופירוד — הם עזיבת-הקן. אדם השומר אמונים, "כלב נאמן", נערה קלילה
ועליזה, "פרפרית" ועוד.

המחבר ממחיש בעלילות ביטויים מילוליים כאלה.
בסיפור "הקן על עץ התות", נוטש מר ציפורוב את אשתו וגוזליו ועובר לגור
עם ציפי היפה. הכלב ג'וני משוטט בדרכים ומחפש את הדרך לאמריקה אל נאוה
האהובה עליו.

ספק אם הילדים יקלטו את כל האסוציאציות והסמלים שבסיפורים, הקשר
של הסיפור "אוכל הזכוכית" אל מתרזות סיפורי-האהבה תמוה. קשה להחליט
אם סיפור זה נכתב למען ההנאה והשעשוע, או שחבויה בו משמעות נסתרת הברורה
למחבר.

בסיפורים אין "מסרים", תרומתם בכך שהם מציגים את המציאות בעיני הילדים
אם כי לא-רדוקא בנוסח מר ששוני האוהב ספרות, אלא בנוסח מר שפנפנוביץ
המעדיף טלויזיה. הסיפורים דרמימדיים, מבחינת עיצוב הדמויות, הריאליזם בא
לידי ביטוי בסיפורים ע"י שבירת ה"טאבו" מסביב לנושאים בעייתיים (בגידה,
גירושין) ויחד עם זאת אינם נכנעים לשאיפה ל"האפי-אנד" המקובל באגדות ולכן
"מני אמר לך שכל האגדות שמחות"? (עמ' 28). חלקם של הסיפורים עצובים,
אבל אי-אפשר להכליל את העדר ה"סוף טוב" מכיוון שלחלקם פתרונות לא
ריאליים, דמיוניים ובחלקם קיימת השלמה עם המציאות. האווירה הלירית
והססגונית מוארת באור הומוריסטי, הן בסיטואציות מבדחות, כמו: הצבה
המוזמרת בדיסקו "בר עכבר" בליווי להקת "היתושים הלוחשים" או שימוש בלשון
סלנג "תפלה גוטע גוטע", "סעודה אשכרה" וכו'.

הספר מהנה יותר בקריאה שנייה. הילדים בודאי יהנו מ"תיאטרון האבסורד"
שיעשיר דמיונם בדמויות בעלי-חיים, ציורים ומצבים.
בסיכום: ספר עשיר בגירויים — כמו העולם.

על נסיכה פמיניסטית ודרקון נאולץ לפי אגדה חדשה נואת גיל הראבן*

מאת שלומית יונאי

הנסיכה אמורה לשיבת בחלון ולהפיל ממחטה או פרח... תפקיד פסיבי קלאסי של המתנה. אך לא, לא הנסיכה זו. היא בזה ליעוד זה ואף כועסת: "עציצים אני אשליך עליהם על כל הנסיכים המשע-ממים. ממחטות? את כל סל הכביסה אני אזרוק עליהם..."²

נפשה קצה בנינוני אבירות, נימוסי פרוטוקול ותפקידים נשיים מסורתיים. ליבה יוצא אחר הרפתקאות, ואין היא רואה כל סיבה שתמנע בעדה מלצאת ולהרוג את הדרקון בעצמה — בקיצור, משוש ליבן של כל הפמיניסטיות.

דמות הנסיכה רוזמרין מזכירה את הנסיכה הג'ינג'ית בספרה של נגה טננ"באום "מישהו הציל נסיכה"³. גם דמותה של זו היתה מנוגדת לכל אשר ידענו על דמותן של נסיכות מהאגדות, לא יפה במיוחד, מתעבת שמלות פאר ומסרבת להינצל (ורחמנא ליצלן! מתיידדת עם ג'וקים).

הנסיכה רוזמרין יוצאת מחופשת לגבר (בשם "מרוזין") לחפש אחר הדרקון

האגדה באמת חדשה ומקורית, משעשעת וכתובה בהומור שופע והרבה חן. החידוש והמקוריות המרעננת מצויים, בעיקר, בשבירת מוסכמות הז'אנר והצגה הומוריסטית של גיבורים סטראוטיפיים. זהו סיפור של הנסיכה רוזמרין, בתם של המלך טרגון והמלכה אגרמוניה, בתד מלכים נון קונפורמיסטית, ודרקון טוב לב שנחשב בטעות כסכנה לממלכה. בעת ארוחת ערב שגרתית בה מוחה הנסיכה רוזמרין על השעמום שבחייה מתפרץ לפתע שליח מבוהל ומותש מהצפון הרחוק ומספר על אימי הדרקון הנורא:

"הוא גדול כמו פיל, מסוכן כקניף מראהו כמין דיניזאוח מטרור הוא שואג כארי, כמו נחש הוא לוחש הוא מרים את ראשו ויורק ים של אש עיניו צהובות, מלאות שגעון בלילה צוחק לעצמו בזדון..."¹

נסיכים נקראים לבוא ולהציל את הממלכה ע"י הריגת הדרקון. כפרס יזכה המצליח ביד הנסיכה רוזמרין, (כפי שפעם זכה אביה המלך ביד אשתו).

2. שם, פרק ראשון.

3. מישהו הציל נסיכה, הוצ' זמורה ביתן מודן,

תשמ"ב, 1982.

* אגדה חדשה. גיל הראבן, איורים: איציק נרנט, הוצ' עם עובד, 1986.

1. שם, פרק ראשון.

ולהרגו. בדרכה היא פוגשת שני נסיכים. אחד מהם הנודד זה שנים בעולם ותוקר בעלי-חיים וצמחים, מזועזע מהרעיון של הרג הדרקון ומציע לאלפו. את האילוף מבצעים השניים, רוזמרין והנסיך מיורן. הדרקון קנמון הוא "מפלצת מועניינת", אישיות מורכבת עם בעיה רצינית של זהות. (דרך טובה להראות לילדים שאין רע או טוב מוחלט).

"הרשע" של האגדה כלל אינו רשע, הוא רק משתדל למלא את תפקידו בחיים באי רצון בולט: "לא רוצה שום תפקיד בסיפור אגדה! רוצה בבוקר חמים לשחק כדור עף או סתם מחבואים. לומר לחבר "בוקר-טוב, מה שלומך..."⁴. משפחת המלוכה מתוארת בהנמכה, כמשפחה זעיר בורגנית רגילה, המלכה — דמות "נשית" לפי הסטריאוטיפ —

דאגה אמהית לטריביאלי, רטינות בשל דברים קלי-ערך.

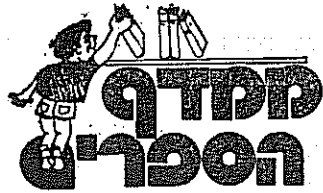
היועץ זעפרון — פומפוזי ומגוחך, מייצג את הסדר והטקס. מסוגל לדבר שעות על נימוסים, נושא שבו המלך מתעניין מאוד.

כשהאם המלכה מתרצה — גם אז תגובתה "אמהית טיפוסית": "רוזמרין, אם את מתכוונת להחזיק בו תצטרכי להאכיל אותו, ותדעי שאיש לא יעשה זאת במקומך..."⁵.

אמנם יש תתונה בסיום — אך אלו נישואים מיוחדים. הזוג המלכותי חי חיים אחרים, יחד מבשל, משוטט בשדות ויחד נלחם. מגדל קקטוסים ומטפל בדר-קון. שויון ושיתוף ראויים לכל שבח. האיורים צבעוניים, עליזים ומתאימים ברוחם לסיפור.

5. שם, פרק חמישי.

4. שם, פרק רביעי.

לכיתות הנמוכות

קיץ כחול, הוא סיפורם של אסף ובני משפחתו המבלים חופשת קיץ "בחבצלת השרון" על חוף הים. הילד אסף, שהגיע לכאן מירושלים, מתנסה בעולם חדש, מפתיע ומרתק. חוויות יומיומיות, הנראות בעינינו המבוגרים כענין של מה-בכך, הופכות בחיי הילד להתנסות חשובה המעצבת את אישיותו ומעשירה את עולמו: השביל המוליך אל הים, גלי הים המגיעים אל החוף וחוזרים, החול שאפשר להכין ממנו עוגות, הכניסה אל הים, הדגיגים בין הסלעים, הדגיגים השולחים חכה אל המים, מגדלו של המציל — כל אלה ועוד, מסייעים לאסף להכיר את סביבתו הפיזית והאנושית ואת מקומו כפרט המתפקד ומתמודד בתוכה.

בסיפורים משתלב הגור יוני שהלך לאיבוד, דרך התנהגותו של הכלב מזכירה לקורא הצעיר את התנסויותיו ותהיותיו של הילד הקטן. לאחר שנעלם הכלב, באו ילדי השכונה לנחם את אמיר, אחיו של אסף, ואמרו לו כי כלבים נעלמים ואחר-כך חוזרים.

אבל אמיר לא התנחם: "יוגי שלי, הוא הרי גור קטן... ובכלל אין הוא מכיר את המקום, כי נולד בירושלים, ו"חבצלת" ושפת-הים זרים ובלתי מוכרים לו". (עמ' 40).

בספר שלושה סיפורים "בלשיים".

מץ היא ילדה הלומדת בכתה ה', שכינויה נגזר מהשם "מצלמה".

וכל זה למה? זכרונה של מץ היא פיננומנלי, מץ מצלמת בזכרונה כל דבר שהיא רואה. בעזרת זיכרון נפלא זה היא מסייעת בגילוי גונבי יהלומים. (בסיפור הראשון) וכן היא עושה בגילוי גנבת שגנבה במוזיאון דינוזאורוס, ולבסוף כייסים שהתחפשו לליצנים בקרקס. העלילה והמותח הבלשי שטחיים.

קיין כהול, כתבה: נעמי
אביי-צחק, ציירה: עפרה
נאמן, מסדה 1985, 48
עמ', מנוקד.

מין ותעלומת היהלומים
הגנובים, כתב: דיויד
אדלר, תרגמה: פועה
הרשג, ציירה: סוזנה
ואטי, כתב, ראשית קריי
אה, 1986, 126 עמ',
מנוקד.

סיפור על צבי "צביק" שאהב שקט ושלוחה, "היה צבי די רגיל" שאהב לשבת לעת ערב ולהתנדנד בכסא הנדנדה שלו. אך היו כאלה שהפריעו לו בזדון. הדוב שגר ביער והנשר שבהרים. שני אלה צעקו בקולי קולות ואחר-כך השתמשו במקלות ובאבנים "צביק" הכין לו מקלט, כדי שיסתתר, מהאבנים ומהמקלות שהדוב והנשר זרקו, המקלט הופך לבית לתפארת, שהפך לפינת פעילויות לחיות. מוסר ההשכל בולט כאן בתמימותו: טוב לעבוד בחריצות ובשלוחה, מאשר לחיות בריב ובמדון.

סיפורים על אסנת שלומדת בהתנסויותיה להתמודד עם בעיותיה היומיומיות כמו: זלילת ממתקים, פחד מפני החושך, סידור החדר "ההפוך", ואפילו אכילת החלבון השנוא עליה.

הספר כתוב בלשון קלה והסיפורים קצרים חינוכיים, ספר נוסף לסידרת הספרים שעת קריאה.

בספר מקובצים שנים-עשר שירים שהם תרגום — עיבוד משיריו של יאן בז'קוה, המשורר היהודי-פולני.

חלק מהשירים מוכרים לנו כמו: "העגור והחסידה" (על פיו הומחזה הצגת ילדים בתיאטרון הקרון) "טלאי וחור", "האי הפלאי" ועוד.

בשירים מובאים נושאים מעולמם של ילדים: יחסם לבעלי חיים, חלומות ושאיפות, המלווים לעיתים במסרים בעלי מוסר השכל. יש שירים הכתובים גם על דרך "הנונסנס" (שירי שטות) כמו: "הברווזה המבולבלת".

התרגום כתוב במקצב קולח וחריזתו נעימה, האירורים צבעוניים וחביבים.

המחברת נועה בלאס, פיתחה שיטה מקורית להוראת מוסיקה לגיל הרך המבוססת על שילוב בין סיפור, משחק ודרמטיזציה ובין האזנה ליצירות מוסיקליות.

"קרנבל-החיות", הוא סיפור משעשע על תיבת חיות מוסיקליות בתיבה ארבעה-עשר תאים ובהם יושבות החיות השונות, המאופיינות על אחת בסימן ההיכר שלה, קולות, אברי גוף, גודל וכדו'.

מטרתו של סיפור זה היא לעזור לילדים להבין את היצירה המוסיקלית "קרנבל החיות", מאת סן-סנס.

האירורים חביבים, מלאי הומור.

צביק, כתב וצייר: מייקל פורמן, כתר 1986, 32 עמ', מנוקד.

סיפורים על אסנת, כתבה: גירה הראל, ציירה: גרית צרפתי, מסדה, שעת קריאה, 1986, 39 עמ'.

הברווזה המבולבלת, כתב: בה: מאשה קלו, ציירה: ליאת בנימיני-אריאל, דביר 1986, 31 עמ', מנוקד.

קרנבל החיות — ספר מוסיקלי, כתבה: נועה בלאס, ציירה: אמי רוז בינגר, מסדה 1986, כ"ט עמ', מנוקד.

בספר 39 שירים וסיפורים פרי עטו של שלמה טנאי. היצירות מתאימות לקשת גילאים רחבה ביותר. יש בהן קצרות וטוב לקראן באזני ילדים לפני גיל הקריאה ויש שילדים בגיל 7-8 יקראו בהן בעצמם. הספר מקיף עולם ומלואו — בעל־חיים, בריאות משפחה, צעצועים — אפשר למצוא בשירים ובסיפורים נושאים הק־רובים ללבו של הילד ולא מעט פסיכולוגים.

מסכת יחסים מופלאה בין סבא אוהב בעל חוש הומור הבנה וחוכמת חיים, לבין נכדיו ובמיוחד אחד המייצג את כולם. בספר השקפות על־החיים המובעות יפה בשירים ובסיפורים קצרים ("כשסבא של רות", "יתום", שלכת") ועם זאת, תיאור הווי חיים קרוב מאוד לילדים אשר הסבא שותף להם. ("מגירות", "ספר ישן", "הנכד התשיעי"). ספר מרגש לסבים ונכדיהם.

שלושת השמנים הם שליטיה העריצים של ארץ דמיונית, יום אחד מואס בהם העם ופורץ מרד. שניים עומדים בראש המרד; חרש הנשק פרוספרו והלולין טיבול, היוצאים בראש המתמרדים לכבוש את ארמון שלושת השמנים. ההתקפה נכשלת וטיבול נחבש בבית הסוהר. בהמשך העלילה מופיעה הילדה סואוק, בת־קרקס והיא משחררת את טיבול. הסיפור העלילתי — משופע דמויות ואירועים הרודפים זה אחר זה, עד אשר התסבוכת מתבהרת, וכמובן העם מנצח את רשעות השליטים. הספר כתוב בהומור רב ובדמיון מפתיע.

"כידוע, יש נשמות של חכמים ויש נשמות של טפשים ומלאך מיוחד ממונה לחלק אותן בעולם". כך פותח הסיפור, כיצד נולדו התושבים החכמים של העיר חלם, ואכן אנשי חלם ידועים ב"חכמתם" הרבה. הם מזיזים הר, קונים תיש במקום עץ וגשארים בחלם במקום לנסוע לוורשה. סיפורים אלה ואחרים על חכמי חלם מצויים בספר והם מעובדים וכתובים בלשון קלה וברורה. אך אין בתוכן שום מוטיב או גירסה חדשים. הסיפורים מלווים בציוריו של דני קרמן התואמים את האווירה של העיירה היהודית בגולה.

מי רוצה סיפור? סיפורים ושירים לילדים, כ־תב: שלמה טנאי, צייר: ה. הכטקופץ, הוצ' יבנה 1987, 80 עמ'.

סבא מרחוב העקיפונים, הכחולים, כתבה: שלומית כהן, צייר: נועם נדב, עם עובד 1986, 38 עמ', מנוקד.

שלושת השמנים, כתב: יורי אולאשה, תרגם: דודה קרול, ציירה: רות שחק, כתב, ראשית קריי־אה, 1986, 137 עמ', מנוקד.

הירח, התיש וגרל החלי־מאי, חכמי חלם, סידרת שוטים וליצנים. ליקטה ועיבדה: נורית יובל. ספר ראשון אייר: דני קרמן, ענבל 1986, 23 עמ' + קלטת, מנוקד.

זהו סיפור ריאליסטי מחיי יום-יום שבו שרשרת סיפורים המעלים מחוויותיה ועולמה של הילדה דדי. דדי, בת מושב, שאינה מסודרת ותמיד כועסים עליה, בונה לה עולם הרפתקאות דמיוני משלה, מספרת ומקליטה את סודותיה במחבוא.

אמנם דדי היא ילדה רגילה מאוד ומה שקורה לה יכול לקרות בכל משפחה; המאורע המיוחד שבסיפור הוא קניית מחשב והבאת סוסה אל בית המשפחה, לאחר שכן הדוד התגייס, הסוסה ממליטה ובורחת, מחפשים אחריה עד שהיא נמצאת.

השירים המשובצים בסיפורים ריאליסטיים ולעיתים אינם משתלבים בעלילה.
איוריה של אלישבע געש מוסיפים חיוניות לתוכן המילולי.

אגדה מקורית ומשעשעת. בעת סעודת הערב של המלך והמלכה. הנסיכה והיועץ, מופיע שליח מהגבול הצפוני, המודיע על הופעת זרקון נוראי, המלך קורא לנסיכים לבוא ולחסלו ולמצליח בכך תינתן ידה של הנסיכה רוזמרין. אך הנסיכה, פעילה ויוצאת דופן. היא היוצאת, מחופשת לגבר, כדי לחסל את הדרקון. בדרכה היא פוגשת את הנסיך מיוון, חובב הטבע אתו היא מתידדת, ותוך הסרת תחפושתה, שניהם מאלפים את הדרקון ומתאהבים זה בזו, חוזרים לעיר הבירה, נישאים וחיים חיי שיתוף ושיוון.
באגדה מתח, הומור ומסר פמיניסטי. היישר מעולם האגדה, מוגש בשפה עשירה.

סדרת שעת קריאה, סדרת ספרים, המותאמת במיוחד לילדים המתחילים לקרוא ומטפחת בהם את אהבת הקריאה, לפנינו שלושה ספרים.

ספרים אלה מכילים סיפורי חוויות שחוה הילד, בבית, בבנין המגורים המשותף ובקיבוץ. מעט גילויים והרפתקאות יום יום. רמתם של הסיפורים איננה אחידה. "סיפורים במספרים" מתאים לגילאי גן חובה ואילו "טוב לי בקיבוץ" ו"מחבואים", מתאימים לכיתות א' ב'. גם מבחינת התוכן וגם מבחינת הסגנון.

אמא משעמם לי, כתבו:
ימימה טשרנוביץ-אבידן
ודנה פלר, ציירה: אלי-
שבע געש, כתר, ראשית
קריאה, 1986, 98 עמ',
מנוקד.

אגדה חדשה, כתבה: גיל
הראבן, צייר: איציק
רנרט, הוצאת עם עובד,
1986, (לא ממוספר),
מנוקד.

סיפורים במספרים, כתב:
בה: דפנה חיימוביץ,
ציירה: יעל ליאור, 39
עמ'.

טוב לי בקיבוץ, כתבה:
ברוריה ולס, ציירה:
נעמי גולדין, 40 עמ'.
מחבואים, כתבה: לאה
נאור, צייר: כרמי גל,
81 עמ'.

הספרים הוצאו בהוצאת
פלאי, 1986, מנוקדים.

ארבעה ספרים: ספר המספרים של מיקי, ספר הצבעים של מיקי, ספר ההפכים של מיקי, ספר הצורות של מיקי. סדרת ספרים זו נועדה לשעשע את הילד וללמד אותו מושגי יסוד של מספרים צבעים צורות והפכים.

התמונות צבעוניות ובלטות, ניתן להיזי את הדמויות ולהניע את החפצים וכך לגלות הפתעות חדשות. ייחודה של הסדרה שהיא מנמישה, מפעילה גם את חוש המימוש של הילד ומשעשעת.

שיר סיפורי על פגישותיהם של הנחש והעכבר. פגישה ראשונה נערכת תוך קירבה, והשנייה תוך ריחוק. ובין שתיהן שיחות על מה ששומעים השניים אחד על רעהו מפי אימותיהם — אזהרות ומוסכמות: הספר כתוב בצורה מעניינת ומלווה מוסר-השכל ברור. ניתן להיעזר בו בכיתות נמוכות בלימוד המשל ובהבחרת המושג — האנשה (ראה ציורים). הסיפור מהנה גם בקריאה עצמית.

סיפור על חמישה אחים ואחות בארץ רחוקה ועל מקרה מבדח שקרה להם. רותי רצתה לעשות פיפי כמו אחיה. היא עמדה על האסלה ומה שקרה הוא שנפלה לתוכה. הוצאתה מן האסלה קשורה בשרשרת של מקרים מבדחים וכל זה מסופר ברוח טובה ומשעשעת.

הסיפור נותן לגיטימציה למצבים, שבדרך כלל לא נוהגים לדבר או לכתוב עליהם, כמו: לעשות פיפי, להתרחץ עם האחים. הציורים גדולים, מוגזמים ומשלימים את הטכסט. סיפור קליל וחביב.

לכיתות הבינוניות

ויליאם הוא מין "פגע רע", מרבה בתעלולים שמרגיזים את רוב הנבוגרים בסביבה — או ילד בעל דמיון, שאמו אינה מבינה אותו, תלוי בהשקפה. הוא מגוון את חייו וחיי חבריו בתעלולים אין ספור, חיסול "מחנה נופש" הזנת עכברים (ואגב כך, זכייה בתחרות תחפושות). לכידת פושע והשגת מגרש טניס לנוער בדרך מעניינת, הכל מתרחש בכפר אנגלי קטן. הספר משעשע ומצחיק.

מעולמו של וולט דיסני, הוצאת כתר, יבנה, 1985. (לא ממוספר), מנוקד.

כשהנחש והעכבר נפגשו לראשונה, כתבה: שלי אלקיים, צייר: יוסי אבולעפיה, הוצ' כתר, 1986, (לא ממוספר), מנוקד.

מה קרה לרותי, כתבה: מרגרט רטיש, תרגמה: אורנה בת אברהם, צייר: רה: מרגרט רטיש, הוצ' כתר, 1986, (לא ממוספר), מנוקד.

ויליאם הכלש, כתב: רוצ'מל קרומוטון, תרגם: חיים גיבורי, צייר: תומס הנרי, זמורה-ביתן-מודן, 1986, 116 עמ'.

הצייר יוסי שטרן סיפר לרות ירדניכץ את סיפור ילדותו ויחדיו חברו, היא בעט והוא במכחול — להביא לנו סיפור מהימים הרחוקים, לפני למעלה משישים שנה בארץ אחרת — הונגריה.

בסיפור שלובים זכרונותיו האוטוביוגרפיים של שטרן ואלה נמסרים בחיוניות ובהומור משעשע.

ילדותו של יוסי עברה עליו בבית דודה סופיה שגרה בכפר קטן, למרגלות הרי בוקוני שבהונגריה, מוקף ביערות — עד שבהם הסתתרו שודדים.

תושבי הכפר האמינו בקיומם של רוחות, שדים, מכשפות ואמונות טפלות. הם גם האמינו ובטחו במלאך גבריאל, סגנו של אלוהים, שיגן עליהם מכל צרה.

סיפור חייו של יוסי בכפר, שאגדה ומציאות שימשו בו בערבוביה, בא כאן לידי ביטוי בתאורי הרפתקאות והפתעות; שעשועים ומעשי ליצנות, קרקס נודד וכרכרת חלומות.

עד לאותו יום שבו הוא מצטרף לתנועת נוער ציונית. האנטישמיות והפחד מפני מה שעלול לקרות דוחקים בנערים לצאת בחשאי מהונגריה אל הרפתקאת חיים גדולה ומסוכנת — העליה לארץ־ישראל.

לקורא הצעיר ניתנת הזדמנות להכיר הווי חיים שונה, תוסס ומרתק שיעשיר את עולמו כישראלי וכיהודי.

חבורת ילדים בראשותו של סבא מיקו ממשיכה בהרפת־קאותיה. הפעם עוזרים סבא, סבתא והילדים ליושבי בית־אבות בו הם מתגוררים, זקן וזקנה בודדים רוצים להינשא ואילו ילדיהם הבוגרים מתנגדים מטעמי ירושה. סבא מיקו הצופה בצערם של הזקנים ידידיו, רותם לעזרתו את ידידיו הקטנים והם בעזרת מצלמה, צינור מים ועוד להטוטים מונעים מילדי הזקנה מלכה לבצע את זממם.

הספר כתוב כסיפור מתח והרפתקאות ויש בו הצצה אל עולם הזקנים ואל הווי בית־האבות ומבלי משים גם שילוב דורות ובעיותיהם.

ספר מכתבים שכותב מומו בן ה־9 לגברת שחף שנסעה והשאירה בידיה את כלבתה. מתוך המכתבים מתבררים לנו בהדרגה פרטי חייו. הוריו גרושים, לאמו חבר חדש. אביו אינו משתתף בכלכלתו. בהמשך אנו למדים על התפתחות יחסיו עם אנשים ובעלי חיים כשמומי צובר נסיון בהתבוננות

הרודה סופיה והמלאך גבריאל, כתבו: רות ירדניכץ, יוסי שטרן, צייר: יוסי שטרן, כתר, ראשית קריאה, 1986, 91 עמ'.

יחידת מיקו במכצע הצלה מזור, כתבה: גלילה רון פדר, צייר: יפתח אלון, כתר 1986, 101 עמ'.

וולפיניאה מומו בלום, כתבה: גורית זרחיכהן, צייר: אבי כץ, הוצאת מסדה, 1986.

שלו בחיי מבוגרים, גוברת אחריותו לחייהם של הגורים שנולדו לכלבה בה טיפל, ולסחלב בטיפולו (שפרה, למרות שמומי לא ידע, איך לטפל בו). בספר, סיפור על תהליך של הסתגלות שיש בו עניין והתחדשות.

הציורים המעניינים של אבי כץ, הם רישומים על רקע דף מכתבים.

גור אריה נולד בגן החיות התל-אביבי למשפחת אריות ותיקה שמרבית חייה עברו בגן החיות. הלבאי-ההאם זנחה את ילדה ואחד מעובדי הגן גידל את הגור עד לגמילתו ואחר השיבו לגן החיות. המחבר מתאר בדרך האנשה את "מחשבותיהם" של האריות ובעיקר את "חלומותיו" של האריה-האב, "מחשבותיו הפילוסופיות", "מחשבות" אלה דוגלות בחופש ובארץ שתהיה כולה של אריות, ארץ פראית ונפלאה. בהמשך הסיפור עוברים שוכני הגן אל הספארי שברמת-גן, שם מתחולל שינוי בחייו של הגור.

הסיפור אינו בנוי על רקע עלילתי ומובלע בו מסר דידיקטי על חיי אריות ודרך גידולו של גור אריה.

לכיתות הגבוהות

סיפור על נערה בשם גני, הנוסעת אל סבתה בעיירת כורים בצפון אנגליה שם היא חווה חוויות ראשונות שעד כה נחשבו בעיני אביה לחטא, כמו: הליכה לסרט, השתתפות במסיבת ריקודים ועוד.

בעיני ילדה, השואפת להורות בעתיד היא מתבוננת בחיי המבוגרים, המתמודדים עם בעיות של שכר נמוך, שביטה ושתייה לשכרה. ג'ני מתארת ברגישות בעיות שונות משלה.

פרופסור צלנג'ר העיד על עצמו שמצא דרך אל העולם שאבד לפני אלפי שנים ועדיין חיים בו יצורי בראשית. שלושה שהאמינו לו, תמהונים ועזי-נפש יצאו לדרך בעק-בותיו והם: עיתונאי צעיר המבקש להרשים נערה שהוא מאוהב בה. לורד-ספורטאי — הרפתקן ומדען. במסע מדהים עברו עליהם הרפתקאות מסמרות שיער.

סיפור מרתק וקולח בסגנון, המזכיר במשהו את ז'ול ורן. קריא ומהנה.

האריה החולם, כתב: ברוך תור-דו, ציירה: הדס בר-יוסף, כתר, רא" שית קריאה, 1986, 114 עמ', מנוקד.

מכתא מקולקיימ, כתבה: ויניפריד קילי, תרגמה: רות שמעוני, צייר: פרי-מיין רוקר, זמורה-ביהן 1986, 246 עמ'.

העולם שאבד, כתב: ארי-חור קונאן-דויל, תרגם: גדעון טורי, צייר: אבי כץ, כתר 1986, 187 עמ'.

סיפורו של משה, נער יהודי ממוהליב שברוסיה, שנחטף בשנת 1854, להיות קנטוניסט (טירון) בצבאו של הצאר ניקולאי. בחלק הראשון של הסיפור אנו מתוודעים למשה, למשפחתו ולחבריו בעיירה היהודית, ובחלקו השני להווי החיים במחנות הצבא, "הקנטונים", שבמרחבי רוסיה. הסיפור מלווה תיאורים קשים של סבל וענויים, עד שמשה מגיע לסיביר ושם משתחרר.

הסיפור מעלה על נס את גבורתו הנפשית ועוז רוחו של משה, המצליח לעמוד בפני פיתויים ולהישאר נאמן לדתו. המחברת רצתה, בסיפור זה לקרב את ילדינו אל פרשת חיים קשה ואכזרית בתולדות עמנו. מטרה זו חשובה מאוד, הקוראים הצעירים יתקשו לקלוט פרשת יסורים כה גדושה בסבל ובאכזריות.

הסיפור מתרחש בתקופת המנדט והוא משמש כרקע לכל העלילה.

פנינה, נערה צעירה, גדלה באחת ממושבות השרון אינה מרוצה משמה וקוראת לעצמה ג'ולי, למורת רוחם של הוריה והשכן הקשיש. פנינה היא ילדה רגישה מאוד, אך יחד עם זאת, עצמאית ויודעת לעמוד על שלה. יחסיה עם השכן "אור יום" (טאגליכט) גרועים מאוד, עד לשינוי שחל בין השניים בעקבות בואו של הנכד החולה.

כן מועלית בסיפור דמותה של הנערה רבקה, נערה מס־תגרת הכמהה לידידותה של פנינה.

העלילה שזורה סביב כדור כסף מנייר כסף שאותו מצאה פנינה בנתיב. החידה נשארת סתומה כמעט עד לסוף הסיפור מי איבד את הכדור או מי הניח אותו שם?

התעלומה נפתרת לבסוף ואיתה יחד שבה הידידות לשרור בין הנער לסב ובינה לבין רבקה.

הספר זכה השנה בפרס לספרות ילדים מטעם אוניברסיטת חיפה.

השירים בקובץ זה מתורגמים מספרדית לפי תוכנם מתאימים לקטנים אך לא כן מבחינת רמתם האמנותית. עושר שפתם והדימויים. על־כן הם מתאימים לבוגרים אוהבי שירה. הציורים בצבעי הפסטל נאים לעין.

החטופים לצבא הצאר,
כתבה : דורית אורגד,
צייר : אבי כץ, מרכז
שז"ר 1986, 153 עמ'.

כדור הכסף, כתבה : רות
אלמוג, צייר : דני קרמז,
עם עובד 1986, 79 עמ'.

כאריץ לא זוכרת, כתבה :
מריה אלנה וולש, תר-
גמה: רינה ליטוין, ציירה:
מיכל לויט, מסדה 1986,
(לא ממוספר), מגוקד.

נ ת ק ב ל ו ב מ ע ר כ ת

1. אופק עטרה (ליקטה ועיבדה) **הרשלה מלך הליצנים**, אייר: איתן קדמי, ענבל, 1986, 29 עמ', מנוקד.
2. בורק שרה, **תמונות מלמדות**, צייר: ה. הכטקופף, יבנה, תשמ"ז.
3. בורשטיין־לזר תמר, **קופיקו אולי תדע איפה צומחים**, צייר: מ. אריה, יבנה, 1987, (לא ממוספר), מנוקד.
4. בורשטיין־לזר תמר, **קופיקו אולי תדע את שמות בעלי־החיים**, צייר: מ. אריה, יבנה, 1987, (לא ממוספר), מנוקד.
5. בזק יעקב, **למעלה מן החושים**, יבנה, תשמ"ו, 120 עמ'.
6. בוצ'ר־סטור הרייט, **אוהל הודו תום**, עברית: רפאל אלגד, עטיפה וציורים: אבי כץ, כתר, 1986, שני כרכים, 320 עמ'.
7. דוקטור סוס, **יש לי צרות אבל לא כאלה**, עברית: לאה נאור, כתר, 1986, (לא ממוספר), מנוקד.
8. דותן דודו, **נסיעה טובה**, ציורים ועטיפה: יפתח אלון, כתר, 1986, 115 עמ', מנוקד.
9. וילנסקי צביה, **אני קורא**, ציירה: מיכל לויט, מסדה, 1986, (לא ממוספר), מנוקד.
10. יובל נורית, **נוצח בית החלומות**, ציורים ועטיפה: נורית יובל, כתר, 1986, (לא ממוספר), מנוקד.
11. לויד אלכסנדר, **טירת ליר**, מאנגלית: אורי בלסם, זמורה־ביתן, 1986, 165 עמ'.
12. לויד אלכסנדר, **טרן הנווד**, מאנגלית: אורי בלסם, זמורה־ביתן, 1986, 165 עמ'.
13. לנציל מרגו, **חבורת יחזקאל והמזיק המציק**, עברית: פועה הרשלג, צייר: דרל ביקר, כתר, 1986, (לא ממוספר), מנוקד.
14. מאיר מירה, **מי הוא זה ואיזה הוא**, ציירה: אורה איל, הוצאת כתר, 1986, (לא ממוספר), מנוקד.
15. סונסון מרי, **הרפתקאותיה של חבורת יחזקאל**, עברית: פועה הרשלג, צייר: ניל מקפיטרס, כתר, 1986, (לא ממוספר), מנוקד.
16. סטריטפילד נואל, **הקרקס מגיע**, מאנגלית: איטה אלחוני, זמורה־ביתן, 1986, 248 עמ', מנוקד.
17. סילברמן מידה, **חבורת יחזקאל וזה שלא ידע להפסיד**, עברית: פועה הרשלג, ציירה: ג'ין צנדלר, כתר, 1986, (לא ממוספר), מנוקד.
18. קיכלר זילברמן לנה, **המאה לגבולס**, הוצאה חדשה, שוקן, 1986, 238 עמ'.
19. קיכלר זילברמן לנה, **בית אמני**, הוצאה חדשה, שוקן, 1986, 316 עמ'.
20. רוזמן יעל, **הרומן שלי עם בן גוריון ועם פנינה**, ציורים ועטיפה: דני קרמן, עם עובד, 1986, 170 עמ'.
21. רז ג'ימס, **חבורת יחזקאל והקרן האבוד**, עברית: פועה הרשלג, צייר: א.א. וויליאמס, הוצ' כתר, 1986, (לא ממוספר), מנוקד.

מושט בעולמנו

אדם וחיה*

הירחון לחובבי בעלי-חיים הביתיים

עורך ראשי: רפי רשף

הירחון עוסק בבעיות בריאות, טיפול, הבחנה וגם קשר והבנה אל בעלי-החיים הביתיים. המאמרים והרשימות נכתבו ע"י מומחים בנושאים השונים ובהדרכת יועץ מדעי. מלבד המדורים העוסקים ישירות בבעלי חיים יש גם מדור ספרותי הכולל מובאות מתוך יצירות סיפורות מוכרות וסיפורים על בעלי-חיים. במדור "קריאה חיה" כותבת המחברת צפירה יונתן על בעלי-חיים במשולם יאגדות. בירחון מצויים מדורים נוספים כמו חדשות, ייעוץ ועוד. חלק ניכר מהחומר — מהווה הפירסומת. **הדפוס בהיר התמונות נאות** והלשון תקינה וברורה. ילדים, נערים ומבוגרים — מגדלי חיות-בית ימצאו בו עניין. היועץ המדעי של הירחון הוא פרופ' דן הלר. בין המשתתפים הקבועים אנשי אקדמיה (ד"ר דני לוי, ד"ר אהוד לייבל) ומומחים אחרים בתחום שבו עוסק הירחון דליק ווליניץ ועוד.

* כתובת והמנהלה: תל-אביב, רחוב יהושע טוהן 6 63119.

הקורא הצעיר - מדריך לסיפורי ילדים*

שלוש הוצאות ספרים, מוציאות לאור ירחון זה, שנועד לשמש כלי-עזר להורים ולילדים לבחירת ספרים מתאימים לגילאים מבני שנה עד ארבע-עשרה כדברי העורכת. הספרים ממויינים גם על-פי נושאים, מלבד המידע על הספרים ותכניהם. יש בירחון חידונים נושאי-פרסים והצעה לחברות במועדון "הקורא הצעיר", המבטיחה הטבות שונות, וזהו החלק הפרסומי שבירחון.

* "מדריך לסיפורים ילדים", הוצ' זמורה-ביתן, מסדה, עם עובד, 33 עמ', 1986.

ה ת ו כ ן

3 לזכרו של אוריאל אופק

עיון ומחקר

לקראת יום השואה

5 על ספרי ילדים ונוער בנושא השואה — צילה רון

17 מספיקי שואה — למדינה

19 על "פגישה מקרית" לאמיליה רואי — ד"ר לאה חובב

20 אשר קראתי למתים — גרשון ברגסון

20 מי ראה את בתי? לרות בנישטי — הרצליה רו

עיון ומחקר

22 הז'אנר האלגורי וספרות לילדים — ד"ר סלינה משיח

28 חלום הכוח הטוב — מנחם רגב

פרס זאב לספרות ילדים, תשמ"ז

33 לסופרות: רות אלמוג, דורית אורגד ותמר אדר
נימוקי השופטים ודברי כלות הפרס

חווית הקריאה

41 מיכאל אנדה: הסיפור שלא נגמר — ד"ר אסתר טרסיגי

ביקורת

43 במבט ראשון — גרשון ברגסון

48 אגדה מודרנית לילדים — ד"ר זיוה שמיר

51 מי אומר שכל האגדות שמחות — אביבה לוי

53 על נסיכה פמיניסטית ודרקון מאולץ

55 לפי אגדה חדשה מאת גיל הראבן — שלומית יונאי

55 ממדף הספרים

63 נתקבלו במערכת

64 משוט בעולמנו

65 תוכן בעברית

66 תוכן באנגלית

SIFRUT YELADIM VANOAR
JOURNAL FOR CHILDREN'S AND YOUTH LITERATURE

December 1986 Vol. XIII, No 3, (51)

ISSN 0334—276X

Editor; G. BERGSON

8 King David St.

Jerusalem, Israel

CONTENTS

Study and Research

Towards Holocaust Day

Books for Children and Adolescents on the Holocaust	Zila Ron	5
From the Post-Holocaust Period to Statehood
"On an Accidental Meeting" by Emilia Roi	Dr. Lea Hovav	17
What I Read to the Dead	Gershon Bergson	19
Who Sow my Daughter by Ruth Benishti	Hertzia Raz	20

Study and Research

The Allegorie Genre in Children's Literature	Dr. Salina Masheach	22
The Dream of the Good Force	Menachem Regev	28

Zeev Prize of Children's Literature

Jury's Reasoning's and the Recipients Response's		33

The Experience of Reading

Michael Ande, the Unfinished Story	Dr. Ester Tarsi-Gay	41

Reviews

At First Sight	G. B.	43
A Modern Legend for Children	Dr. Ziva Shamir	48
Who Says all Legends are Happy	Aviva Levi	51
The Feminine Princess and the Trained Dragon	Shlomit Yonai	53
From the Bookshelf		55
Book Received		63
Around Our World		64
Contents in Hebrew		65
Contents in English		66

המשתתפים בחוברת

צילה רון — מבקרת, מרצה — משרד החינוך והתרבות.
גרשון ברגסון — חוקר ספרות ילדים, משרד החינוך והתרבות.
ד"ר לאה חובב — מבקרת, חוקרת ומרצה, סמינר "אפרתה".
הרצליה רו — סופרת, מבקרת ומרצה.
ד"ר סלינה משיח — המכללה ע"ש דוד ילין.
מנחם רגב — חוקר, מבקר, מרצה, מכללה ע"ש דוד ילין.
ד"ר אסתר גיא טרסי — מבקרת.
ד"ר זיוה שמיר — חוקרת, מבקרת, האוניברסיטה של תל-אביב.
אביבה לוי — מורה.
שלומית יונאי — גנן המדינה.

"קרן ספרי מרים ע"ש הדסה וד"ר יהודה וילנסקי ז"ל"
מעזבונה של מרים ילן-שטקליס

הנהלת הקרן מודיעה על

פרס מחקר בנושא :

יצירתה לילדים של מרים ילן-שטקליס.

המחקר יכול להקיף את כלל יצירתה או חלק ממנה כגון : שיריה לגיל מסויים,
נושא מסויים ביצירתה, השוואת ז'אנרים ביצירתה וכדו'.

את כתבי-היד, בשלושה עותקים, יש להגיש עד השבעה במאי 1987, בהיקף של
גליון דפוס וחצי לפחות.

הפרס, בסך 1,500 שקלים, יוענק סמוך ליום השנה למותה של המשוררת
מרים ילן-שטקליס (חודש מאי).

הכתובת : משרד החינוך והתרבות, המדור לספרות ילדים, ירושלים, דוד המלך 8.